

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કોપીરાઈટ વિભાગ]

અનુવ્રત્તાંક ૧૮૮૦ વર્ગીક

પુસ્તકનું નામ ક્રમ ક્રમેન- પદ્માવતી

વિષય ૨૦૨૨

શ્રી.
નવીન
કનકસેન—પદમાવતી.
નાટક.

રચી પ્રસિદ્ધ કરનાર,
મહેતા અંબાલાલ ગીરધરલાલ,
સાહેબરા નાગર.
કલ્યાણ.

આવૃત્તી ૧ લી.

પ્રત, ૧૦૦૦.

અમદાવાદ.

ધી યુનિયન પ્રિન્ટિંગ પ્રેસ કંપની લિમિટેડ.

સંવત ૧૯૬૩.

સને ૧૯૦૬-૦૭.

સર્વ હક્ક સ્વાધીન.

કિંમત રૂ. ૦-૮- આઠ આના.

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય
અમદાવાદ
ગુજરાતી કૌપીરાઈટ-સંગ્રહ
૭-૧૨ ૧૯૮૭

સને ૧૮૬૭ ના રખ મા આકટ પ્રમાણે રજીસ્ટર કરાવી
કર્તાએ સર્વ હક્ક સ્વાધીન રાખ્યા છે
માટે કર્તાની રજા સિવાય કોઈએ
છાપવું, છપાવવું, કે
ભજવવું નહીં.

અર્પણ પત્રિકા.

રા. રા. છોટાલાલ છગનલાલ ઈંછનીયર.
ધી ભરતખંડ ટેક્ષટાઈલ મીલ. અમદાવાદ.

આપ મારા સુચ જ્ઞાતી બંધુ છતાં, મારા પ્રતિ જે તમે અથાગ પ્રેમાળ અતઃકરણે મમતા રાખો છો તેનું મારા દીલમાંથી અલ્પકાળ પશુ વિસ્મરણ થતું નથી.

વળી આ બુક છપાવવાના કામમાં, મને આશ્વાસન આપી, આપે અત્યંત પ્રયત્નશીલ થઈ એક જ્ઞાતિ બંધુ તરફની ઉમદા ફરજ બજાવી છે. એ આપનો કરેલો અનુગ્રહ હું અવસાન સુધી ભુલી શકું તેમ નથી.

તેથી હું અત્યંત આશીષ ઉદ્દગાર સાથે આ મારી અલ્પબુદ્ધિથી રચેલ લઘુ પુસ્તક આપને સ્નેહાર્પણ કરી આપની અવદાજ કીર્તિને પુસ્તક સાથે અમર કરવી એજ હું સૌથી ઉત્કૃષ્ટ સમજી છું. તો મારા સરખા દીન જ્ઞાતિબંધુ તરફ દયા દૃષ્ટીથી જોતાં પુસ્તકને સ્વીકાર કરશેજી.

લી૦ સેવક.

અંબાલાલ ગીરધરલાલ મહેતા.

હબોઈ.

અગાઉથી ગ્રાહક યથા આશ્રય આપનાર સદ્ ગૃહ- સ્થાના મુખારક નામ.

ઉલોચ.	પ્રતની સંખ્યા.	નામ.	પ્રત
રા. રા. હીમલાલ અંબાજી મહેતારપ		રા. જયંતરામ નોળાશંકર	૨
„ ચતુરલાલ તોલાશંકર જોશીરપ		„ પુરુષોત્તમ નાથજી	૧
„ જયંદમ પ્રાપુભાઈ કુડીયા		„ કૃષ્ણલાલ પરસદરામ	૨
ઉલોચ વહીવટદાર કચેરી મંડળ		„ ગોપાળલાલ જગનલાલ	૧
„ શંકરલાલ પ્રદ્ધાદજી	૫	„ દેવાઈ છોટાલાલ પ્રેમાનંદ	૧
„ મોહનલાલ ધર્મજી મજમુંદાર	૫	„ ડાહ્યાભાઈ છોટાલાલ	૧
„ મગનલાલ મોતીલાલ પારેખ	૧	„ હરી નારાયણ લેલે	૧
„ તોળાશંકર મણીશંકર	૧	„ ત્રીભોવન નારણભાઈ	૧
„ ગણેશ આત્મારામ	૧	„ હીમતલાલ સુરજરામ	૧
„ છોટાલાલ ગણુછોડજી	૧	„ હીરાજી છોટાલાલ	૧
„ મોતીલાલ રણુછોડજી	૧	„ આપુલાલ ઉમીયાશંકર	૧
„ માર્તંડરાય સારાભાઈ દેમાઈ	૧	„ આપુલાલ સુખલાલ	૫
„ માણેકલાલ જમીનરામ		„ હીમતસીંગ પ્રદ્ધાદસીંગ	૧
„ મજમુંદાર	૧	„ પુરુષોત્તમ હીમતલાલ	૧
„ મગનલાલ જમનાદાસ તજ- વીજદાર	૧	„ ભાઈલાલ મગનલાલ	૫
„ મોહનલાલ ગોવંધનદાસ તજ- વીજદાર	૧	„ ચુનીલાલ હીમતલાલ	૧
„ ભગવંતરાવ ગોવિંદ ગોડમેલે તજ-વીજદાર	૧	„ ચંદુલાલ હીમતલાલ	૧
„ દેસાઈ અમૃતલાલ આપુભાઈ	૧	ઉલોચ	
„ તલાટી વર્ગ	પ્રત	„ મોદી ગોવિંદલાલ છોટાલાલ	૨
„ ભક્તમણ નીલકંઠરાવ જાદવ	૧	„ ખુશાલભાઈ કાળીદાસ	૧
„ માણેકલાલ સંપતરામ	૧	„ આપુલાલ કુશવલાલ	૧
„ મોતીલાલ દવારંદાસ	૨૦	„ હીમતસીંગ ગણુપતસીંગ	૧
„ દેસાઈ ગોવંધનદાસ ગોળા	૧	„ તોળાશંકર રણુછોડજી	૧
„ દેસાઈ રતનલાલ પ્રેમાનંદ	૧	„ છોટાલાલ ગોરધનદાસ	૧
„ ગીરધરભાઈ ધીરજરામ	૧	„ ચીમનલાલ દોલતરામ	૧
		„ ભેચરલાલ દોલતરામ	૧
		„ ગોવિંદલાલ દત્તપતરામ	૧
		„ મુળજી માણેકલાલ	૧

નામ.	પ્રત
„ અંબાલાલ ત્રીભોવન	૧
„ હીમતલાલ લાભરામ	૧
„ ઝવેરલાલ ગીરધરલાલ	૧
„ બાળાશંકર મણીશંકર	૧
„ ચુનીલાલ લલુભાઈ	૧
„ અંબાલાલ દલપતરામ	૧
„ જમનાદાસ હીમતલાલ	૧
„ સોની મંગળદાસ કેશવલાલ	૧
„ સેની કેશવલાલ પીતાબરદાસ	૧
„ સોની હગનલાલ બાપુ	૧
„ સોની માણેકલાલ બાપુલાલ	૧
„ સોની ગીરધરલાલ કુમેરજી	૧
„ સોની અમૃતલાલ છોટાલાલ	૧
„ શા. મગનલાલ નરોત્તમદાસ	૧
„ શા. ગરબડ મોતીલાલ	૧
„ દરજી ચુનીલાલ વનમાળી	૧
„ પરીખ વજુભાઈ સુરાભાઈ	૧
„ પુરશોત્તમ કેશવલાલ દેસાઈ	૧
„ મોતીલાલ ત્રીભોવન	૧
„ હીમતલાલ જમનાદાસ પરીખ	૧
„ અંબાલાલ મનસુખરામ	૧
„ સીપાઈ મહમદ રસ્તમ	૧

અંકલેશ્વર.

રા. રા. અમૃતલાલ વિકલદાસ ૧૦

ઝઘડોયા

રા. રા. ચુનીલાલ મગનલાલા ૫

રટેશન માસ્તર

વઢવાણ

રા. પા. નારણભાઈ હાંસજી ૧

રા. રા. મગનદાસ શામળદાસ ૫

અવકાશકારકુન પાટણ.

પુનીયાદ	પ્રત
પા. જીવલાલ ભુલાભાઈ	૧
કારવણ	
અમીત. હરીલાલ બાપુલાલ	૧
થુવાવી	
પા. ત્રીભોવન નેશંગભાઈ	૧
પા. શંકરભાઈ નારણભાઈ	૧
કંડારી નાં ચોરંદા	
પા. રણછોડભાઈ મોડાભાઈ	૧
તીલકવાડા	

શા. દલસુખ દારકાદાસ વતન ૧

દાર તલાટી

ચાંડોદ.

„ શુક્લ મગનલાલ કમયાશંકર	૧
„ માણેકલાલ હગનલાલ	૧
„ છોટાલાલ માણેકલાલ	૧
„ અંસીલાલ ઊજમરામ	૧
„ હીમતલાલ ભવાનીશંકર	૧
„ અંબાજી ગોવિંદ અરણ્યક	૧
„ કાળીદાસ ગણપત	૧
„ માણેકલાલ હરગોવન	૨
„ શા. માણેકલાલ લલુભાઈ	૧
„ શા. હગનલાલ હીમતલાલ	૧
„ હરનજ મથુરભાઈ	૧
„ અંબાલાલ પુરશોત્તમ કારકુન	૧
„ જામી ઝવેરલાલ ગણપતરામ	૧
„ ભેગીલાલ ગીરધરદાસ	૧
„ દામોદર ગોખળદાસ	૧
„ નેદાલાલ મેરાર	૧

મુંબાઈ

„ ગોવરધનદાસ જમનાદાસ
મુંબાઈ સોલીસીટર ઓફીસ.૫

શુદ્ધી પત્ર.

પાન ચુકનું ઠેકાણું લીધી

૪	પાત્રો.....૭
૭	સ્થળ.....૬
૧૧	વારાંમના.....૨
૨૧	માયન.....૧૯
૨૫	આકાશવાણી.....૧૩
૨૯	કનકસેન.....૪
	„.....૭
	ગાયન.....૩
૩૩	કનકસેન.....૯
૪૫	પદ્મા.....૧૩
૪૭	કુસુમ કુમાર.....૨૦
૪૯	ગાયન.....૧૦
૭૦	ગાયન.....૮
૯૧	પાત્રો.....૩
૯૪	ગાયન.....૧૮
૨૧	ગાયન.....૧૯
૨૪	માયન.....૧૧
૨૫	આકાશવાણી.....૧૪
૪૪૨
૪૪	માયન.....૧૪
૪૬	માયન.....૫
૫૨	માયન.....૧૬
૮૮	સફરચંદ..... ૮

કેમ છે. કેમ નોંધ્યે.

પાચળથી.....	પાછળથી
રંગભૂમીને.....	રંગભૂમીને
નાચ છે.....	નાચે છે
બહાલી.....	બહાલી
માથેગી.....	માથેથી
ધમ.....	ધમ
કઠે.....	કઠે
વાહ.....	વાહ
મુદત.....	મુક્ત
ધાને.....	ધોને
દુણેનો.....	દુણેનો
હવે.....	હાવે
કસેનકન.....	કનકસેન
વથા.....	તથા
કબંધ.....	કબંધ
બિચારી.....	બિચારીરે
સહે.	સાહે
સુર્ય.....	સુર્ય
મરમાળ	વરમાળ
સાર;.....	સારી
ખારસી.....	ખારસી
કક્ષાવો.	કક્ષપાવો
પાણીમાં.....	પાણીમાં

પ્રસ્તાવના.

આજકાલ હીંદુસ્થાન અંદર, અભિમાનમાં અંધ બનેલા; સંઘા વ્યભીચારમાં મશગુલ; એવા ઘણા જનો દૃષ્ટી ગેરચર થાય છે, તેઓના મનપર અસર કરવા માટે મહાન કવીઓ, પોતાની કસાયલી કલમોનો અનેક પ્રકારે ઉપયોગ નિરંતર કર્યા કરે છે, છતાં દુરાચરણી મનુષ્યોના હીલમાં તેની લેખ પણ અસર થએલી નેવામાં આવતી નથી.

તેથી આ એક ઉછરતા યુવકની નવીન તાજ પલ્લુ ખીન કસાયલી કલમથી લખાએલ, લઘુ પુસ્તક ભારતવાશી સ્વદેશી બંધુઓના પવિત્ર અંતઃકરણમાં કંઈ પણ, જુજ નીતિની છાપ એસે એટલા જ હંતુથી બાહાર પાડવામાં આવ્યું છે.

તો સર્વ ભાષાઓ પુસ્તકમાંથી નજરે ચડતો સદ્ગુણ ગૃહણ કરી તે પ્રમાણે વર્તન કરવા કૃપાવંત થશો !

આ મારો પુસ્તક લખવાનો પ્રથમ પ્રયાસ હોવા છતાં પીંગળનો અણુવાકેદગાર હોવાથી, થએલી ખામી બદલ સર્વજન દરમુજર કરશે એવી આશા છે.

તા. ૨૬ નવેમ્બર ૧૯૦૬.

મુ. ડભોઈ મનાપોરના } અ. બાલાલ ગીરધરલાલ, મહેતા,
ચકલે. } ઠલોધ.

પાત્રો.

પુરૂષ વર્ગ.

મદનસીંહ—મદનપુરીનો રાજા.

રાયસીંહ
ચીત્રસીંહ } તેના પુત્રો.
કુસુમકુમાર

કનકસેન—પાછળથી કુસુમપુરીનો રાજા પદ્માનો પતિ

રમણસીંહ—મદનસીંહનો પ્રધાન.

કલ્કડશા—મદનપુરીનો એક દારૂબાજ વાણીયો.

ભૈરવનાથ—દેવ.

રત્નસેન—રત્નપુરીનો રાજા.

ધીરસીંહ—ધર્મેજપુરીનો રાજા.

માધીયો—રત્નપુરીનો હજામ.

બ્રાહ્મણ—એક વટેમાર્ગી.

કાન્તસેન—કુસુમપુરીનો રાજા.

સામળશા
રૂપચંદ
સોમચંદ
સંકરચંદ } કુસુમપુરીનું માહાત્મન.

કૌશલશા—ઠગ.

સ્ત્રી વર્ગ.

તારામતી—કનકસેનની મા, મદનસીંહની રાણી.

સૌભાગ્યસુંદરી— „ બેન, „ પુત્રી.

પદ્માવતી—રત્નસેનની કુંવરી, પાછળથી કનકસેનની પત્ની.

ચંદ્રા-ચાવુરી } તેની સાહેલીઓ.
કેસરબાળા

ચંદ્રમુખી—પદ્માવતીની સાહેલી તથા દુક્કડશાની સ્ત્રી.

વિમળદેવી—પદ્માવતીની માતા રત્નસેનની રાણી.

મંચી—માધીયા હજમની સ્ત્રી.

લક્ષ્મીતા—વણીકપુત્રી, રામચંદની બહેન.

એ શીવાય—સુત્રધાર, વિદુશક, નટી, વારાંગના, પ્રધાન, દર-
વાન, જ્ઞેશી, સીપાઇઓ વિગેરે વિગેરે.

શ્રી.
નવીન
કનકસેન—પદમાવતી

નાટક.

સ્થળ.

નાટ્યા રંગભૂમીને દેખાવ.

મંગળાચરણ.

(નેપથ્યમાં)

હરનંદન સુખકારા, પ્રીતે જપું જપ માળ,
સાથ થજો રહીયાળા વિદ્ય હરણ દયાળ.

(ઓ તત્ સત્ પરામાત્મા) ઐ રાગ.

સુત્રધાર—ઓ સુખકર દુઃખહર જય, વિભુવરા પ્યારા,

ગીરીવર ધર્મા તન મન અર્પુ, દેવ દીન દયાળા.....ઓ

મર્વપાત્રો—સાહક શ્રી હરી વિશ્વ સકળના, જય જય જય અવીનાશી;

હો બદલા. નંદલાલા, રહીયાળા ગુણુમાળા, ભવઆરો,

ફેડનારો, સુખકારો, તારનારો, હો સચરાચર સારા....ઓ

જય અવીનાશી, અગમ અગોચર, જય ક્ષીર સાગર વાશી,

સુખકારી, છપ્પી તારી, જઈએ અમે, વારી વારી;

પ્રભુ તારી, બલીહારી, કૃતી તારી,

કરવાથી થતા ગેરફાયદા. ક્ષત્રી બાળા પર અણુધારી આશ્રત પડ્યા છતાં “સખુરીનો બદલો પરમેશ્વર આપે” એ કહેવત ઉપર વિશ્વાસ રાખી, તથા ધૈર્ય એજ સુખ દુઃખનો સાચો મીત્ર છે એમ હીમત ધરી, અનેક સંકટો પોતાના ઉપર ગુજ્યાં છતાં, પોતાનું શીયળ રક્ષણ કરી બહાલા પ્રીયતમનો ભેટો લીધો.

સતીને સંકટ દેનાર તથા દુષ્ટ કર્મ કરનારને કરેલાં કર્મનાં ફળ કેવી રીતે મળે છે યાને પાપીને પાપની પુરી સજાનો પ્રતક્ષ દ્રશ્યો.

મદનસીંહને અભિમાનનો બદલો ઇશ્વર આપે છે. છેવટ પીતા-પુત્ર તથા પતી-પત્નીનો મેળાપ, અને વિધાતાના લખેલા લેખ કાઢી મીઠ્યા થતા નથી. એ વાતની સર્વતા મનમાં સજ્જડ છાપ બેસવી. વિગેરે બાબતોનો આબેહુબ ચીતાર સ્વદેશી ભાઇઓના પવિત્ર અંતઃકરણમાં ઠસાવવા માટે, અતિ રસીક “કનકસેન-પદ્માવતી” નો ખેલ બજવી બતાવવાનો છે. માટે સુખ પ્રસંગે સમયને અનુસરી ઇશ્વર પ્રાર્થના કરીએ.

સુત્રધાર-નટી— (ઇશ્વર સ્તુતિ.)

વંદન કરીએ વિશ્વધાર? જગદાનંદ હે મોરાર, (૨)

અકળ ગતી અવિનાશી તારી, વારંવાર અમ જન્મ એ વારી; (૨)

ચરણ પ્રતાપે અહલ્યા તારી, કબંધને દીધો ઉધારી, (૨)

ભીડભંજન મોરાર.....છો કીરતાર;

વારંવાર.....જગદાધાર

વંદુ સાર સાર.....વંદન.

(સ્તુતી કરી રહ્યા બાદ)

સુત્રધાર—સુઘ શ્રીતા જનો! નાટક પાત્ર તૈયાર છે, માટે હવે ખેલ બજવવાની સરૂવાત કરવા રજા લઉં છું. (સુત્રધાર નટી બમ છે)

અંક ૧ લો.

પ્રવેશ ૧ લો.

સ્થળ—મદનપુરીમાં રાજ્ય દરબાર.

પાત્રો—મદનસીંહ—રાયસીંહ—ચીત્રસીંહ, કુસુમકુમાર—કનકસેન—પ્રધાન
રમણસીંહ ચોપદાર—વારાંગના—વિદુશ્વક.

ચોપદાર—મહારાજધિરાજ કુળદીપક, કુળમણી, વીજથી મદનસીંહ
મહારાજને ઘણી ખમ્મા.....ની ધાપે નીધારખ્ખો મહે-
રખાન.....સલામ.

મદનસીંહ—પ્રધાનજી ! આપણી રૈયત દુઃખી છે કે સુખી ? ખીન્ન
ચોર કમારા વિગેરે. લુચ્ચા લોકોને રાજ્યની હદ ખાતર કાઢી
મુકવા તમેને હુકમ કરેલો હતો તેનો કેવી રીતે અમલ કર્યો ?

રમણસીંહ—તેંક નામદાર ? આપના જેવા ન્યાય અને દયાળુ
રાજા, કે જે પોતાની રૈયતને પુત્ર પુત્રી તુલ્ય ગણે છે. એવા ઉદાર
દીલના આપના રાજ્યમાં. પ્રજાના દુઃખ સુખનું શું પુછવું છે ? સર્વ
પ્રજા સુખ સાગરમાં પોતાના આનંદભૂવનમાં કલોલ કરે છે. ખીન્ન
આપના હુકમાતુસાર, આપણા રાજ્યની હદમાંથી ચોર કમારા વિગેરે
લુચ્ચા લોકોને કાઢી મુક્યા છે. જેથી કરી રાજ્યનો ખંદોખરત
સારા પાયા ઉપર આવી સર્વ પ્રજા નિર્ભય રીતે પોતાના કામકા-
જમાં આનંદ કરે છે.

ચોપદાર—મહારાજધિરાજ ! વારાંગના આવવાની રજા માગે છે.

મહનસીંહ—હીક આવવા દો. (ઓપદાર જાય છે વારાંગના પ્રવેશ કરેછે)
વારાંગના—(સલામ કરી, નાચે છે)

(પ્યારે તોરે અંગમે) ઓ રામ.

બહલે તોરે અંગમે અત્તર ગુલાબ હય—પ્યારે.

અત્તર ગુલાબ હય નેના કમલ હય,

ઐયર મલે અંપા અંબેલાકા હાર હય.....પ્યારે.

ગોરે ગુલાબ ગાલ ચહેરા કમાલ હય,

ધીરા ધીરા ચામે સૈયાં પતલી કમર હય—પ્યારે.

મહનસીંહ—વાહ ? શું સ્મીત. મધુર ગાયન કીધું છે, કે જેથી મનને
 અતિ આનંદ ઉપજે છે. (વારાંગના જાય છે.)

વિદુશક—માહારાજ સાહેબ ? જ્યાં સુધી બહાદુર વિદુશક બંકાના
 ડકાનો નાદ સુણ્યો નથી, ત્યાં સુધી સૌ વૃથાજ સમજાશે.

રમણસીંહ—વાહ બહાદુર રંગલા વાહ ? તું પણ તારી વાણીનો
 ઉપયોગ કરી સભાજનનાં મન સંતુષ્ટ કર.

(મને તો આવડે બધુરે) ઓ રામ.

વિદુશક—અમે તો શાખીન શાખારે (૨) મારી સુરત મજેદાર,
 વળી માનવનો અવનાર.....અમે.
 મુઝનો આંકડો વાંકડો વાળી ફાકડો ફરે યાર,
 ભલભલાને ભોળી નાખું દીવાના ફરે યાર;
 મારી નયનની કટાર.....અમે.
 બુટને સ્ટોકીંગ ઝાકીટ પોકીટ, લોકીટ પેરે હું સાર,
 કમર કસીને બાંધું હું પ્રીતે, વળી વાંકી તલવાર;
 ફરે ભલભલાને ઠાર.....અમે.

તાતાધીન કરી નરથો તખ્તો, વળી વગાડું સતાર,
હર્ષ ધરીને હારમોન્યમ, તતલુ એકજ વાર.

એવો ગુણુ તણો બંધાર.....અમે.

મહનસીંહ—વાહ વીદુશક ! તારી વાણીમાં તો અમૃતે વાસ કરેલો
જણાય છે.

વિદુશક—મહારાજ ! આતો ફક્ત બે છાંટા મોંમાંથી પડી ગયા છે

મહનસીંહ—ઠીક.

અરે મારા પ્યારા પુત્રો !

આરેકુંવરો—પીતાજી !

મહનસીંહ—આજે મારા મનમાં તમોને કાંઈ એક આખત વિશે પુ-
છવાની ઇચ્છા થઈ છે.

આરેકુંવર—શીરછત્ર શીરોમણી બહે ખુશીથી કહો, આ આપના
દીન આળકો ખુશીથી કહેવા તૈયાર છે. માટે સત્વરે કહો.

મહનસીંહ—પ્યારા પુત્રો ! કહો તમો આપ કરમી કે આપ કરમી,
સાચેસાચું જે તમો તમારા મનમાં કહેવા ધારતા હો તે કહો.

ત્રણકુંવરો—પીતાજી ! અઘાપ સુધી તો હમે આપ કરમીજ છીએ.
કારણ હવું અમે કીશેર વયના આળકો છીએ, જેથી કરી હમા-
રાથી કાંઈ ઉઘમ થતો નથી અમે તો માત્ર આપ શીરછત્રની છા-
યામાં રહી, સુખશાન્તીમાં આપના વડે આઈ પી મોજમજામાં દિવસ
નિર્ગમન કરીએ છીએ. તો પછી હમારાથી આપ કરમી કેમ કહેવાય.

મહનસીંહ—શાખાશ મારા બહાલા પુત્રો શાખાશ.

વિદુશક—યેંકસ માયડીયર ફ્રેન્ડ આઈ એમ વેરી ગ્લેડ.

રમણસીંહ—અરે મુર્ખ ? તું શું બકે છે. તું વળી ઈંગ્રેજી જાણે
છે કે શું ?

વિદુશક—ત્યારે કેમ ન જાણું હું મુખાધમાં ઝાંઝોર ત્રેસમાં નોકર હતો, ત્યાં આંખે પાટા બાંધી ઈંગ્લીશ ટાઇપો ધોવાનું કામ કરતો હતો. એટલે દરરોજ અંગ્રેજી અક્ષર મારા હાથમાં આવે, પછી બાકી શી રહી, પછી તો પઠાપઠીને પોપટ થઈ ગયો. એટલે સટાક દબને સટકી જઈ રાખજીની તહેનાતમાં આવી રહ્યો.

રમણસીંહ—વાહ ખરેખર વિદુશક તુંતો અક્ષલનો ઇસ્કોતરો હોય એમજ જણાય છે.

મદન—પણ આરે કનકસેન તું કાંઈ પણ ઉત્તર કેમ નથી આપતો ?

કનકસેન—પિતાજી તમે મારા પાસે શું કહેવરાવવા ઇચ્છા રાખો છો ? શું તમે નથી જાણતા, કે સર્વજ્ઞઃ વ્યાપક જગતની રચના પર-મેશ્વર સર્વનું પાલણુ કરે છે. અને ખરી રીતે જેતાં તેજ પ્રાણી માત્રનો પાલન કરતા છે. ઇશ્વર પ્રાણીન દાંત આપે છે, તેની સાથેજ; આવણુ પણ આપે છે. તેની સાખીતીમાં જુઓ તો બાળક જન્મે છે કે તરતજ તેની માતાના સ્તનમાં દુધ તૈયાર રાખે છે. માટે હે પિતાજી ! પ્રાણી માત્રને તેના કીસ્મત પ્રમાણે સુખ દુઃખ મળે છે. લલાટે વિધાતાના લખેલા લેખ કોઈથી મીથ્યા થતા નથી. કોઈ બીજાના કર્મવડે કરી, ત્રાહીત માણસને સુખ કીંવા દુઃખ પ્રાપ્ત થતુંજ નથી. માટે સર્વ માણસ આપકરમીજ છે.

મદનસીંહ—ઠીક; તો તું પણ આપ કરમીજ કની ?

કનકસેન—ખસુસ, આપ કરમીજ.

પિતાજી ! આપ આમ આટલા બધા આકળા શા માટે થાઓ છો. વળી આપની વૃદ્ધાવસ્થા નજીક આવેલી છે. એ અમુલ્ય અવસરમાં ઇશ્વરનું સ્મરણ કરી દેહતું સાર્થક કરવાને બદલે, અભિમાનનો અંકુર પ્રગટ કરી મદ રૂપી સમુદ્રમાં ડુબવા શા માટે તૈયાર થાઓ છો ?

મહનસીંહ—હોકરા ! અરે નાદાન હોકરા ! તું તારા બવીખ્યનું બહુ તાડી તારી બાળ હઠ મુકી દે. ને બાપ કરમી હોવાનું કબુલ કરે. નહીંતો પછી હું તારું કાળુ મુખ જોવા ઇચ્છતો નથી. માટે તારે એકદમ મારા રાજ્યની હદ બહાર ચાલ્યા જવું.

કનકસેન—પિતાજી ! ઇશ્વર પ્રાણી માત્રનો પાલન કરતા, ને તેજ સર્વનો અન્નદાતા છે. તો તેને એક બાળુપર મુકી દેઈ, દ્રુત પાપી પેટ ભરવાને માટેજ પરમ દયાળુ પરમેશ્વરનો મારાપર કરેલો અનહદ ઉપકાર ભુલી જઈ બાપ કરમી થઈ બેસવું, તે કરતાં જંગલે જંગલ રખડી રઝળી, ખરી મહેનતથી શેર અંનની પ્રાપ્તિ કરી ઉદર નીર્વાહ કરવો. તેનેજ હું અતિ ઉત્તમ માનું છું.

મહનસીંહ—ચુપ રહે ? નાદાન હોકરા, શું તું મને શીખાગાય આપવા યોગ્ય છું.

કનકસેન—(અરે શું માનવનો અભિમાન) એ રાગ.

અરે શું તાત કરે અભિમાન, પલકમાં જવું મરીરે,
જપોતી ભવતારણુ ભગવાન, વિશંભર ભળે હરીરે;
વિશંભર ભળે હરીરે, જરૂર તો જવું મરીરે.....અરે શું.
અભિમાન કર્યાંથી આયુષ ઘટશે આ આ.....રે અરે
જાણી ખુજ મરે મમનમાં તોએ.....રે અરે
મૂરખ ભૂલી બોન.....અરે શું.
દેહ ક્ષણુ ભંચર આ વળી, સ્વપ્ન તુલ્ય સંસાર છે,
સર્વ જ્યાપક શ્રીહરી અભિમાન પરહર નાર છે;
અહંકારથી ઈંદ્રે અતિ અપરાધ સંકરનો કર્યો,
ભલધેર ઉત્પન્ન થઈ ઈંદ્રે ભર્વજ પર હર્યો.....અરે શું.

મુખ્ય પિતાશ્રી ! અભિમાનનો બદલો ઈશ્વર આપ્યા વિના રહેતો નથી.

શુઓ તમો; કદાપી અભિમાનનો અંકુર પ્રકટ કરી, કાંઈ મારા રાજ મેળવવાની અપેક્ષા રાખતા હોય, તો તે સૌ વ્યર્થ સમજાવે.

આવળનો વાવનાર કદાપી આંગણ-રંગના રસનો સ્વાદ આપ્યાની ઇચ્છા રાખે, પરંતુ તે તેને ન મળતાં, આવળના કંટકનોજ ભાગી થઈ પડેછે. ને તેની વેદનાથી વ્યાકુળ બનેછે.

શુઓ, રાવણ જેવો પૃથ્વી પતિ, કે જેણે સર્વ દેવતાઓને પોતાને તામે કર્યા હતા પરંતુ અભિમાનથી શ્રી રામચંદ્રજીની પુત્ત્રી સીતાનું હરણ કરી લાવ્યો, તેથી કરી રામચંદ્રજીએ તેનું કુળ પાચમાલ કરી તેનો ગર્વ ઉતારી નાશ કીધો.

વળી આણાસુર; કે જે મહાદેવના વરદાન વડે કરી, સહજ બાહુની પ્રાપ્તી કરી શક્યો હતો. પરંતુ બાહુ બળના અભિમાનથી શંકર પાસે લઢાઈ માગી, તો તેથી કરી અંતે શ્રીપરમાત્માએ તેના હસ્તનું છેદન કરી તેનો ગર્વ ઉતાર્યો.

વળી બીજા પણ જેવા કે, દુર્યોધન, સીશુપાળ, દંતવક્ર, જરાસંહ જેવા મોટા બળવા યોદ્ધાઓનો પણ અભિમાનથી નાશ થયેલો છે. તો પછી તમો મનુષ્ય તે શા તોલે છો. માટે પિતાજી ! હજુ પણ વિચાર કરી અભિમાન પરહરો તો ઠીક.

મદનસીંહ—અરે દુષ્ટ શ્યામસુખી મુખી છોકરા, તું મારા આગળથી એકદમ ચાલ્યો જા, નહીં તો શીપાછ પાસે ધક્કા મરાવી કાઢવો પડશે.

કનકસેન—પિતાજી ! હું આપની આજ્ઞાને અનુસરી જઈ છું, પરંતુ આ મારા બોલેલા એકેએક શબ્દ આપને યાદ આવશે, અને પાછા, બીજીપરતાશે.

મને પક્ષી ખાતરી થઇ છે કે, આપ દુઃખી થશો અને આપના કુટુંબને વિના સ્વાસ્થ્ય દુઃખી કરશો.

જેવી રીતે કોઇએક માણસના ટોળા પૈકી, એક માણસ, ખાળ કુંડી અંદર પથ્થર ફેંકે, તો તેથી કરી તે પોતે છાંટાય છે, ને સામાને પણ છાંટા ઉડે છે. તેવીજ રીતે આપના અભિમાનના છાંટા આપને, તથા આપના કુટુંબને લાગશે, ને ગરીબ બિચારા નિરપરાધીઓને પણ આપણા દુઃખમાં ભાગ લેવો પડશે.

(મદનસીંહ સીંહાસન પરથી ઉઠી મારવા ધસે છે)

પ્રણામ પ્રણામ પ્રણામ, મારા સર્વને પ્રણામ,

પ્રણામ માત તાત બ્રાત, ધરતી માતને પ્રણામ;

પ્રણામ નથ લોકને, દરબારને ઘણા પ્રણામ,

પવિત્ર બેનને પ્રણામ, મીત્રાને છેલ્લી સલામ. (જાય છે)

મદનસીંહ—હવે ઘણો વખત થઇ ગયો છે માટે કચેરી બરખાસ્ત કરો.

ચોપદાર—મહારાજ ધિરાજ મદનસીંહ મહારાજને ઘણી ખમ્મા નિધાપે નીધા રખ્યો મહેરબા.....ન. સલામ.

પ્રવેશ ૨ જો.

સ્થળ—તારામતીનો મહેલ

ખાત્રો—તારામતી—સૌભાગ્ય સુંદરી—પાછળથી કનકસેન—મદનસીંહ

તારામતી—અલી સૌભાગ્યસુંદરી ! આજે જો પેલો કનકસેન ઉતરી ગયેલે ચહેરે આ તરફ આવતો જણાય છે. તેનું શું કારણ હશે ?

સૌભાગ્ય—માતાજી ! કોણ જાણે એને કોઈએ દુભવ્યો તો નહીં હોય !

(કનકસેન પ્રવેશ કરે છે)

કનકસેન—માતૃશ્રી !! (દહી અટકી પડે છે)

તારામતી—એટા બોલતો કેમ ગુન્નવાય છે. આજે તને શું થયું છે. તું જેમ જેમ વાર લગાડે છે, તેમ તેમ મારા મનમાં કાંઈ કાંઈ તર્ક વિતર્ક થાય છે. માટે જલદીથી કહે.

કનકસેન—માતાજી....મા.....રા.. ઉ...પર...પી...તા...જીએ...
ગુસ્સે...થઈ...મને...દેશ.....(અટકી પડે છે)

સૌભાગ્ય—શું મારા વહાલા બાઈ, તને પિતાજીએ દેશવટો દીધો હોય !!! (મુઠ્ઠા ખાય છે)

તારામતી—એટા તને શા માટે દેશવટો દીધો ?

કનકસેન—(અશ્રુ લાવતાં) માતાજી ! પિતાજીએ અમો ચાર બાઈ-ઓને પુછ્યું, તમો આપકરમી કે આપકરમી, ત્રણ બાઈઓએ આપકરમી કહ્યું, ને મે આપ કરમી કહ્યાથી...માતાજી મને સત્વરે રજા આપો.

તારામતી—બાઈ તું ન જા, તારા વિના આ તારી માતા એક ક્ષણ પણ જીવી શકનાર નથી.

(ને પથ્થમાં-મદનસીંહ મહારાજને ધણી ખમ્મા...)

(મદનસીંહ પ્રવેશ કરે છે)

સૌભાગ્ય—પિતાજી ! પિતાજી ! ઓ મારા વહાલા પિતાજી ! તમો આવા નમેરા કાં થયા, મારા વહાલા બાઈ કનકસેનને દેશવટો દેતાં આપતી જીભ ગુન્નવાઈ કેમ ન ગઈ. પિતાજી ! કદાપી “હોર ક-હોર થાય, પણ માવતરથી કમાવતર ન થવાય.” શીર છત્ર આ

આપની દીન પુત્રીની આજીવન દરમાં ઉતારી, કનકસેનનો શ્રાવણ માફ કરો, ને દેશવટો ન થોડા (મુઠ્ઠા ખાય છે)

(છતાં મદનસીંહ કાંઈ નહીં ખોલવાથી)

તારામતી—મારો કુસુમમય કોમળ બાળક, કે જે પૃથ્વી પર પ્રભ મુકી, પાંચ ડગ પણ ચાલવાને પામ્યો નથી. જેણે ગામની બાગોળ કદી પણ મુકી નથી. તેને દેશવટો દેઈ વિકટ જંગલમાં મોકલવાની આજ્ઞા કરતાં, આપની જીભ ગળે કેમ ન ઉતરી પડી.

ખરેખર; પાપાણુ હૃદય પુરૂષ જાતીના દીલમાં, દયાનો અરૂપ અંશ પણ હોનો નથી.

પ્રાણનાથ તમે આવા નીર્દય કેમ થયા ? ખ્યાલ પુત્રને દેશવટો શા માટે દીધો ?

મદનસીંહ—બસ તારે એ બાબત મને કાંઈ પણ કહેવું નહીં.

તારામતી— (નહીં એન નાથવીણ) એ રાગ.

શીદ નાથ દુઃખ કરો આજ મને, આજ મને મહારાજ મને,

શીદ નાથ દુઃખી કરો આજ મને.....શીદ.

પ્રાણથી ખ્યારો પુત્ર પ્રવિણ આ, શીદ કદાવો આજ વને—શીદ.

પુત્ર વિના તો જુરી મરું હું.....

મદનસીંહ.....ના ના નહીં તેવાત બને—શીદ.

(કનકસેન પ્રત્યે) જારે કુકર્મી પુત્ર કપુત તું, મારી કદાવું લાત તને

તારામતી.....શીદ

મદનસીંહ—બસ તારે હાવે એ વિશે પંચાત કરવી નહીં.

(કનકસેન પ્રત્યે) દુષ્ટાતું તારું કાણુ કર. (મદનસીંહ જાય છે.)

સોનાગચ્છી—(મુઝા વળવાથી ઉઠીને ગદ્ગદ કંઠે) નહીત સમ
 અહસોસ પ્યારા બાઈ માસ, શું તું વન જાય,
 રંગ સેવા તું આપ્યો અહીં, કાલજી કપામ;
 હાયરે હાય મન મુઝામ, હાગે ચીત લ્હાય લ્હાય—અહસોસ.
 બગીની ખાત માત વાત, તજીને વંન જાય,
 વિયોગ સાથે હૈડે મારે, હાયરે હા સદાય...અહસોસ
 (મુઝા ખાય છે) (કનકસેન ચાલ્યો જાય છે)

પ્રવેશ ૩ જો.

સ્થળ.

રત્નપુરીમાં અંખીકા માતાનું દેવળ તથા તેને ફરતો બાગ.

પાત્રો પદ્મવતી તથા તેની સાહેલીયો ચંદ્રા, ચાતુરી, કેશર-
 બાળા, ચંદ્ર મુખી વિગેરે.

પદ્મા—આજે સર્વ ભેનો સાથે મળીને માની સ્તુતી કરીએ.

સર્વ—

સ્તુતી

નમામી મહીષાસુર મર્દીની, નમામી મામક પાલીની,
 મહીષ મસ્તક નટન વેદ વિનોદીની, મોદીની, માલિની, માનીની
 પ્રણતજન સૌભાગ્ય જનની મહીષાસુર મર્દીની;
 શંખ ચક્ર સુલાંકુશ પાણી, શકતી સેના મધુર વાણી,
 પંકજ નયના પનંગ વેણી, પાલીત ગુરુ મુક્ત પુરાણી;
 શકરાર્ધ સારરણી, સમસ્ત દેવ તરૂં પીણી,
 કંકણા લંકૃતા જનની કાલ્યાણી નારાયણી—મહીષાસુર.
 (પ્રે. મૌલાબક્ષ)

(સ્તુતી કરી રહ્યાં બાદ આરતિ સળગાવી આરતી ઉતારે છે.)
સર્વ— **આરતી.**

જય જય જય મુજ માય, નીરગુણુ છેો ન્યારીમા (૨)
 શ્રદ્ધા ભેદ ન જણે મા (૨) અકળકળા તારી. જયો જયો માજયઅંબે
 નારાયણી તુજનામ, વરદાયક દાતા મા (૨)
 મનવાંચ્છીત ષળ દેજો (૨) જય અંબે માતા—જયો જયો.
 ચંડ મુંડ સંહરતા, મૈસાસુર માર્યો મા (૨)
 વિમળને વર આપ્યો (૨) વણીક ઉગાર્યો—જયો જયો.
 વિનતી તારી માત, કન્નેડી કરીએ મા (૨)
 નામ નિરંતર લેતાં (૨) ભવસોંધુ તરીએ—જયો જયો.

આતુરી— કેમ બેન પદ્મા, હાવેતો ઘર તરફજ ગમન કરવું છે કેની ?

પદ્મા— અરે નાના, આજતો સરદ પુનમની રાત્રી છે, માટે
 આ બાગના માધવી મંડપમાં ગરબો રમ્યા બાદ જવાનું છે. માટે
 ચાલો. (માધવી મંડપમાં જાય છે.)

પદ્મા— તથા સાહેલીયો— ગરબો.

(ઉગ્યો સખી ! સૃષ્ટીનો શ્રંગાર હાર) એ રાગ.

જેને બેન ? રૂડી રહીયાળી રાત,

શોભી રહ્યો ઇંદુ આકાશમાં;

થાઓ બેન પ્રેમી બાળાઓ તમે શાન્ત,

રંગે રમો પતિના પાસમાં—વાહ—

શીતળ ચાંદની ! સરદની, રૂડો ચંદ્ર પ્રકાશ,

જગ દીપક દીપી રહ્યો, શોભાવે આકાશ.

સૈયર શાણી પતિ ગુણુ ગાય, તો તો મંગળ અતિરે,
 વિરહે ઘેઘા બની વનીતાય, બેટે ક્યારે પાતરે.

ધરોની બેન ? પ્રીતે પતિનું તમે ધ્યાન,
 પ્રીતેથી મળે પ્યારા રસીક દીલ જનન.
 પ્રેમી પ્રીતમ વૃક્ષને, પ્રેમરસ પગીધાન;
 પ્રીતેથી કરશે પ્રેમદા, તો રીઝે દીલજનન.
 થઈ વિરહે અતિ ચક્રચુર—ચઢ્યું ઉર વીરહ તાણું પુર,
 સખી રંગે રમી બરપુર—મળવા રસીક અતિ આતુર.
 પેખી પતિ નીજ ચતુર ચંદ્ર, પોયણુ તો હરખાય,
 ચાતુર ચંદ્ર સમ જ્યાં ઘણી, મંગળરંગ છવાય.

(ગરબો ગાઈ રહ્યા બાદ પદ્મા ઉદાસ થાય છે)

કેશરબાળા—બેન પદ્મા, આજે ગરબો ગાવાથી તારા દીલમાં
 કાંઈ બેદ કિત્તન થયો હોય, એમ લાગે છે. સાચું કહે, મને તારો
 ચહેરો ઉદાસ કેમ લાગે છે.

પદ્મા—બહેન કાંઈ નહાં, એતો અમરથોજ.

કેશર—ના બેન ના, એમ ના બને, આજે તું કાંઈ જીડા વિ-
 ચારમાં પડી હોય, અને તેથી કાંઈ તું દીલગીર થઈ હોય, એમ
 મને લાગે છે. માટે તને મારા સમ છે સાચેસાચું કહે.

સાહેલીયો—શું. આમ સાહેલીયોની ચોરી રાખવી ઘટે છે.

પદ્મા— (માતા વિનાની બાળા) એ રામ

બહાલી વિનાની નારી ગિચારી,
 જેમ જળવીણુ માછલી ન્યારીરે;
 ગોળ વિના કંસાર ન મીડો,
 દેખીતો તે દુઃખકારીરે.....બહાલા.
 સ્વામી વિના સંસારજ સુનો,

લાગે છે આ બધ કરીરે.....જાણી.

કામ સતાવે સાહેલડી મોરી;

મદન પીડ બહુ ભારીરે.....જાણી.

અંદ્રા—એન તેમાં તું આમ ઉદારી થા માટે થાય છે. કાંઈ ઉતાવળે આંખ પાકતા હશે " સખુરીનો બહોલો પરમેશ્વર આપે " માટે જાણી સાહેલી શોક તજી દે, ઇશ્વર સૌ સારાં વાનાંજ કરશે.

પદ્મા—એન મને તારી શીખામણ કાંઈ પણ અસર કરતી નથી. જોને જોન ! આ પશું પંખીઓ પણ પોતાના પતિ સાથે કેવાં કલોલ કરતાં જણાય છે.

વળી જો; આ જુદા પોતાના પતિ સાથે કેવી લપટાઇ ગઇ છે. સાહેલી શું હું પણ પંખી કરતાં પણ નકામીજ છું. થા માટે ! કે એક સ્વામી વિનાજ. (પાછી ઉદાસ થાય છે.)

અંદ્રામુખી—પદ્મા એન પતિ વિના દુઃખી થાય છે, ને હું પતિવડે દુઃખી થાઉં છું. પદ્મા એનને પતિ મળ્યા નથી, ને મને મળ્યા છે. તે ન મળ્યા જોવાજ છે. આખો દિવસ દાડના હૃદયસનમાં લુપ્ત બની રહે છે, હું કહું છું તે કાને નથી ધરતા ને રોજ માર પડે છે. એક દુઃખને બાળુ હસવું. (શોકાતુર ચહેરે.)

(ઝીણા ઝરમર વરસે મેહ) એ રાગ.

વાત વીતી કહું છું મારી આજ, સુણ મારી સાહેલડી,

મારા સ્વામી દાડડીઆ બાજ, સુણ મારી સાહેલડી.

સોડાચોટર ને દાડના સીમા ઉડે અતિ અગ ઘેરે,

હામ ધરી હું જઇને રોકુ, લાવે છે મુજપર વેર

સુણ.

કક ટક કરીને થાકુ અતિથે, નાના કહું ભરધારે;
 ક્રેધા આવેશમાં આવીને યુગ્મપર, દીપે પાડુનો માર. મુખ્ય.
 કહો બેન, એ કરતાં વધુ શું હુઃખ છે.

પદ્મા—જેન એવી વાત તારે મારા આગળ કહી પણ ન કરવી.
 મેં તેવા પતિ હોય પણ તેમને પ્રભુસમ માની તેમની શેવા કરવી,
 એવું શાસ્ત્રમાં હરમાન છે. માટે સતિએ એ આવું અસત્ય બાપણ
 કાઢવું ન જોઈએ.

નવીન રાગ.

પતિવ્રતા નારીને પરખો, સદા શીયળ રત્નો ચરશે (૨)
 અભાગીણી અંતરમાં ચુકે, શીયળ રતનને કોરે મૂકે;
 કાચ કટકા.....વ્યભીચારે ચુકે,
 ફદ ફુવડ પુરી પરતારો. (૨)... પતિવ્રતા

(પાછી ઉદાસ થાય છે)

કેસરબાળા—શાણી બેન, તું સધળું સમજે છે તને વધું શું
 કહીએ પણ તાના જેવી બણેલી ગણેલી અને આવી રીતે શોક
 કરવો ઘટતો નથી.

પદ્મા—હા બેન, હું સર્વ જાણું છું ઈશ્વરે મારા માટે જે પતિ
 નીર્માણ કર્યા હશે. તે મને મળશે જ. પરંતુ હવે મારાથી મદન
 રાજનાં મહા તીવ્ર અને વિક્રાળ બ્રાહ્મ સહન નથી થતાં.

અંદ્રમુખી—હીક બેન, પણ હવે રાત ઘણી ગઈ છે. એટલે
 માતાજી વાટ જોતાં હશે માટે સત્વરે ચાલો.

પદ્મા—હા સૌ બેનો ચાલો.

(જાય છે)

પ્રવેશ ૪ થો.

સ્થળ-વીકર જંગલ

પાત્રો—કનકસેન એકલો.

કનકસેન—(દશા આ શી થઇ મારી) એ ગગ.

દશા માઠી થઇ મારી, પ્રભુ તારી ગતિ ન્યારી;

ખુદ સ્ટોકીંગને પહેરતા, વળી થાતા અશ્વાર,

ચરણ કોમળ થાક્યા, ખુએ કંકર સાર;

ભમ્યો હું વન આ મારી, તથાપી નહીં સુઝી પારી. દશાં

મનહર કુલની સેજડી, મળતી સુવા કાજ;

પથ્થર ઉસી કે મૂકી, ભૂપર સુતો આજ;

અકળ લીલા પ્રભુ તારી, થળે સહે તમે મારી, દશાં

હે જગત નિયંતા! સર્વ સ્થળ વ્યાપક પરમેશ્વર, તારી અગાધ
લીલા ન્યારી છે. તરણાનો મેરૂ ને મેરૂને તરણું બનાવનાર તુંજ છે.

તાઈ સુકેલું કાળચક્ર સર્વ વિશ્વમાં ફરે છે તે સુખીઆને દુઃ-
ખીઓ ને દુઃખીઆને સુખીઓ, રાગને રંક અને રંકને રાગ, ની-
ર્ધનને ધનવાન ને ધનવાનને નીર્ધન, ઘડી ઘડીમાં બનાવે છે.

તે કાળચક્ર હાલ તો મારા ઉપર આવી પડેલું છે. જોયી કરી
મારી આવી ખુરી હાલત થઈ છે.

હે દયાળુ દેવા, હાલે મને આ દુઃખરૂપી સાગરમાંથી બહાર
કાઢ, અને તારા પવિત્ર ચરણમાં આ દીન બાળક આવવા અર્જ
ચુબરે છે, તે તું સત્વરે સ્વીકાર.

(ગળે ફાંસો ધાત્રી ઇશ્વર સ્મરણ કરે છે)

નવીન રાગ.

હરીહરધય, હે જુગદીય, યજ્ઞે સાહે, હું નામું શીશ;
ચરણુ તુજ પાસ, આવે દાસ, સ્વીકારો આજ, હે અવિનાશ;
પ્રભુ તુજ નામ, દુઃખ હરતા, વિભુ તુજ નામ, સુખ કરતા,
જપુ તુજ જપ, હે કિરતાર, નમું હું તુજને મોરાર;

આકાશ વાણી.

સપ્પુર.....સપ્પુર.સપ્પુર

કનકસેન—અરે આ ગેબી અવાજ મારા શ્રવણે ક્યાંથી પડે છે !

(કાન દેધ સાંભળે છે)

હરીથી આકાશ વાણી

વત્સ ! હે વત્સ ! સાહસ કરતાં સપ્પુર કર, આત્મઘાત કરી
પ્રભુનો બેવડો ગુન્હેગાર શા મટે થાય છે ?

હે વત્સ ? હાવે તારે માથેગી દુઃખનું વાદળું વીખરાઇ જઇ,
સુખનો સુર્ય ઉદય થશે, માટે ધીરજ રાખા આગળ ચાલ,

કનકસેન—અરે વાહ ! શું દયાળુ દેવની મહેરબાની, મને સાહસ ક-
રતાં અટકાવ્યો ને મારો જીવ બચાવ્યો. હાવે મને થએલી આ-
કાશવાણી પ્રમાણે સુખ મળશે જ,

ધંધરની અકળકળાને પાર કોઈ પામી શકે તેમ નથી.

હે વિભુવરા ! તે જે કારણ સીધ કરવા અર્થે મને ધરખાર તગ્નવી
વિકટ જંગલમાં આણી મુક્યો છે. ને વળી હાવે મને દુષ્ટ બુદ્ધી
શા માટે સુઝાડે છે.

અરે હું એક ક્ષત્રી પુત્ર થઈ આ કાયરનું કામ લઈ બેઠો
હતો, એ મારી કેવી મુખાઈ. એ મારી કેવી બેવકુશાઈ.

જે બનવાકાળ હોય તે બને, તે માટે આ ક્ષણ જાંચુર દેહને ચીંતા અમીમાં શા માટે ફેંકવો જોઈએ.

મોમરાની મધુરી કળા ખીસે છે તે કરમાવાને માટેજ સુખ હશે છે તે આશ્ચર્યવાને માટેજ બને મનુષ્ય જન્મે છે તે પશુ મરવાને માટેજ નામ તેનો નાશ છે. તો પછી ડરવું શા માટે જોઈએ.

કામી પુત્રનું કર્તવ્ય કર્મ શું છે ? તે સમજ્યા વગર મેં જે મારી દુષ્ટ બુદ્ધિવડે કરી અવિચારનું કૃત્ય આરંભેલું, તે બદલ દુઃખભંજન હીનાનાથ પાસે મારી માગું છું. (જાય છે)

પ્રવેશ ૫ મો.

સ્થળ—ફક્કડશાનું ઘર.

પાત્રો ૪ફકડશા તથા ચંદ્રમુખી.

ફક્કડશા—આજે મારી આંખે અંધારાં આવે છે તેનું શું કારણ હશે ! બરોબર યાદ આવ્યું. પાંચ વાગવાનો વખત થયો છે. તેથી બેન્ડી પીવાનો ટાઇમ છે. માટે ચાલ થોડોક લાલ દારૂ ને બેન્ડી ઉડાવીએ. (કપાટમાંથી બાટલી કાઢી પ્યાલી ભરે છે.)

ફક્કડશા—(એક છુટડો પીધા પછી)

નવીન રાગ

વાહવા મીઠો મજાગે શરાબ છે.....વાહવા

ચંદ્રમુખી—પીઓ નહીં પ્યારાએ વસ્તુ ખરાબ છે...વાહવા

ફક્કડશા—(બધી પ્યાલી પી જાય છે ખીજી પ્યાલી ભરે છે.)

વાહવાજી વાહવાજી વાહવાજી વાહ.....વાહવા.

સાખી

દુધ પીએ દીવાનડા ચાણા પીએ સરાય,
સરાય વસ્તુ સરસ છે, હોએ કેમ ખાન.....વાહવા

(બીજી પ્યાલી પી જાય છે ત્રીજી બરીને)

નવીન રાગ.

ત્રી પ્યાલી જીવજન બાળા.

ચંદ્ર—પીતાં જીવની હાણુ બહાલા.

ફફડ—સરાય બેન્ડી તાડી સારી.

ચંદ્ર—આખર જીવની કરે ખુવારી.

ફફડ—પીલે સમજી પ્રાણુ પ્યારી.

ચંદ્ર—ના...હું એ નહીં પીનારી.

ફફડ—ગસળ માન, દીલોળન. (૨)

ચંદ્ર—ગખો બાન, રાખો સાન.

બહાલા વદતાં કેફે ચદતાં કાંક કરો વિચાર.

ફફડ—અપમાન પતિનું કરે અહોનીશ છે તુજને ધિક્કાર.

ધણા બણા શીટકર. (૨)

ચંદ્રમુખી—બહાલા વદતાં કેફે ચદતાં કાંક કરો વિચાર.

ફફડશા—હેઠ...ઢેમ...કુલ...રાસ...ફલ...(ચંદ્રમુખીને જાત મારી
પાડી નાંખે છે. [સામેની બીંતે આવતો ટાંગેલો છે તેમાં
પોતાનો આ બેહુબ પડછાયો માલુમ પડવથી, તથા પો-
તાના પ્રમાણે ચળાઓ કરતા જણાયાથી કહે છે.]

અખે સાહે નાદાન ? ક્યું તુંમ બી હમેરી બરોબરી કરનેકુ ચ-
હાતા હે ક્યા ?

(એમ કહી લાકડી ઉગામે છે એટલે તકતામાં પણ લાકડી ઉગામેલી માણસ પડે છે. તેથી દારૂની નીસામાં ચક્રુર બનેલો હોવાથી, બાન નહીં :હેવાથી લાકડીના એ ચાર જપાટા તકતામાં મારે છે. તેથી તકતો બાગી જઈ ભોંય ઉપર પડે છે.)

અબ સાથે કેસા બાગ ગયા! સાથે મેરી બી બરોબરી કર-
નેકુ આંધાયા. કયા કુચ લડુ ખાનેકુ આયાયા. (ચંદ્રમુખીને) ક્યું
માવડી દુસરી પ્યાલી દેતી હે, કયા મઝા કયા મઝા. હાંખસ ઉડાવ.
ચંદ્રમુખી—અરે બરથાર છેક સુદ્ધ ને સાન જતી રહી કે શું,
જરા વિચારીને બોલો.

કુક્કડશા—હાં હાં બીચારી...બીચારી...(વચમાં થાંમલો આવવાથી
તે સંગાથે માથુ અણગાય છે. ને પછી આંધડીયાં ખાતો પડી
બચ છે.)

ચંદ્રમુખી—(ડાને કહીએ કળેડાની કહાણીરે) એ રાગ.

મારે માથે છે દુઃખનારે કહાણીરે,
નાથે દારૂથી કીધી સેનાણીરે.....મારે
લોક હસાવે છે નાથ નમેગે,
હરી હાય હું હવે તો દુખાણીરે.....મારે
લોક કરે ફીટકાર બહુ, દેતા કોટીક ગાળ,
સતી સાધવી હું છતાં શીર ચઢાવે અળ.
દુઃખ દરીએ આ દારા દુખાણીરે, સાહે કરજો શ્રી ચક્રજ
પાણીરે...મારે.

પ્રવેશ ૬ ઠો.

સ્થળ—વિકટજંગલ.

પાત્રો કનકસેન—પાછળથી ભૈરવનાથ.

કનકસેન—હે દયાળુ ધણ, હાવે મારા ધગ થાકી ગયા છે. હવે એક તસુ પણ મારાથી ચાલી શકાય તેમ નથી. હાવે તોફાંધ વિ-
આમ મળે તો ઠીક. ભુખ પણ કકડીને લાગી છે. પાણી વિના કામજ
કંઠ સુકાય છે. ને કંઠે કોવત્રી બાઝી છે. હાય દૈવ હાવે હું શું
કરું.....અરે પણ પેલું મારી નજરે શું દેખાય છે. એ પ્રાણ
દેવનું દેવળ હોય એમ બાસે છે, માટે ચાલ ત્યાં જાઉં.

(જાય છે.)

નવીન રાગ.

વાહવા મનોહર આંખ ઘટા,

વાહવા તરવર છાંધ છટ'.....વાહ.

દ્રાક્ષ થકી પલ્લ મીઠ રજો છે, વહ મને એ ઠીક મળ્યાં છે.

સુંદર આ વળી સરોવર સાફ, શીતળ પાણી પી મન હું ઠાફ.

કુદરતની શી ન્યારી કૃતી છે, (૨)

પ્રભુની શક્તી તીવ્ર અતિ છે. (૨)

(થોડીવાર વીસ મો લેઇ દેવળમાં જાય છે.)

અરે દેવ ! થએલી આકાશવાણી પ્રમાણે હજુ સુધી મારા
માથેથી દુઃખનું વાદળું વિખરાઈ ગયું નહીં માટે હાવે તો આત્મ-
ધાન કર્યા વિના બીજો કાંઇજ ધલાજ નથી.

(હાથમાં ખડ્ગૂં ઝાલી ભૈરવનાથની સ્તુતી કરે છે. શીર છેદન
કરવા તૈયાર થાય છે)

સ્તુતી.

જય જય જય જય જય વંદું હું, ભૈરવનાથ કૃપાળુ દેવ. (૨)
 વંદન કરે હું કાપો કંદન (૨) નમના નંદન હે તત્તમેવ. જય.
 આ બાળકની અર્જ સ્વીકારો, ભૈરવનાથ કરો હિપકારો,
 આપું છું પ્રાથ દાન આ (૨) સમરી અરપું મુસ્તક એવ. જય
 નમી નમી નમી નમી નમુ હું તમને, કષ્ટ નીવારો હે બલદેવ જય

ભૈરવનાથ—(પ્રગટ થઇ કનકસેનનો હાથ પકડે છે)

હેવત્સ ! તું શા માટે સાહસ કરે છે ? હું તારી ઉપર પ્રસન્ન છું.
 માટે જે માગવું હોય તે માગી લે.

કનકસેન —માગવામાં માત્ર એટલુંજ કે, જ્યારે જ્યારે મને વિપત્તી
 પડે તે વખતે હું તમારું સ્મરણ કરું, કે તરતજ તમારે પ્રગટ
 થઇ મારું કષ્ટ નિવારણ કરવું. એટલુંજ માગું છું.

ભૈરવનાથ—તથાસ્તુ. તે પ્રમાણે થશે. અને વધારામાં મારો કાલ
 કંડ તને આપું છું. તે તું તારી પાસે રાખજો એને કદાપી વીસે
 મુકીશ નહીં, એના પ્રતાપથી તું તારા મન સાથે જે વખતે જે
 વસ્તુ મેળવવાની ઇચ્છા કરીશ, તે તારી ધારણા પ્રમાણે પાર પડશે.

કનકસેન—બહુ સારું મહારાજ ! (કહી ડંડવત કરે છે. તરતજ
 ભૈરવનાથ અંતર્ધાન થાય છે.) (જય છે)

પ્રપેશ ૭ મો.

સ્થાન—રત્નાપુરીમાં બાગ.

પાત્રો—પદ્માવતી તથા તેની સાહેલીઓ, પાછળથી કનકસેન બેગીવેશે.

પદ્મા—સખી ! વસંત વાયુની શીતળ હોરો, ચોપાસ ધુમાધુમ કરે છે. ને શરીને રપરી કરી ઔચોક્ષિક આનંદ હાવે છે.

મોર, બપેયા, પોતાના ઢોઢીલ કંકરો કરી મનુષ્યના મનપર આનંદની અનહદ અસર પેદા કરે છે.

સખી ! મને તો સર્વે રતુ કરતાં વસંત રતુ ધણીજ રળીયા-મણી લાગે છે.

ચાતુરી—હા પ્રીયે સખી ! વસંતરતુનાં તો જોટલાં વખાણુ ન કરીએ તેટલાં ઓછાં છે.

પદ્મા—તો ચાલો આપણે આજે આ બાગ અંદર વસંત કીડા કરીએ.

પદ્માવતી— (વસંત કીડા)

ખીલી વસંત બહાર (૨) નમીએ ગમીએ રમીએ પ્રેમે.

સરખી સૈયરના સાથમાં.

ઘાલી પુખ્તોના હાર (૨) હરીએ શરીએ ધરીએ પ્રેમે.

અંતર હરષ આ વાસમાં.

સાહેલીઓ—બેસો બહેન ! પદ્મા હાંચોળા ખાટમાં (૨) ખાલી

પદ્મા—ભરી કેસર કસુખી પીચકારી મારો.

સાહેલીઓ—હારે જેનો કેસર કચુંખી પીચકારી મારો-બહારે

પદ્મા—અહીં અંગ અંગ રંગ કરી, અખીલ ગુલાબ બહારે
અચ્છી ઉડાવો.

સાહેલીઓ—હારે બહેનો અખીલ ગુલાબ બહાર અચ્છી ઉ-
ડાવો,—બહારે જેનો.

સાખી.

—ખીલી વસંત બહાર.

પદ્મા—વસંત રતુ સોહામણી...અંગે હર્ષ ન માય,

મંદ પવન મીઠો અહીં...ઠંડો ઠંડો વાય.

જાંઝર કંકણનો ઝમકારો...

સાહેલીઓ—રમકા ઠમકાનો ઠમકારો,

પદ્મા—ધોર ધુધરીઓનો ધમકારો.

સાહેલીઓ—ચંપકવરણીનો ચમકારો.....વારે...વા (૨)

—ખીલી વસંત બહાર.

અંદ્રા—નાસોરે બહેનો નાસો ! જુઓ ! પેત્રો સર્પ કેવો ઉછાળા
મારતો આ તરફ આવે છે. (સર્વ નાર્શી જાય છે પદ્માવતી એકલી
હીંદીળા ઉપર રહી જાય છે. સર્પ હીંદીળા હેઠળ આવે છે. પદ્માને
નાસવાનો લામ ન શવવાથી નીચે પ્રમાણે બોલે છે.)

પદ્માવતી—અરેરે ! દીનબંધુ દીનાનાથ, હવે મારે શું કરવું
તક્ક નામ હીંદીળા સમીપ આવીને ઉભો રહ્યો છે. સાહેલીઓ સર્વે
નાશી ગઈ. હાવે મારી થી વલે થશે. હે દયાળુ દેવા તું મારા બહારે ચઢ.

(ઉદાસ થાય છે)

(મુને સ્હાય કરશે મોરાશીરે)—એ રાગ.

તમે ધાઓ વહેલા વનમાળીરે, દીન દાસીની સામુ નીલાળી;

કુબ્જને તારી, માસીનેજ મારી,

તમે ગૌતમની પત્ની ઉદારી.....તમે

પંચાળી પઠકુળ નવસેં નવાણું,

પુચી પ્રભુજી તેતો હું જાણું.

બાઇ મીરાંનું વિષ પીધું તેતો તમે ગીરધારી.....તમે

કનકસેન—(પ્રવેશ કરી) આહા ! આ નાગ આ બાળાને સપડાવી ઉભેલો છે. તો નાગને મારી બાળાને દુઃખમાંથી મુક્ત કરું તોજ ખરો. શુરા ક્ષત્રીઓનો તો ધર્મજ છે કે, દુઃખીયાની વહારે ચઢી દુઃખ નીવારણ કરવું. (બંધુકથી સાપને મારે છે.)

પદ્માવતી—(સર્પને મરેલો જાણી હીદોળા ઉપરથી હેઠળ ઉતરી કનકસેન પાસે આવે છે.) પ્રભુ તમારે બહું કરો. તમે મને કાળના મુખમાંથી બચાવી છે. તમે એજ મને પ્રાણદાન આપ્યું છે. એમ કહું તો પણ ચાલે.

(બંસીરે વાલા બાળે મારે દેશ)—એ રાગ.

રસીલા વહાલા કોણુ તમારો દેશ,

જ્ઞાને ધરીઓ છખીલા આવો વેશ.....રસીલા.

માત પિતા ઠહો કોણુ તમારા, કોણુ વળી તમ ગામ;

મદન કટારી મારી કમરપે, વદોની વહાલા નામ.

મોહનજી, વસીજી, ઠસીજી,

છખીલા, છખીઆ સત્ય કહું સાર.....જ્ઞાને.

કનક—મદન મારા તાતછેરે, પુરી મદન મમ દેશ,

પિતૃ વચનને પાળવારે, લીધો કનકે આ વેશ.....જ્ઞાને.

પદ્માવતી—પ્રીય પ્રાણુદાતા! આ દીન હાસીને આપની આર્ષામના
ભરીકે સ્વીકારો.

કનકસેન—(માહું લગાડતો મારા સમ છે સહુથીરે)—એ સમ.
બોલો ન વિચારી બાળા, બોલ તમે બેલારે.

પદ્મા—નાથઓ નગીના બહાલા, આવો બહેલા બહેલારે,
પીયુ છો પ્રવીણ પ્યારા, પ્રભુતા પ્રજાથીરે;
ભોગીઆ ભમરી ભાળો, ભોગવો વિલાથીરે.

પ્રીય પ્રાણેશ, હૃદય મંદીરવાશી આરાધ્ય દેવતા હું આપની
પ્રેમપુણ્ય તથા ભક્તી ચંદનથી આરાધના કરવા પ્રભુ સમક્ષ પ્રતિજ્ઞા
કરી બંધાઉ છું.

બહાલા, હવે તમે થોડા દિવસ આ શહેર અંદર રહો. કારણ
હાવે થોડા દિવસમાં મારા પુણ્ય પિતાશ્રી, મારા માટે સ્વયંવર ભ-
રનાર છે. તે વખત ત્યાં આપ પધારી, મારા દોહરાના જવાબ આપી
શ્રાવ્ય વિધીથી માફ પુનઃ પાણી ગ્રહણ કરશો, એવિ મને આશા
છે તો જગત્ નિયંતા પરમેશ્વર મારી આશા પુર્ણ કરો, એવું હું
હું ઈશ્વર પાસે માગુ છું.

કનકસેન—બહાલી કાંઈ હરકત નહીં, હું તારા કથા મુજબ
વર્તીશ. હાવે હું આ શીવજીના દેવળમાંજ રહેનાર છું. અને તારા
કથા મુજબ તારી મન કામના પુર્ણ કરીશ.

પદ્મા—પ્રાણુનાથ હાવે હું રજા લઉ છું. મારી માતા વાટ
જોતાં હશે.

કનકસેન—બહાલી ભલે ખુશીથી પધારો.

(જાય છે)

પ્રવેશ ૮ મો.

સ્થળ—રત્નપુરીમાં રાણીનો મહેલ.

પાત્રો—રાણી વિમળદેવી પાછળથી પદ્માવતી.

વિમળદેવી—આજ અઘાપ સુધી પદ્મા કેમ નહીં આવી વાઈ !
(એટલામાં પદ્મા પ્રવેશ કરે છે) બેટા પદ્મા ! તું આજ અત્યાર સુધી
શું કરતી હતી, આજ આટલી રાત સુધી તું ઘેર કેમ ન આવી.

પદ્માવતી—(ગગગળીત કંઠે) માતાજી ! તમે એમજ બાળ્યને
કે આ તમારી પદ્મા આજ નવે અવતારે આવી તમારી સમીપ ઉભી છે.

વિમળ—કેમ બેટા, એવું શું કારણ બન્યું છે.

પદ્માવતી—આજે અમે મહાદેવના મહાદેવના બાગમાં વસંત
કીડા કરતાં હતા, દરમ્યાન એક મોટો તક્ષક નાગ હું ને હીંદોળા
ઉપર ઝુલતી હતી તેની સમીપ આવી પુશડો મારી ઉભો રહ્યો.
એટલે મારી સર્વ સાહેલીઓ નાશી ગઈ, ને હું એકલી રહી.

માતાજી ! પછી મારા દુઃખની શી વાત કહું. આંખોમાંથી
ચોધાર અવહવા લાગ્યાં, પગ ધ્રુજવા લાગ્યા, તથા કાયા કંપવા
લાગી, સર્વ અંગ શીતળ થયું ને બેભાન થઈ હું હીંદોળામાં પડી.

વિમળદેવી—(ગહગહ કંઠે) બેટા, ત્યારબાદ શું થયું ?

પદ્માવતી—ત્યાર પછી કોઈ એક બહો માણસ અહીં ચઢ્યો,
તેને દયા આવવાથી બંધુકના અવાજથી સાપને માર્યો. એટલે મને
શુદ્ધી આવવાથી ઉઠીને ઘર તરફ ચાલી આવી.

વિમળદેવી—ઓ મારી બહાલી, ઓ મારી લાડકી, શું આ-
ટલી બધી આજ તારા ઉપર આશત આવી પડી.

(કહી જાતી સરસી ચાંપે છે)

(બચે છે)

પ્રવેશ ૯ મા.

પાત્રો—રાણી વિમળદેવી, તથા રત્નસેન. પાછળથી દાસી.

વિમળદેવી—ધારા પ્રાણનાથ ! જુઓ કે હાવે આપની પ્રજ્ઞા પરણવા યોગ્ય થઈ છે. તે કાંઈ આપના જાણવા બાહાર નથી.

માટે હાવે સ્વયંવરને માટે તજવીજ જેમ બને તેમ સત્વરે આપ તો ઘણું સાર.

રત્નસેન—ધારી ! એ બાબત તારા કરતાં મને ઘણી કાળજી છે. સ્વયંવરને માટે સર્વ સાહિત્ય તૈયાર કરવા માટે મેં પ્રધાનને કુકર્મ કર્યો છે. તેમ દેશેદેશ કંકાતરીઓ લખી રવાના કરી દીધી છે.

વિમળદેવી—તો તો ઠીક, પણ હાવે ઇશ્વર એના લાયક બરબાર મેળવે તો ઠીક.

રત્નસેન—એમાં કાંઈ આપણે ઉપાય નથી, એ તો વિધાતાના લખાયલા લેખ પ્રમાણે થયા કરશે. એના કીસ્મતમાં હશે તે સ્વામી એને મળશે.

દાસી—બાઈ સાહેબ રસોઈ તૈયાર થઈ છે.

વિમળદેવી—આલો આવીએ છીએ. (જાય છે)

પ્રવેશ ૧૦ મો.

સ્થળ—પદ્માવતીનો એકાન્ત અવાસ.

પાત્રો—પદ્માવતી પાછળથી કનકસેન.

(કનકસેન ભૈરવનાથની પ્રાર્થના કરી ઠાલડંડના પ્રતાપથી ભ્રમર બની પદ્માની ચર્ચા જોવા તેના અવાસમાં આવે છે)

પદ્માવતી—(પલંગમાં સુતી છે; ત્યાં તેને સ્વપ્ન આવ્યું છે, તેમાં તે નીચે પ્રમાણે ઉંઘમાં ને ઉંઘમાં બોલે છે.)

નવીન રાગ.

પ્રેમરસ ભોગી ભરણ આવો, પ્રીતીરસ પીતા જલો;

મન મોહન ધીરા થાવો, લેવાને નૈતમ દહાવો;

જરા આવો, ધીરા થાવો, દ્યો દહાવો, રસ પીવાને છે પાવોરે
શીદ ચતુર ચોર સરખાવો.

કનકસેન—હા અંચળ ચતુરા લાવો. (પોતે મુળ સ્વરૂપ પ્રગશે છે.)

પદ્માવતી—(કાલુ પ્રીય પ્રાણાધાર)

કનકસેન—(હા મારી વહાલી નાર)

પદ્માવતી—મદનરાજ હો છો મદવાલા ચતુર સુભલ્ય કહાવો

.....પ્રીતી

(કનકસેન એકદમ અદૃશ્ય થઇ જાય છે. ને પાછો ભ્રમર બની જઇ ભમે છે.)

પદ્માવતી—અરે આ શું ! હમણા પ્યારા પ્રિયતમ મારી સામે ઉભાહતા, ને એટલામાં પાછા ક્યાં સંતાઈ ગયા.

અરે નાના, પણ તે અહીં ક્યાંથી આવે. રાજ્ય રક્ષકોની
બચકર ચોક્કી હરકી તે કેવી રીતે આવી શકે ?

એતો મને સ્વપ્નમાં માલુમ પડ્યા હશે.

(એટલામાં બમર પલંગની આબ્જુબાબ્જુ બમે છે, તેને કહે છે.)

(એ બમર બમે છે જ્ઞાને) એ રાગ.

ઓ બમર દુષ્ટ શીદ બમે પલંગ પછાડી,

આ નથી કમળ કે કુંજ સરોવર વાડી;

ઓ કુર બમર તું અંગ બમીને પ્રળભે,

દીલ ચઢકો મારી અંતર અનહદ બાળે. (બમરને જા-

આ કુસુમ કમળનો રસ ભોગો છે જોગી, પટ મારે છે)

જો મળે જોગી તો થાય તન નીરોગી;

ઉત્તર (કનકસેન અદસ્ત્યપણે આપે છે)

રે કમળ બાગની તરણ વાટીકા તું છે,

તુજ ભોગી બમર હું બોલ હવે તે શું છે;

(કનકસેન પોતાનું મુળ સ્વરૂપ પ્રકટ કરે છે)

પદ્માવતી—પ્યારા પ્રાણુજીવન પ્રીયતમ ! મને નાહક શીદ
મળ્યો છે. તમો મને પ્રથમ દર્શન દેઇ ક્યાં સંતાઇ રહ્યા હતા ?

કનકસેન—પ્યારી હું તારી સમીપજ હતો.

પદ્માવતી—તો પછી મને માલુમ કેમ નહીં પડ્યા !

કનકસેન—તને માલુમ પડ્યો હતો, અને તારા કોમળ હ-
સ્તનો એક ઝપાટો પણ આધો.

પદ્માવતી—ઠાલા મેં તો દુષ્ટ બમરને ઝપાટો માર્યો હતો.

કનકસેન—તે દુષ્ટ બચર તે હુંજ, તારી આંખોમાં જોતો હતો.

પદ્માવતી—તો તો હું તમારી ગુન્હેગાર છું. મારા હૃદય લી-
પક આરાધ્ય દેવતાને મેં તીરસ્કાર પૂર્વક કુવચન કહી, હસ્તનો
પ્રહાર કર્યો હા ! ! ! જગદીશ્વર ! મેં કેવું અપદીત કર્યું-કર્યું.

હે મારા પ્રીય પ્રાણેશ ! હું આપની પ્રત્યે અતિ નમ્રતા પૂર્વક
પ્રાર્થના કરી મારાથી થએલા અપરાધની ક્ષમા માગું છું તો હે
દયાસાગર ! આપના કદરુશ્વરે કરી, એકવાર ગુન્હો માફ છે એવો
હુઆર કરો.

કનકસેન—શુશીલ બાળા શાન્ત થા. પ્રેમભાવનામાં કરેલું કૃત્ય
ગુન્હો નથી. છતાં તું ગુન્હો સમજતી હોય, તો તે બદલ તને ક્ષમા છે.

પદ્માવતી-- (બંસે આવ્યા હવે બરાણી) એ રાગ.

બંસે આવ્યા બાવથી સેલાણી,

યોવન બગીચાકી બહાર ગુલાબી, આપહી ખાતીર હુંટાણી;

કમળ અનોપમ આવ જીલેલું, લીયો સુમધી સેલાણી.

રસીક વદોની મીઠ જ વાણી.....બંસે

ગૌર ગુલાબી મુખડું મલકતું, નેત્ર કટાક્ષે હું લોભાણી;

આતુર છું આલીંધન આપો, વાલમ હું હવે બરાણી,

મદન જવરેથી પીડાણી.....બંસે

કનકસેન—હે લલોત લલના ! સવં વાતે સમજી છતાં, મને
ના હક શા માટે સતાવો છો ? હજી તમે અવિવાહીત છે. ધર્મ
વિધીથી હસ્ત મેળવ્યા શીવાય, હું કેવી રીતે આલીંધન આપું, જરા
બિચાર કરો. હાવે જીજ વખત માટે અપદીત કરું કરી પ્રભુના
ચોર શા માટે થવું જોઈએ ?

પદ્માવતી—મીઠાબાપી ભરમા, મને નાહક મીઠાં મીઠાં વચન
બોધી ભરમાવતા ના. આપતું કહેવું યથાર્થ છે. પરંતુ હું પ્રેમથી બધી
આકુળ થાઉં છું. મારાથી હવે ધીરજ ધારી શકાતી નથી.

કનકસેન—મને તેમ હોય, તો પણ હું શાસ્ત્ર વિરૂદ્ધ વર્તન
કરનાર નથી. બહાલી હાવે હું રજા લઉં છું.

પદ્માવતી—બહાલા શું આ બાળાને છોડી પાછા ન્યારા થશો કે ?

કનકસેન—હા બહાલી ! લાચારીથી કહું છું કે ન્યારો થઈશ.

પદ્માવતી— (પાતળાયા પરીશ્રમ) એ રાગ.

વાલમજી પાછા મળજો બહેલા, પ્રાણ મારા ક્યામ મારા ક્યામરે;

કનકસેન—ચંચળ ચતુરા મળીશ પાછો જાણ.....

પદ્માવતી—.....મારા ક્યામ મારા ક્યામરે

પ્રીતીની પ્યાલીને, હાથમાં ઝાલીને, બાથમાં બાલીને

આ.....પાઉં પતી.

કનકસેન—.....વાહ સતી,

પદ્માવતી—.....વાલમજી પાછા

(શું રંગબીના રક્ષીયા રક્ષીલીને તજી દેશો ?)

કનકસેન—(ધર્મની વાતમાં દીલ શી. એમાં તે વળી શો અંદેશો.)

બહાલ કરે અતિ વાહ મજાદાર, વાહરે તને ધન્ય તને ધન્ય છે.

પદ્માવતી—પતીની જે સંગ, રમે રામા રંગ, તો તો મચે જંગ;

આ..વાહ કૃતી,

કનકસેન—.....રડી મતી,

પદ્માવતી—.....વાલમજી

કનકસેન—(ક્યો હવે બહાલી રજા લઈશું)

પદ્માવતી—(પ્યારા કાવે પાછાં કે હી મળશું)

કનકસેન—તારા જેવી મળી પ્યારી પદમણી, વાહરે મને ધન્ય મને ધન્ય છે.

પદ્માવતી—પતિ પ્રાણાધાર, નમું કિરતાર, મોહન મોરાર;

આ.....વાહ કૃતિ—વાલમજી.

(જાય છે)

પ્રવેશ ૧૧ મો.

સ્થળ—સ્વયંવર મંડપ.

પાત્ર—રત્નસેન-પ્રધાન-કનકસેન જોગી વેશે-પદ્માવતી-તથા રાજ્ય મંડળ-દરબારીયો વિગેરે.

ચોપદાર—મહારાજ શ્રી સ્વયંવર વિરાજીત નર વર નૃપતી-ઓને ધણી ખમ્મા.....નીધાપે નીધા રખ્ખો મહેરખા.....ન સલામ.

(ચાર રંગના ચાર પડદા ખાંધેલા છે. તેની ઉપર પ્રશ્નકારી દોહરા લખેલા છે. તેની અદરની બાજુએ પદ્મા બેઠેલી છે.)

(રત્નસેન આવી પોતાનું લીધેલું પણુ દર્શાવે છે.)

રત્નસેન—

નવીન રાગ.

નમન કંઈ હું સઉ નૃપતીને, કંઈ પ્રીતથી ધણા પ્રણામ;
ઉઠી સત્વરે શરવીર શાણા, ચતુર પુરૂષ કરો મમ કામ.
ચતુર રંગના ચાગજ પડદા, ખાંધ્યા છે અહીં ધરી ઉમંગ;
લખ્યા પ્રશ્નના ઉત્તર ઘો તો, રહે સ્વયંવર કરો રંગ.

ઉઠો ઉઠો શુરવીર, કરો માજ ધીરવીર (૨)

કાજ કરી મન હર્ષ ધરીને, વરો કુમારીને નીરવાણુ. નમન૦

શુરવીર શાણા દ્રુપતીઓ ! રાજા-રાણા તેમ પ્રજા મંડળ, આ જે આગ્રે પધારી માણ સ્વયંવરની શોભા વધારી છે. તેથી કરી હું બહો સંતુષ્ટ થયો છું. મારી બાળ કુમારીનાં લગ્ન અર્થે મેં આ સ્વયંવર બરેલો છે તેમાં કુંવરીની ઇચ્છાનુસાર આ આર પડદા બાંધેલા છે. તમા તે ઉપર પ્રજા લખેલા છે. હાલે જે કોઈ ચતુર પુરુષ સફરહુ દોહરાના જવાબ છોડશે, તો તેને કુંવરી વરમાળ આરોપશે... માટે શાણા શુરવીર નરો કોઈ ઉડો. અને માઈ કાળ સત્વરે સીધ કરો. (કોઈ ઉડતું નથી, સૌ એક એકના સામું બા-
ળ્યા કરે છે. તેથી રત્નસેન કોપાયમાન થઈ બોલે છે.)

ક્ષત્રી કલ્પક.

શું શાણો હવે કોઈ આજ, પૃથ્વીમાં ક્ષત્રી નથી રહ્યો રે;

જેથી જાએ સ્વયંવર લાજ, ,

નહીં નહીં તમે રજપુત, ,

વસો હીઝડા કુર કપુત, ,

કનકસેન—અસ વદો નહીં રાય વચન, પૃથ્વીમાં ક્ષત્રી હજી વસે રે;

કઈ છોડી હું પડદા છેદન, ,

આમ હારો નહીં તમે હામ, ,

કઈ પ્રીતેથી હું સીદ્ધ હામ, ,

માહારાજ આમ હામ હારીને કાયરતાનાં વચન શા માટે બોલો છો ! હજી કાંઈ ક્ષત્રીનું ખીજ પૃથ્વીમાંથી નાક પામ્યું નથી. નિશ્ચીત રહો, ક્ષણવારમાં દોહરાના જવાબ છોડી તમારે પણ મુશ્કેલી કઈ છે. (સર્વ ચક્રીત થઈ જીવે છે)

(દોહરાના જવાબ કનકસેન છોડે છે)

(૪૩)

પ્રશ્ન ૧ લો.

નર એક નામાંકીત સદ્ધ, સુત છે તેના બાર;
ચાલે એક પછી બાળે, સ્થીર નહાં બગ્ગર.

ઉત્તર.

સાંભળ રે તું સાધવી, ચતુર શીરોમણ્ય નાર;
પુરૂષ “સંવત્સર” બલો, સુત તે માસજ બાર.

(પહેલો પડદો ફાટે છે બાળે અંદરથી પ્રશ્ન સહ નીકળે છે)

પ્રશ્ન ૨ નો.

પંખી ઉડે જીવ વીણ, બેસે જેણે ઠામ;
મૃત્યુ પામે દેખતાં, તે કહો મુજને નામ;

ઉત્તર.

પ્રશ્ન હું છોડું પ્રીતથી, સાંભળ રાખી ધીર;
તેં પુછ્યું જે કામની, નેનું નામ જ “તીર”

પ્રશ્ન ૩ નો.

પૃથ્વીથી મોટું કયું, કઠણ્ય લોહથી કાંચ;
સોનાથી શોભીત વળી, બોલો ચતુરસુખણ્ય.

ઉત્તર.

“પાણી” પૃથ્વીથી અધિક, કઠણ્ય “કંજુસ” જાણ્ય;
સોનાથી શોભે “સપુત,” એજ કહ્યું પ્રમાણ્ય;

પ્રશ્ન ૪ થો.

કાળજથી કાળું કયું, મણીથી મોંઘું શું;
અગ્નીથી શું ગરમ છે, પ્રશ્ન એજ પુંછું.

ઉત્તર.

કાળજથી કાળુ “કલંક,” મણીથી મોંઘો “ગુણ્ય”.
“ક્રોધ” ગરમ અગ્ની થકી, પ્રશ્ન ઉત્તર સુણ્ય.

(યોયો પડદો કાટે છે. અદૃશી પદ્મા વિદ્યુત સમ ચમકતી ચાલથી નાળુક હસ્તમાં પુષ્પ મરમાળ ગ્રહી ખાહાર આવે છે.)

પદ્માવતી— (જગતમાં તે નરને ધીક્ષાર) એ રામ
અરપું હું પ્રેમ પુષ્પ વરમાળ, સ્વીકારો સ્નેહે રાજકુમાર; (વરમાળ
કરોની હસ્ત રપશ્શ એકવાર, તમો તો થઇ ચુક્યા દીલદાર. આરોપેછે)
કનકસેન—બલે હું હાથ સહું રે, સરરરરર સુંદરી કહું આ વાર;

સર્વ સમક્ષે પ્રેમ હું જોડું, બાળા રદ્યા હાર;

પદ્માવતી—પ્રેમ ગાંઠ બાંધીને પ્રીતમ, સુખન થો એકવાર;
બહાલા લાલા વધુ શું કહીએ, પ્રીત પ્રેમની જાળવી રહીએ,
જય જય જય જયકાર.....અરપું હું;

કરમારીઓ— (થયા છો રે) એ રાગ.

થયો આને અતિ હરપ હરપ આ અવની માંહી અપાર;
રાય તણી જે બાળ કુંવારી, પામી કંથ રતન.
અતિ પ્યારી, જોડી સારી, સુખકારી શોભે સાર;
પ્રભુ કુશળ જોડી અર્વાનપર રાખો આપો સુખ અપાર. થયો.
કુણ્ણ અમારી કરણી સામું જોશે ન જગદાધાર;
સુખ કરજો, દુઃખ હરજો, શીર પગજો, કર ધગજો;
અનહદ પ્રેમ ધરી પ્રીય પ્યાર, જપીએ નીત્ય કીર્તાર. થયો.

ચોપદાર—સ્વયંવર વિરાજીત નરવર નૃપતિઓને ધણી ખરમા
નીધાપે નીધા રખ્યો મહેરબા.....ન સલામ.

(સર્વ જાય છે)

(અંક પડે છે)

અંક ૨ જો.

પ્રવેશ ૧ લો.

સ્થળ—રત્નપુરીમાં પદ્માવતીનો અવાસ.

પાત્રો—પદ્માવતી તથા તેની સાહેલીઓ.

સાહેલીઓ— (બાળ્યો મનનો માન્યો હીરો) એ રાગ.

મળ્યા મનના માન્યા મોહન તારા કામના,

રાજ થા તું થયાં દર્સ રઘુ રામના;

ક્યાં રાગની બાળ કુંવારી, ક્યાં જોગીની જાત;

હોડી પડદા ચપળ ચીતથી, અહીયો તારો હાથ. મળ્યાં

જાળ બહેની રશીયા સાથે, કરતું ભોગ વિલાસ;

સાહેલીનું કામ શું તારે, રમ તું ધરી હુલાસ. મળ્યાં

પદ્મા—વાવા બહ લી બહેનો મારી, શું સરમાવે આજ;

મશ્કરી મુકી ઘાને મારી, રના સકળ સુખ સાજ. મળ્યાં

ચંદ્રા—કેમ બહેન પદ્મા ! હાવે તો પરણ્યા એટલે રાજદંસી હુલ્ય

પીજરમાં પુરાણાં કાં; હાવે સખીઓને વિસારી દેશો કે ?

પદ્મા—અરે ઘેલી આવાં ઘેલાં વચન ના બોલ. આવાં વચન બોલવાં
તને લચીત નથી.

ચાતુરી—ઉં હું હું હું હું. હાવે ઘેલાં અમે થયાં કેમ ! હાવે પદ્મા બહે-

નની કાંતી દીન પ્રતીદિન બદલાતી જાય છે. પ્રથમ કરતાં

શરીર સુદરતાનું લાક્ષીત્ય કેવું શોભે છે !

પદ્મા— નવીન રાગ.

હુલ્ય તોજેરી અટપટી પેટી, (૨) ધડનારો ચતુરસુરાય. સાહેલી

પ્રેમ કુંચી જય પ્રિતમ બેટી, (૨) ઝટપટ ખુલી જય. સાહેલી.

કેસરબાળા—હા અલી સાણી.

અંદા—ખુબી મેં જાણી.

આતુરી—સારી છે વાણી

અંદ્રખુખી--ખારસી એધાણી

પદ્માવતી—ચોર ન લુંટી જય...સાહેલી.....હૃદય.

સ્નેહ જાણો દુધ સાકર સરખી (૨)

આતુરી—દુધને બાળી સાકર હરખી (૨)

પદ્માવતી—ઝટપટ હળીમળી જય...સાહેલી.....હૃદય.

અંદ્ર—વાહ પદ્મા બેને તો હાવે પ્રેમ પોથીનું પઠન કરવા માંડ્યું
હોય એમ જણાય છે.

પદ્માવતી—(લજ્જત થઈ) હા ખહેન હા. હવે સૌ ચાલો.

(એક એકને ગળે હાથ મુકી જાય છે.)

પ્રવેશ ૨ જો.

સ્થળ—મદનપુરીમાં રાજનોત્રી મહેલ.

પાત્રો—મદનસીંહ, તારામતી, સૌભાગ્ય સુંદરી, રાયસીંહ, ચી-
તસીંહ, કુસુમકુમાર, પાછળથી દાસી.

સૌભાગ્યસુંદરી—આ વખત આપણે અહીં સહકુટુંબ બેઠું
છે. આ વખત મારો પ્યારો બાઈ કનક ક્યાં હશે ? માણખીયારો
જંગલે જંગલ વને વન, નદી અને સાગર ઉપર રખડતો હશે, ખા-
વાનું પુરું અન્ન પણ મળતું હશે કે વ્રમતે નહિ પણ મળતું હોય ?
(નિશ્વાસ નાંખે છે)

તાસમતી—એન શેક કીધાથી એમાંનું કાંઈ વળે તેમ નથી.

હાસી—(પ્રવેશ કરી) માહારાજ આપણા નમરને કાંઈ જુ-
સ્મી રાજ્યએ ઘેરો ધાક્યો છે. લોખનાં ઢેરાં પકડે છે જે માણસ
દેખે છે તેને મારે છે, ને જાહેર ખર તોપેનો ખારો ચલાવ્યો છે.

મદનસીંહ—હેં ! હેં ! હેં ! શું ખરી વાત ! હાવે કુચ
કરવું ? (ગભરાય છે)

ચીત્રસીંહ—કેમ શું કરવું સેનાપતિને હુકમ કરીને સર્વ સૈન્ય
તૈયાર કરાવી રણસંગ્રામ કરવે.

રાયસીંહ—તારા જેવા કરમખોળ કુળ પ્રાયમાલ કરાવી નાખે
તેમાં શી નવાઈ ! ઝોચીંતો ઘેરો ધાક્યો છે. એટલે આ વખત
આપણું સર્વ સૈન્ય તો અહિં છે નહિ. અને પુરતાં માણસ
શીવાય રણસંગ્રામ કરી પરાજય પામીએ તે કરતાં અધમથી જ નમી
પડવું એ વધારે ઉત્તમ છે વીંછીનો આંકડો વધતા પહેલે કાપી
નાખ્યો હોય તો કેવું સાઈ !

મદનસીંહ—હા બાઈ મને તો તારી સલાહ જણી ઠીક લાગે
છે. નહિ તો આપણે યુદ્ધ કર્યામાં જય પામીએ નહિ ને ના હક
આપણા માણસ માર્યાં જશે.

કુસુમકુમાર—અરે પિતાજી ! ઝો પ્રુજ્ય પિતાજી ! આપ
ક્ષત્રી થઈને આમ કાયરતાનાં બાવલાં વચ્ચેનો મુખેથી કેમ ઉ-
ચ્ચાર કરો છો, એક ક્ષણવરમાં એ દુષ્ટેનો જીવ લેઈ વિજય કરી
પાછો આવું છું, માટે સેનાપતિને હુકમ કરી સૈન્ય તૈયાર કરાવો ?

મદનસીંહ—પણ મને એ વાત રચતી નથી,

કુસુમકુમાર— (બાંધ કીલો બાપુજી) એ રાગ.

તમે હારો બાપુજી શું હામ (૨) ધરોની મન ધીર રે. તમે૦

ઝટપટ હું જાવું વિજય મળવું (૨) સીધ કહે સૌ કામ. તમે
પાપીના પ્રાણ લઉં ધડથી ઉડાવી દઉં (૨) હારે બનાવું બે કામ તમે
સીંહણનો સુત છું, બાપુ હું સુરવીર (૨) કરોના કાયરનું કામ. તમે

માટે બાપુ તમે ધીરજ રાખો હું સૈન્ય લઇને જાવું છું. ને
પક્ષમાં પાપીના પ્રાણ લેઇ આવું છું.

મદનસીંહ—ઠીક ! તારી જો એવી જ મરજી છે તો જા. (જાય છે)

પ્રવેશ ૩ જો.

સ્થળ—રત્નપુરીમાં પદ્માનો અવાસ.

પાત્રો—પદ્માવતી-પાછળથી કનકસેન.

(પદ્માવતી-નળ દમયંતીનું પુસ્તક વાંચે છે)

કનકસેન—(પ્રવેશ કરી) કેમ પ્યારી એ ક્યું પુસ્તક વાંચ-
વાનું શરૂ કર્યું છે.

પદ્માવતી—(ઉભી થઇ) પ્રાણનાથ જે નળ દમયંતીનું પુસ્તક
વાંચવાનું શરૂ કર્યું છે તેજ છે. હાલે પુણ્ય થવા આવ્યું છે.

કનકસેન—ઠીક એમાંથી તમારા વાંચવામાં શું શું આવ્યું ?
તમે શો સાર ગૃહણ કર્યો ?

પદ્માવતી—પ્રથમ જીગટુ રમવાથી થતા ગેરફાયદા, નળને ક-
ળાયુમે જે દુઃખ દીધું તે તેમાં નળે દમયંતીનો ત્યાગ કર્યો, વિના
વક્રિ સતીનો ત્યાગ ક્રીધાથી સતી અતિ દુઃખ પામી છતાં નળ ના-
મનો અહોનીશ ઉચ્ચાર કરતી, વને વન અને જંગલે જંગલ ર-
ખી રક્ષણ તેની માશીને ત્યાં આવી રહી, તેના ઉપર ચોરીનો
જીડો આરોપ આવ્યો છતાં ધૈર્ય રાખી સર્વ દુઃખ સહન કરી યુ-

કિતથી પોતાના પવિત્ર પ્રિયતમનો પતો લગાડી, ફરીથી નળને ઓળખી
પુનઃ ખાણી મેહલુ કરી બને જલુ સુખી થયાં.

કનકસેન—તારા એમાંથી તમોએ ઠીક મુદાનો સાર મેહલુ
કરેલો જણાય છે !

પદ્માવતી—મેં મારી અદ્ય બુદ્ધી વડે કરી જે ક્ષીચીત સાર
મેહલુ કર્યો છે તે આપના પ્રતાપે જ.

પ્રાણનાથ હાંવ જરા આરામ કરો તો હું પવન નાંખું.

(ધીમા ધીમા ચાલો) એ રામ.

પોઠો પોઠો પાતળીયાજી પ્રા.....લુ રે,

પ્રેમ હીચોળે હીચોળુ હવે તમો;

રસીયા રંગે રમો. દીલો જ.....ન રે. પોઠો.

સાખી.

ગુણીયલ ગોરા સાલ્યા, ને હું પણ ગોરી બાળ;

રસીયાજી રંગે રમી, ને રીઝો નટવર લાલ.

રસ રંગે રમો તો આજ અમને ગમે;

ભેટે પતિ તો અતિ આતુર અમે,

આ પ્રેમીનુ પ્રેમરસ પાન જમો ..ઓ સુજ.....લુ રે. પોઠો.

કનકસેન—' મનમાં વિચાર કરે છે) આહા ! પ્રેમની પરિસીમા
સપુર્ણ રીતે ધૈર્યે સ્વીકારે જ બક્ષી છે. મનુષ્યા અવતાર ધરીને સ્ત્રી
વગર જન્મ ગુમાવવાં વૃથા છે. ત્રીયા જાતી મહા મોટા યોગેશ્વરના
ધ્યાનનુ પણ ખંડન કરે છે. તો તે આગળ મારી શું શું જાત ? પ્રેમ
એ એક અજળ ચીજ છે. ને તે ચીજ પણ ધૈર્યે સ્વીકારે જાતીને
બક્ષી છે. જે લોહસુબકમાં પ્રેમ ન હોય તો પછી તેને લોહને
આકર્ષણ કરવાની શક્તી પણ ક્યાંથી હોય ? લોહસુબકમાં પ્રેમ છે,

ને તેથી કરીને જ તે લોકને આકર્ષે છે. ને સેવીજ સૌંદર્યથી લલના પ્રેમસંભાષણ કરી મતિનું મન આકર્ષે છે.

પદ્મા—હાં સ્વીયાણી આ વિચારમાં પડ્યા હો ?

કનકસેન—ખારી કાંઈ નહીં, એ તો સ્વેજ વિચાર કરતો હતો. પુરુષના ગુણ વિચાર અનેક પ્રકારના હોય છે તેમાં કેટલાક વિચાર સ્ત્રીઓને કહી શકાય નહીં એવા પણ હોય છે.

પદ્મા—બહાલા જુઓ કે કેટલાક વિચાર એવા હોય છે કે જે કહેવાથી પોતાના પવિત્ર પિતા કે માયાણુ માતાનું મન દુખાય, તેમ કેટલાક વિચારો એવા હોય છે કે જે પોતાના સ્નેહી સહોદરને પણ સ્વાધીન કરતાં આપતું મન શંકા ખાય. પરંતુ કોઈપણ વિચાર એવા નથી હોતા કે પોતાની પવિત્ર પ્રીયા કે જે પોતાની અર્ધાંગના કહેવાય છે, તેના નીર્મલ હૃદયમાં તેનું યથાસ્થિત ગ્રીવ આપતાં આપતું મન શંકા સાગરમાં ઝોલાં ખાય !

સ્ત્રી એ પુરુષનું અડધું અંગ છે, અને તેજ ભાગ્યાની બીલુ છે.

કનકસેન—નહીં નહીં એ વાત હું કદી ન માનું કહેવત છે કે “સુખમાં સાંભરે સુદરી ને દુઃખમાં સાંભરે દેવ” માટે સ્ત્રી તો સુખમાંજ સગી થતી આવે છે. તે દુઃખમાં ભાગ કદી પણ લઈ શકતી નથી.

પદ્મા—પ્રીયે તમો કહો છો તે બીલકુલ માન્ય કરી શકવા જેવું નથી. સ્ત્રી એજ પુરુષની સુખ દુઃખની સંગી છે. ને તે સુખ કરતાં દુઃખના સમયમાં વિશેષ દિલાસો આપનાર છે.

વળી એકના મનની વાત બીજાને કહેવાથી તેના તરફથી કાંઈ પણ ખુલાસો થઈ શકે છે માટે કૃપા કરી આપનો વિચાર જણાવો.

કનકસેન—બહાલી એવા પણ કેટલાક વિચાર હોય છે કે જે

પોતાની ખાણપ્રીમા સતીની પાસે પણ પ્રગટ કરી શકાય નહીં માટે જોવા વિચાર જાણવાની સ્ત્રીઓએ હઠ કરવી ન જોઈએ.

પદ્માવતી—ફીક મને ના કહો પણ હું તો તમારા વિચાર આશનીએ સમજી ચુકી છું.

રસીલા ! આ સૃષ્ટીમાં સ્ત્રી જોને (કામની) કહે છે. તે સર્વોત્તમ છે, પુરુષ સ્ત્રી થકી ઉતરતો છે.

કનકસેન—શું પુરુષ સ્ત્રીથી ઉતરતો છે ?

પદ્મા—હા; કારણ સ્ત્રી વડે પુરુષ ઉત્પન્ન થાય છે. જો સ્ત્રી ના હોય તો પુરુષ થાય જ ક્યાંથી ! અને તેથી કરીને જ પ્રથમ સ્ત્રી અને પછી પુરુષ.

કનકસેન—છટ એ કેમ મનાય, પુરુષ નીચો, અને સ્ત્રી ઉંચી, એ કેમ મનાય. સાગર અને તલાવ એમાં સાગર નાનો અને તલાવ મોટું એ કેમ મનાય. નજ મનાય. વિષ અમૃતની બરોબરી કરી શકે ! ના નજ કરી શકે. તો પછી સ્ત્રી પુરુષની બરોબરી કેમ કરી શકે.

પદ્મા—(હાવે એમનો મીઠામીઠા જણાય છે માટે ન બોલવું એમ જાણી) વ્હાલા એમાં કાંઈ માહું લગાડવાનું કારણ નથી પણ ખરી વાત તો હું કહું છું તેજ છે.

કનકસેન—ચાલ જાણ્યું તારૂં ડહાપણ તારી લવરી બંધ કર સ્ત્રીની બુદ્ધી પગની પાનીએ હોય છે એ વાત ખરી છે. કહેવત છે કે “સ્ત્રી હઠ, બાળહઠ. અને જોગી હઠ” એ પોતાની હઠ છોડતા જ નથી. જે વાત પકડે તેને મુકતા જ નથી.

પદ્માવતી—માફ કરો રસીલા ! હું કાંઈ તમોને કહેતી નથી.

(કનકસેનની પાસે જાય છે કનકસેન દુર જઈ ઉભો રહે છે) ર-
સીલા આમ રીસાઓ એ ઠીક નહીં.

(બહાલા બોલો તમે) એ રાગ.

શાણુ સમજી તમે, રાણુ, બોલો રસીયા એલાણી;

મને રીખાવો નહીં, શાણુ સતાવો નહીં;

બોલોની પ્યારા અહીં, નાથ.....શાણુ.

કઠીન હૃદયના શું થયા, કુર ન થાઓ શામ;

બોલાવી થાકી અતિ ધણું. બોલો રાઘવરામ.

મદન પોથીનો પાઠ ભણો, પ્રેમ મંદિરનો અવાસ અણો,

હૃદય તીજેરીનો ઘાટ ધણો, પ્રેમદા થકી પ્રેમ પાઠ ભણો;

બોલોની બોલ—શાણુ—સમજી.

રસીલા પ્રિયતમ, હવે બે કરજોડી મારી માગી કહું છું. મારી
બૂલ થઈ હવે કામ દિવસ નહીં બોલું, અબજાની આજીજી જિરમાં
ઉતારી એક વાર પ્યારી સંગાથે બોલો! (છતાં કનકસેન બોલતો
નહિ હોવાથી)

(સીદ કલાવો સતાવો) એ રાગ.

નહિ કલપાવો, રડાવો જીઓ, રંક રડે અતિ પ્રીયતમ પ્યારી રે,

ભાગ્યારી, આવારી, છે મારી, બૂલ ભારી, આ વારી કે પ્રાણુનાથ,

છે પ્યારી, દુઃખીયારી, દીન નારી, આવારી, બોલોર મીલીની સાથ,

—નહીં.

ઓ લાલા, રઢીયાળા, લટકાળા, છો બહાલા;

છોગાળા, ગુણુમાળા છેલ.

પ્રીતેથી, રીતેથી, ચીતેથી, નીતેથી, ગીતેથી કરતી હું બેલ; —નહીં.

છખીલા, રસીલા, હડીલા, રસધેલા;

અલબેલા મનમેલા પ્રાણુ,

ઓ ખ્યારા, છા મારા, દીલદારા, સુખકારા, ખોલોની લાલ સુળસુળ.—નહીં.

જહાલા આમ હસ્તાં હસ્તાં ખોલ્યાં તેમાં પણ આપ દુભાષ મયા.

ખ્યારા તમેને માહું લાગ્યું ?

કનકસેન—સીલી ! એ તો હું તમારો ભાવ જોતો હતો.

પદ્માવતી—ખ્યારા હવે ઘણો વખત થઇ ગયો છે માટે જ-
યન કરો. (સુધ જાય છે)

પ્રવેશ ૪ થો.

સ્થળ—રણભુમી.

પાત્રો—કુસુમકુમાર, કાન્તસેન તથા બંને તરફનું લશ્કર.

(રણસ્થળ પર ઢોલ વાગે છે)

કુસુમકુમાર—અરે દુષ્ટ રાજ્ય લોભી મધ્યાંત થઇ જા સામે !
પછી આ ક્ષત્રી બાળના હાથનો સપાટો ચાખ (કહી તરવારથી
કાન્તસેન સામે પડે રમે છે. બંને લશ્કરનું દારણુ યુદ્ધ થાય છે.
તોપોના બહાર. બાણનો વરસાદ. એવી રીતે દારણુ યુદ્ધ થતાં છેવટ
કુસુમકુમાર તરફની હાર થાય છે.)

કાન્તસેન—અરે સીપાઇઓ પકડો એને. અને નગરમાં જઇ
રાજા તથા તેના કુટુંબને કેદ કરી આપણી નગરી તરફ લઇ ચાલો !
અરે સુમનસેન !

સુમનસેન—માહારાજ !

કાન્તસેન—તમેને આ નગરી ઉપર સુખા તરીકે નીમવામાં
આવે છે માટે રાજ્યની સંભાળ રાખી ઉત્પન્ન આવે તે આપણી
રાજ્યધાનીમાં મોકલવું.

સુમનસેન—જેવો નામદારનો હુકમ ! (જાય છે)

પ્રવેશ ૫ માં.

સ્થળ—જંગલ.

પાત્રો—ફફડશા, અંદ્રમુખી, પાંદળશી, ફાફળશા પારેખ.

ફફડશા—કેમ નાચીવાની વહુ હવે આવી કે નહિ.

અરે અરે ભુલ્યો નાચીવાની મા સાલી વહુ મોઢે ચઢી ગઈ છે
(એમ કહી ગાલમાં તમાચો મારે છે) [પોટલીને દોરડે બાંધી કુ-
વામાં નાંખે છે ને તે પછી તેને અંદર કુદાવે છે]

અંદ્રમુખી—અરે પ્રાણુભાઈ આ શું કરેા છો ?

ફફડશા—ઓ પશ્ચ મીસ્ટર વાંધલસા, વાંધત કીધર હે જ-
લ્હી લા દે જલ્હી લા દે ચાલ જલ્હી લા દે.

અંદ્રમુખી—અરે ખ્યારા આ શું બકો છો ? ચાલો હાવે ધણો
વખત થઈ ગયો છે. (એટલામાં ફાફળશા પારેખ પ્રવેશ કરે છે)

ફાફળશા—(પ્રવેશ કરી) અરે આ કાણુ છે ? લાવ પુછું તો
ખરો. (પાસે જાય છે) રસીલી !

અંદ્રમુખી—કેમ બાઈ તમે કાણુ છો ?

ફાફળશા—અરે હું તો જગત શેઠનો સાલો છું.

અંદ્રમુખી—શું તમો જગત શેઠના સાળા છો ?

ફાફળશા—હા હા જગત શેઠનો એટલે આખા જગતનો કહું
તોપણ ચાલે પણ તમો કાણુ છો અને આ તમારી સાથે કાણુ છે ?

અંદ્રમુખી—બાઈ હું એક વણીક પુત્રી છું. ને આ એક
મારા કરમ કુટયા ભરથાર છે.

ફાફળશા—પણ તે આમ ગાંઠાં કેમ કાઢે છે કંઈ વાયુબળ
થયો છે કે શું ?

ચંદ્રમુખી—માઈ વાલુ ખાલુ કઈ નથી સચો, પણ દારના પવનનો કપાટો લાગ્યો છે. એટલે તે વાયુના સખટામાં સપડાઈ ગયા છે તેમાં આમ મંડાતુર બની ગયા છે.

કૌંઠશા—અરેરે ! ! ! મારા મનમાં ખેદ ઉપજે છે ને દીલમાં દીલગીરી ઉપજે છે કે તારા જેવી આવી ચતુર, વિચીત્ર, અંચળ, ચાલાક, ચમકતી ઠમકતી, ને રમકતી વળી રૂપવાળીને સરૂપવાળી, ને વળી દીવ્યકાંતી વાળીને જેતાં ઉપજે આંતીવાળી એવી જાણે રૂપરૂપની ટહુરને તારા નશીબમાં આવે બુડબલ બુડો અરેરે ! ! ! હરી ! હરી ! ! રામ રામ ? ?

તારા નશીબમાં તો યાદ મારા જેવો મોહનગારો, કામલુગારો, કાડીલો, ધુતારો, નાના લુલ્યો ધુતારો નહીં હચોરીયો ના ના લુલ્યો થુ થુ થુ (થુકી નાખે છે) ડાહ્યો, ડમરો, ડામલી ચસ્કો અરે નાના છીત છીત છીત મંભોર, મુણહીણ, અરેરેરે લુલ્યો શીત શીત શીત (આડુ બાળે છે) અરે પરમેશ્વર તેં આ જીમ શાની ઘડી છે મુણને ખદલે અવમુણ બોલાઈ જવાય છે.

ચંદ્રમુખી—માઈ મારાં માત પિતાએ મને આ કુળદીપક બરથાર જેડે પરણાવી માઈ હૃદય બાળીને ખાખ કરી નાખ્યું છે. આખો દિવસ દાર દાર ને દાર બસ દાર મળ્યો એટલે પછી ખાખ પીવાનું પણ બાન નહીં રોજ દારડીયાની તાળેદારી ઉઠાવવી, ને માર ખાવો, માર ખાઈ ખાઈને અધમુદ બની ગઈ છું. હાલે તો ઈશ્વર આ દુઃખમાંથી છુટકો કરે તો ધણું સારું.

કૌંઠશા—ઓહો હો હો જે મોટું દુઃખ, જે દુઃખ ધારતી હોય તો સુખનુ ઓસડ તો તારા હાથમાંજ છે. પાસે લોટી હોય ને યોશી ખાણી પીવું, છતે પૈસે ભુખે મરવું એ કાના ધરની રીત.

અંદ્રુખી—અરે બાઈ હું એક સ્ત્રી જાતી મારી પાસે તે સુખી થવાનું શું ઓસડ હોય ?

ફાફળશા—ઓસડ ઓસડ શું કરે છે. જે તારી મરણ હોય તો ચાલ મારી સાથે, વળી તું મારી નાતની છે એટલે હુંએ તને ધરમપત્ની કે પરમપત્ની સમજાવું, ને તેમાં તારે કંઈ શરમ કે કરમની વાત કરવી નહીં. બસ તારે ખાઈ પી હાંદિયા ખાટપર જીલવું, સુવાને માટે આરામચેર, છપ્પર પલંગ, સેવામાં દાસ, દાસી, નોકર, ચાકર, વળી બેસવાને માટે ઘોડા, બગી, મેના પાલખી મળશે ને મોઢામાંથી નીકળતા પહેલા તારા શબ્દ કીમ્મી લેવાશે. (જરા આંધો જઈ) કે વખતે બોલવાની પણ વખત નહીં આવવા દઉં.

અંદ્રુખી—અરેરેરે ! પણ પ્રભુની ચોરં બનું. એવું અવગત તો ન થાય.

ફાફળશા—જાણ્યા મોટા પરમેશ્વર તે દીનવ્યાળ છે તે નાઈ દુઃખ કાપનાર છે. આટલાં દુઃખથી કંટાળી છે. ને ગને તો લાગે છે કે તું વગર મોતે મરવાની છે.

અંદ્રુખી—મુઠં ત્યારે હું તે શું કરું, આ અભાગીયા જોડે પરણી સંસારનો કાંઈપણ લ્હાવો હું લેવાને ન પામી ને આવી રીતે જીંદગી ગુમાવવી તે કરતાં તો બેશક જગત શેઠના સાળાને ત્યાં જઈ રહીશું તો સુખી થઈશ. (ફાફળશા પ્રત્યે) પણ અરે આમની શી વલે !

ફાફળશા—હે દયા દેવી ! તું તારા દીલમાંથી દયા કાઢીનાંખ દયાવડેજ તું આટલી દુઃખી થઈ છે. ને હજી પણ થઈશ. જે કદાપી તું મારી સાથે આવીશ પણ આ બુહો ભમતો ભમતો આ-

વસે ને નજરે ચઢસે તો પછી તારી રજેતી. માટે મારા ધારવા પ્રમાણે તો પ્રથમ એમને વિમાનમાં બેસાડી પ્રભુના ધામમાં પહોંચાડી દેવા બેઠાએ. લે આ કટાર ને દ્યાને ઉઘે મુઠી છાતી પર ચઢી બેઠા ને સ્વધામમાં પહોંચાડી દે ।

ચંદ્રમુખી—તો હાવો જે બનવા કળ હોય તે બને. (હુગ-હાનો કાછડો વાળી રક્તડશાની છાતીપર ચઢી બેઠી તેની છાતીમાં કટારી ઘોચી દેઢ મારી નાખે છે.)

કેમ હ્યો હાવે, આપણે ચાલો, પરંતુ મને ક્ષુધા ધણી લાગી છે માટે હાવે કેમ કરવું ?

ફાફળશા—તને હુખ લાગી છે, ને મને પણ લાગી છે, માટે મારી પાસે આ મગજના લાડુ છે તે આપણે બંને જણુ ખાઈ લઈએ ને પછી ચાલીએ.

ચંદ્રમુખી—હા તો હાવો કાઢો.

(ફાફળશા પોતાના પાકીટમાંથી લાડુ કાઢે છે તેમાં બે બધ્યુ લાડુ હોય છે સારા પોતે લે છે અને કેફવાળા લાડુ ચંદ્રમુખીને આપે છે. બંને જણુ લાડુ ખાય છે.)

વાહ ! લાડુ તો ધણા સ્વાદીષ્ટ બનેલા છે.

ફાફળશા—હા છે તો સ્વાદીષ્ટ. (પછી ચંદ્રમુખી થોડીવાર કેફ ચઢવાથી મુર્છા ખાઈ બે ભાન થઈ પડે છે.)

આજ તો શુકનમાં માલણુ મળી હતી ખરેખરો સદો રમવાનો વખત છે. રાંડની પાસે દાગીનાનો દાખડો છે માટે તે અને પહેરેલી સાડી ધણી કીમતી છે માટે તે લઈ લઉં. વાહ ! ! ધન્ય દહાડો !

ઋત્વે ફાફળશાવળી તેમાં તે શું, જુઓ કેવી ઠગ વિધા ચલાવી, ખીચારી બોળી ઋત્વે તો ખરેખર બોળવાઈજ ગઈ. પણ હવે વધુ

વખત રોઝાવાનું કામ નથી (એમ કહી ધરેણીએ દાખડો લે છે)
પછી પહેરેલી સાડી ખેંચી કાઢે છે) આ કાપડુ પણ કીમતી છે
પણ એટલું કાપડુ ને ચણીયો રહેવા દો (એમ કહીને રહેવા દે
સાડી અને ધરેણીનો દાખડો લેઈ ચાલ્યો જાય છે)

(થોડીવાર પછી ચંદ્રમુખી આજસ મરડી કેદ હૈતરવાથી ઉઠી
ઉભી થાય છે.)

ચંદ્રમુખી—અરે પેલા શેઠ ક્યાં ગયા (આમ તેમ જુએ છે)
અરે તે શેઠ ક્યાં ગયા (બાવરી બની) અરે મારો દાખડો ક્યાં
ગયો ! અને હાથ હાથ ! મારી સાડી પણ ક્યાં ગઈ ? ખરેખર કોઈ
જુઓ. ઠગ હતો હાથ હાથે મારી શી વલે ! એક તો ધણીનું ખુન
કર્યું ધરેણીનો દાખડો ખોયો બીજા માગતી થઈ રહી હવે મારાથી
મારા ગામમાં પણ કેમ કરી જવાશે લોકો પુછે ત્યારે હું શો જવાબ
દેઉં. હાથ દૈવ હાથે શું કરવું.

અરેરે ! ! મારા જેવી મુર્ખ કોણ હશે શીયળ રૂપી રતનને ન
સાચવતાં કંટકરૂપી વ્યભીચારના ઢગલા સાથે બાથ મારી, જેમ
કંટકથી શરીર વિંધાય છે તેમ વ્યભીચારથી મનને વીંધી નાખી
અતિ વેદનાને આધીન થઈ પડી,

ખરે વીંછીનો આંકડો દેખાય છે તો નાનો અને સુક્ષ્મ પરંતુ
તે આપણા કાંઈ હિસાબમાં ન હોય પરંતુ તેનો એક ચટકો વાગે
છે ત્યારે આપણને કેટલું કષ્ટ પડે છે. તેમ વ્યભીચારનો અંકુર
મન અંદર પ્રગટ કરવાથી હું આવી સ્થિતિને પામી તો ખરેખર
વ્યભીચાર કર્મથી તો હું કેવી મતીને પામી શકું તેની કાંઈ મને
સુજ પડતી નથી.

જે કે હાવે મને જગતમાં મારું કાળું સુખ બતાવતાં અતિ
કષ્ટ ઉપજે છે ને પરતાવે ચામ છે પરંતુ તેથી કરી હું કાળાં કૃત્ય
કરનારી કુલટા કદાપી કલંક રહીત થનાર નથી.

મને મારાં કરેલાં કર્મની શીક્ષા આ લોકમાં મળી ચુકી ને તે
હું જોયું છું. ને વળી પરમેશ્વરની ગુન્હેગાર બની તેમના ત્યાગી
શીક્ષા ભેગમવાને માટે હજી હું દેવાદાર છું.

હે મારી ભારતવાશી બગનીઓ આ મને વિતેલી વાત ઉપ-
રથી તમને સહજ જણાશે કે તેમાં કેટલું સખ રહેલું છે. બબી-
ચાર એ અધોર પાપ છે અને તે પાપની શીક્ષા દાખલ અત્યંત
વર્ષ સુધી રૌ રૌ નર્કમાં સડ્યા કરવું પડે છે.

માટે હે મારી પ્રીય બહેનો! હું એક અભાગણી ચક્ષુ કુટી
અબળાની આજીજી ઉરમાં ઉતારી, મારી પેટે બબીચાર ન કરવા
તથા પોતાના ગાંડા ઘેલા ગમે તેવા પતિને પ્રભુ સમ માની સેવા
કરવા મારી ખાસ બલામણુ છે.

અરે હાવે મારે કેમ કરવું. હું હત્યારી ભુલી પણ હાવે આ
પાસેના કુવામાં પડતું નાંખી મારા આયુષ્યનો અંત આણું એ શી-
વાય હાવે બીજા કાંઈ ઉપાય નથી. (એમ કહી કુવામાં પડી મરી
જાય છે.)

પ્રવેશ ૬ ઠા.

સ્થળ—રતનપુરીમાં સભ્ય દરબાર.

પાત્રો—રતનસેન, પ્રધાન, ચોપદાર, વાણીયો, લુહાર, વારાંગના વિગેરે.

ચોપદાર—માહારાજાધિરાજ રતનસેન મહારાજને વણી ખમ્મા નીધાપે નીધા રખ્યો મહેરબા.....ન સલામ.

વારાંગના—(પ્રવેશ કરી નાચ કરે છે)

(મોરી ધીરેસે ગમરી) એ રાગ.

શાણ્વી સોહે સુરત મજેદાર સારી રે,

છે મજેદાર સારી, લાગે છે પ્રાણુ પ્યારી;

દેખન સુરત મેં તો જાઉ વારી રે...(૨)...શાણ્વી;

ગોરે બદનવા મોહની સુરત હે,

નયના લગાયા કામ બાણુ બારી રે...(૨)...શાણ્વી,

(વારાંગના નય છે)

(દરબારનો ન્યાય ઘંટ વાગે છે)

રતનસેન—પ્રધાનજી ! સાંભળો દરબારનો ઘંટ વાગે છે.

અરે ચોપદાર ! જય ખહાર જઈ જે કોઈ અરજદાર હોય તેને અંદર બોલાવ.

ચોપદાર—જેવી આજ્ઞા. (જય છે ને અરજદાર લુહારને બોલાવી લાવે છે)

લુહાર—(સલામ કરી ઉભો રહે છે)

પ્રધાન—કેમ તમે કોણ છો અને શા કારણથી આવ્યા છો.

હુહાર—હું જાતનો હુહાર છું ને રાજ્યમાં અન્યાય ચાલે છે તે નીવેદન કરવા માટે આવ્યો છું.

રત્નસેન—અરે ! મારા રાજ્ય અંદર અન્યાય ચાલે છે, શું મોક્ષ જે વાત તારે જાહેર કરવાની હોય તે સુખેથી કર !

હુહાર—માહારાજ ! ગયા ધ્રાગણ મહીનામાં આપણા શહે-રના શેઠ હીરાચંદ માણેકચંદને ત્યાં અમી થયો, તે વખતે તેમના તમામ દાગીના તથા રાજ્ય રચીકું ઘર અંદર હતું. તે તેઓનાથી નીકળી શક્યું નહીં, પછી અમી ધણો વધી ગયો ત્યારે તેમણે જાહેર કર્યું કે, મારા બળતા ઘર અંદરથી મારી દાગીનાની પેટી જે કોઈ માણસ કાઢી આપશે, તેને તેમાંથી મને ગમશે તે આપીશ. તેથી હું ત્યાં જાજર હતો. કોઈની હોંમત ન પહોંચવાથી આખર હું ઘર અંદર પેશી પેટી કાઢી લાવ્યો, પછી તેની પાસે બક્ષીસની રકમ માગતાં લૂચ્યા વાણીયાએ કહ્યું “મને આ પેટીનું ખોખું તને આપવાનું ગમે છે માટે તે તું લે” તેથી મેં તે ખોખું ન લેતાં, આપની પાસે દારૂ માગવા આવ્યો છું. હું બળતા ઘર અંદર પેશી પેટી કાઢી લાવ્યો તેથી કરી મારા શરીરે ઘણું ઠેકાણું ઈજા થઈ છે. છતાં તેનો મને કંઈપણ લાભ મળતો નથી માટે દયાવંત સરકારે મારી અરજ ધ્યાનમાં લેઈ અદલ ન્યાય આપવો જોઈએ.

રત્નસેન—ચોપદાર ! જાઓ વાણીયાને દાગીનાની પેટી સાથે ખોલાવી લાવ !

ચોપદાર—જેવી આજ્ઞા ! (જાય છે)

રત્નસેન—પ્રધાનજી ! આજના કેસનો ફેંસલો કનકસેનના હાથે

થવા દેવો એવું મારી નજરમાં આવે છે એ જાણત તમારો સો
મત છે ।

પ્રધાન—મહારાજ ધણી જ સારી વાત છે કનકસેન ખુદીમાન
હતાં ન્યાઈ છે તે અદલ ઈન્સાફ આપશે એવી મને પ્રભુ ખાતરી છે.

કનકસેન—તો ભલે કેમ કનકસેન । આજના કેસનો ફેસલો
તમારા હાથે કરાવા હું ઈચ્છું છું.

કનકસેન—જેવી સુરખીની આજ્ઞા આપની આજ્ઞાને અનુ-
સરી ખુશીથી કેસનો ફેસલો આપીશ. (વાણીયો પેટી સાથે પ્રવેશ
કરે છે) [લુહારને] કેમ તું જે માણસ કહે છે તે આ કે ખીજે.

લુહાર—માહારાજ એજ માણસ છે.

કનકસેન—(વાણીયાને) કેમ ગયા ફાગણ માસમાં તમારે
ઘેર અમી થએલી ખરી કે ?

વાણીયો—હા સાહેબ અમી થઈ હતી ।

કનકસેન—તે વખત બળતા ધરમાંથી તમારા દાગીનાની પેટી
કાઢ્યે કાઢી આપી હતી.

વાણીયો—સાહેબ ફરીયાદી લુહારે કાઢી આપી હતી.

કનકસેન—તે પેટી કઢાવવામાં તમોએ શી સરત રાખી હતી.

વાણીયો—જે માણસ દાગીનાની પેટી કાઢી આપે તેને તે
માંથી મને ગમે તે આપું.

કનકસેન—(લુહારને) કેમ તમોએ એ સરત કબુલ કરી હતી

લુહાર—જી હા !

કનકસેન—(વાણીયાને) આ દાગીના તથા પેટી પૈકી તમને
ગમે તે જાંચકી દેવો ।

વાણીયા—સાહેબ લુહારને આપવાનું મને ગમે તે ઉચકી લેઉં કે મારા માટે ગમે તે ઉચકી લેઉં.

કનકસેન—(સ્વસેન પ્રત્યે) “સી” હાઉં છઠ્ઠી પોસ આ રા-
મને.

સ્વસેન—ઓ સસુ, આમ અન્ધર રુદુદાટ હીરપીસ આપ
શો.

કનકસેન—(વાણીયાને) આડો અવળો એક પ્રભુ અક્ષર ન
ઓલતાં, ફક્ત હું પુછું તેનો જ ઉત્તર આપો.

બોલો આમાંથી તમને શું ગમે છે. જે ગમે તે ઉચકી લેવો.

વાણીયા—(વિચારમાં પડી વિચાર કરી) સાહેબ, મને દા-
મીના ગમે છે માટે દામીના લેઉં છું. (એમ કહી દામીના ઉ-
પાડી લે છે)

કનકસેન—જાઓ તો પછી દામીના લુહારને આપી દો ?

વાણીયા—એ ના સાહેબ, ના સાહેબ, લુહારને તો પેટી
આપવાની મને ગમે છે.

કનકસેન—શીપાઇ! આ લુચ્યા વાણીયાને ધપ્પા મારી આ-
હાર કાઢી મુકો. (સીપાઇઓ વાણીયાને કાઢી મુકે છે)

લુહાર! તને તારી મહેનતના બદલામાં આ સર્વ દામીના સહ
પેટી આપવામાં આવે છે. માટે સુખેથી તે લેઇ જા.

લુહાર—મહારાજ તમારો જય થાઓ. મને આપ જેવા
ન્યાય મહારાજએ અદલ ઇન્સાફ આપ્યો છે. માટે પ્રભુ તમારું ક-
લ્યાણ કરો !!

પ્રધાન વિગેરે—માહારાજ ! કનકસેને આજ અદલ હન્સાઈ કરેલોછે, તેથી અમો આભારી થયા છીએ.

રત્નસેન—હું પણ કનકસેનનો ફેસલો સાંભળી અતિ સંતુષ્ટ થયો છું.

ફરખારીઓ— (પ્રણામ પ્રણામ પ્રણામ) એ રામ.

ઉદય ઉદય ઉદય (૩)

દીપસ રમ્ય છે આજ થયો છે રાજ્યનો થયો ઉદય (૨) ઉદય૦

વિજય વિજય વિજય (૩)

અદલ અદલ ન્યાય થયો છે, પ્રભુજી કરે વિજય (૨) ઉદય૦

અજબ ગુણના ભંડાર (૨)

પુરે આશ કીરતાર (૨)

સંકટ હરશે ને સુખ જ કરશે, કરશે વળી વિજય (૨) ઉદય૦

ચોપદાર—કચેરી ખરખાસ્ત (સર્વ જાય છે)

પ્રવેશ ૭ મો.

સ્થળ—માધીયા હળમનું ઘર.

પાત્રો—માધીઓ મંચી.

મંચી—હાંભળો સો કે!

માધીઓ—કેમ હું કહો સો વાઈ.

મંચી—ઘરમાં જુવાર થઈ રી છે. ને ધીનો તો છાંટો પશુ નથી, તે કાઈ ખખર સે? ત્રણ દીવહથી છોકરાં રોટલા વિના ફાંફાં મારે છે, માટે જવો જુવાર ને ધી લેધ આવો.

માધીઓ—ઓહો!! એમાં તે શું.

વળી આપણે જુવાર ખાતાં હધથું કે?

હાવે તો ધડાની રોટલી, દાળ, બાત, સંખાયે પટ્ટી પડશે.

મંચી—જવારનો રોટલો તો મળતો નથી, ને દાળ બાત ને રડે છે. ફક્કડ થઈ ફરવું છે, એજ સમજ્યા છે તો રાંડને કહી એ કે કુટ માથુ ને કાઢ રાતુ.

માધીઓ—અરે રાંડ, ચંખણી, કુતરી. બલાડી, ગધેડી ફાટી ગઈ છે? હાસુ ખોલે છે કેમ? હાસુ. કહું છું ને હાંભળતી નથી ને.

મંચી—કેમ હું કહોસો કહો વાઈ કહો જોધએ?

માધીઓ—જો હાંભળ રાજનો માનીતો હળમ રૂપસો, ગામડે નાહીકયો છે. ને રાજએ ખોલાવા મોકલ્યો એટલે દીયરો મળ્યો નહિ, રાજ સાહેબે ખીજને ખોલાવી લાવવા હુકમ કર્યો.

મંચી—પછી.

માધીઓ—પછી પછી પછી કને કહું તે હાંબળ.

જમાદાર સાહેબ આપણે ઘેર આવ્યા.....ને હાંસુ મોલાવે તો આપણાં પોતીયાં તો દીલાં થીયાં. જમાદારે કહું રાગજી બોલાવે છે. એટલે તો વાત છેક મારી પી. કાછડી બોહુ તારે પાટલી નીહરે અને પાટલી બોહુ તારે કાછડી નીહરે, ને વૂરી પાધરી તો પરી પરી જાય. એમ દુઃખે પાપે રાગજી પાસે ગયા. ત્યાં રાગજીની હળમત કરતાં કરતાં વાતોના તડકા ચાલ્યા. બંદાની વાતોના તડકાથી તો રાગજી ખુસ ખુસ બની ગયા ને દસ મહોર ઈતમમાં આપી બોલ્યા “રૂપલાને બરતરફ કરી તેની જગ્યાએ તને નીમવામાં આવે છે. માટે તારે આવી મોકરી બગવવી” એ પ્રમાણે વાત બની બોલ પછી કાંઈ છે?

મંચ્છી—વાહ વાહ! તો પછી આપની સાલખીમાં બાકી શી રહી.

માધીઓ— (હું હું માતીતો હળમ) એ રાગ.

બસ તું અલખેલી છે નાર, હું હું અલખેલો બરથાર;
સુખકાર, દીલહાર, વાવા ગોરી તું ગુલનર. બસ.

હું અલખેલો તું અલખેલી, બાળ કનૈયો લાલ;
ગોરી તું ગલબાશ તારા લાલ ગુલાબી ગાલ.
આહા લાલ ગુલાબી ગાલ, વાવા લાલ ગુલાબી ગાલ. બસ.

હું છટકેલો તું છટકેલી છેલ બટાક નાર,
બલેને તારા તાતે સોધ્યો મુજ સરખો બરથાર;
આહા મુજ સરખો બરથાર, વાવા મુજ સરખો બરથાર. બસ.

મંચ્છી— (છોડો છોડો છબીલા) એ રાગ.

ધ્યાર ધ્યાર રસીલા, તમે છેલા છબીલા;

રંગે ત્રાલમ હમો સીરતાજ,

રસીલા૦

માધીઓ—ધન્ય ધન્ય રસીક દીલહર.....

મંચી—..... પ્યાર તારી હું તો તાપેહર;

માધીઓ—વાહ વાહ પ્યારી લટકાળી, તારી આંખો અણીયાળી,

બહાલી કરાવો પ્રીતિરસ પાન, હાંપીશી નારી;

દારા દીલહર તું દીલગન, કીસે જમર ખેંચેલી કપાન.

—બહાલી

મંચી—દીપસ ધન્ય છે આજનો, મળ્યા રાજ ફરમાર;

માન વધશે રાજમાં, તો આશે જય જયકાર.

માધીઓ—બહાલી પર હું હું કુરમાન.....

મંચી—..... પ્યારા પર હું પણ કુરમાન;

ચાલો ચાલો ચતુરસુખણ..... પ્યારા;

માધીઓ—હાવે મારે રાજની ખીજાયતનો વખત થયો છે માટે

‘જલ’ હું. (જય છે)

પ્રવેશ ૮ મો,

સ્થળ—પદ્માવતીનો મહેલ.

પાત્રો—માધીઓ—પદ્માવતી—કનકસેન—વિમળદેવી—રત્નસેન દાસી
વિગેર.

માધીઓ—ભલા ભગવાન, મે કાણુ જાણું પેલે ભવ કેવાંક
પાપ કર્યા હશે કે આ જનમમાં આવો આવતાર ભોગવવો પડે છે.

હર હમેશ મહાશ્રમ લેઈને ખીજાયત ખીજાવું છું. છતાં રાજ સા-

હેબની ધ્યાનમાં નથી આવતી. તો પછી વાંક કોનો કહું, વાંક વિ-
ખાતાનોજ. જે લલાટમાં આવા લેખ લખી ગઈ છે. રાજાજી રોજ
કપડો આપે છે. માટે આજ મહાઅમથી ખીજાયત ખીજાવી છે, -તે
પર જરા થોડી જાઉં. જોઈએ મને ઉધ આવે છે કે નહીં, જો મને
ઉધ આવશે તો પછી રાજાજીને કેમ નહીં આવે ? આવશેજ. માટે
ચાલ છવ ઉતાવળો થા. (એવો વિચાર કરી સુધ જાય છે. પછી
થોડી વારે પડ્યા આવે છે)

પડ્યાવતી—(પ્રવેશ કરી) અહાહા ! ! ! આજ તો સ્વામી-
નાથ હમેશ કરતાં કચેરીમાંથી બહાજ નક્કી પધારેલા હશે, તેથી
થોડી ગએલા જણાય છે. (પાસે જઈ) આહા ! નીંદ્રા દેવીની પુણ્ય
મહેરખાની થવાથી, જર નીંદ્રામાં પડેલા છે, માટે જમાડવા એ પણ
ઠીક નહીં, ચાલ થોડીક વાર પ્રાણેશના પગ તળાંશી હું પણ ક્ષયન
કરું. (એવું ધારી પગ તળાંસવા એસે છે થોડી વારે નીંદ્રા દેવીના
પંજામાં પકડાયલી બાળા સાથે સુધ જાય છે.)

કનકસેન—(પ્રવેશ કરી)(આશ્ચર્ય પામી) અરે ? આ મારી
નજરે શું માણુમ પડે છે. આ મારી આંખો આગળ શું જણાય છે.
અરે આ રંડા કોની સાથે સુતેલી છે અરે દુષ્ટા કાળાં કૃત્ય કર-
નારી કુલટા, ને બોળા જનોને જરમાવનારી ભરવાડણી તને આ શી
મતી સુઝેલી છે. (પાસે જઈ લુગડું ઉઘાડી) અરે કુલટા; આવા
મારા જેવા મન મોહનથી મોજ માણુવી સુકી, અધમ જાતીના ક-
રાસથી ચારી બાંધી છે. તારા મોહા પર થુ છે. તને ધીક્કાર છે.

પણુ યાદ રાખજે કે કનકસેન તારા સ્ત્રી ચરીત્રથી બોળવાયે
બોળવાય તેમ નથી.

પણ અરે કામાંધ કુતરા ! તે' પણ પોતાના ધણીનું નીમક-
 હરામ કર્યું. તને ધીક છે. આવા નીમકહરામીઓને પૃથ્વી ઉપર રાખી,
 પાપપ્રપ યવનોથી પૃથ્વી માતાને નાહક બારે શા માટે મારવી ?
 માટે દુષ્ટ તું તારા કરેલા કર્મનો બદલો પ્રથમ આખ. (તરવારથી
 માધીયાનું માથું કાપી નાખે છે. પછી પદ્માને લાત મારી ઉઠાડે છે.)
 કનકસેન—કમળત સાચું બોલ, તે' કોની સાથે મારી કરી છે.

પદ્મા—મહારાજ ! (બચબીત થઈ) મારી ! મારી ! એ તમે
 શું બોલો છો.

કનકસેન—તે સૌ તારી નજર આગળ જ જણાય છે.

પદ્મા—મહારાજ મને વાતથી વાકેફ કરો, મને કંઈ સમજ
 નથી પડતી.

કનકસેન—રડા હજી પણ વાતથી વાકેફ થવા માગે છે. તને
 સમજ નથી પડતી, શાની સમજ પડે.....આ કાણ છે.

પદ્માવતી—મહારાજ મને કંઈ ખબર નથી, હું તો અહીં
 આવીને તમને પોઢેલા જાણી આપના પગ તળાંથી બાદ સુધ્ધિ ગઈ હતી.

કનકસેન—શંખણી હજી પણ સાચું રડતી નથી, હજી પણ
 સાચું બોલતી નથી, કમળત કામાંધ કુલટા ! બોળા જનોને બ-
 રમાવનારીને તેમનાં કામળ કલેજાં કોરી ખાનારી ડાકણ, હજી પણ
 મને જીકું બોલી છેતરવા ધારે છે શું ?

પણ બાદ રાખજે કે હાલે આ કનકસેન તારાથી છેતરાય
 તેમ નથી.

પદ્મા—રસીલા ! (ચોધાર અશ્રુ વહેતાં)

કનકસેન—હટ છટેલી છેડી રહે ! દુરાચરણી દુર રહે.

પક્ષા— (સ્વામી નીકળે) એ સમ,

ત્રીયાની પ્રતિજ્ઞે સમજી સહુણા કોપ ના કરો,
 પ્યારે મારા વિચારી તમે જુઓ સતિનો પતિ આશ્ચર્ય;
 સતીનો સતીનો સતીનો પતિ આશ્ચર્ય.....ત્રીયાની
 માફી હું માગું છું સમારી, દીવો મહેર તો કરી;
 રાંક રકું ધાની દયા દાન, વિચારી કોપ ના કરો;
 વિચારી વિચારી વિચારી કોપ ના.....કરો.....ત્રીયાની

કસેનકન— (જળખળ ફેલ લટપટ મેલ) એ રાગ.

ચટપટ મુક લટપટ તારી, ઓ નારી નાદાર;

પક્ષા—પ્યારે મારા, ચક્ષુ તારા, દીલદારા.

કનકસેન—દુર દુરાચરણી ધીક્કાર શું બરમાવે આજે,

પક્ષાવતી—પ્યારા મારા, ચક્ષુતારા, દીલદારા,

નથી ગુન્હેમાર, નાથ નથી ગુન્હેમાર.

કનકસેન—જર કરી છેતરવા સ્વામી પ્રપંચ કરે હજાર.

નાદાન જાતું તારે રસ્તે અને હું મારે રસ્તે (ચાલ્યો જાયછે)

પક્ષાવતી—હા ! ! ! ! હા ! ! ! નયન તારા ગયા, માણુપ્યારા
 જતા રહ્યા, દાસથી દુખાઈ ન્યારા થયા.

જીવનની દોરી તુટી ગઈ, ચક્ષુની કીકી કુટી ગઈ, પાણીથી
 માછલી જુદી થઈ.

સુખનો સાગર સુકાઈ ગયો, ને દુઃખનો દરીયો ઉભરાઈ ગયો
 પક્ષાનો દિવસ દોઢસો થયો.

પ્યારાનું હેત ખુટી ગયું, પક્ષાનું નસીબ કુટી ગયું ચક્ષુનું નીર
 પણ ખુટી ગયું.

હા ! રસીલા મને આમજ દગો દેવો હતો, તો પ્રથમથીજ ના કહેવી હતી. આટલી બધી પ્રીતી પ્રસારી પાછળથી જુદા થયા, તે કરતાં પહેલેથીજ જુદા થવું હતું.

હે દીનબંધુ દીનાનાથ ! આ અનાથ બાળાપર અણુધાર્યો કાપ શા માટે કાપ્યા.

હાવે કાંઈ શોક કાપે વળે તેમ નથી. માટે પ્રિયતમની પાછળ જોમણુ બની વનેવત અને જંગલે જંગલ રખડી પ્યારાનો પત્તો મીલાવી તેમનો પ્રેમ સંપાદન કરવો, એજ ઉત્તમ છે.

હાવે વધારે વખત અહીં રહીશું, તો ફળેતી થશે માટે પ્રથમથીજ આશ્વા જવું એજ સાફ. (એમ ધારી ચાલી જાય છે)

વિમળદેવી—(પ્રવેશ કરી) અરે પદ્મા ! પદ્મા ! અરે આજ પદ્મા કેમ અત્યાર સુધી જણાતી નથી. (અંદર જાય છે)

અરે આ શું ; આ કોકનું પુત્ર થયું છે. ને અહીં તો પદ્માએ નથી, તેમ કનકસેન પણ નથી. દાશી !

દાસી—જ સાહેબ !

વિમળદેવી—સત્વરે માહાશયને તેડી લાવ !

(દાસી જાય છે ને રત્નસેનને તેડી લાવે છે.)

રત્નસેન—(પ્રવેશ કરી) કેમ મને બોલાવ્યો છે ? એવું જરૂરી શું કામ છે.

વિમળદેવી—કામતો કાંઈ નથી પણ પદ્મા અને કનકસેનનો પત્તો નથી, તેમ મહેલમા કાંઈ માણસનું પુત્ર થએલું છે.

રત્નસેન—હે.....શું પદ્મા નથી ત્યાં ગઈ ?

વિમળદેવી—તે તો કાણ જાણે.

રત્નસેન—ઓ મારી બહાલી, ઓ મારી સાચી, તું ક્યાં ગઈ
(મુઝાં આવ છે) (યોડીવારે સાવધ આવ છે)

વિમળદેવી—મને લાગે છે કે કનકસેન લઇને નાસી ગયા હશે.

રત્નસેન—એટલું બધું કરવાનું તેમને શું કારણ હતું, હીક
પથુ હાલતો ચાલો, હું કેટલાક શ્વારોને ખજાર કહાડવા માટે મો-
કલું છું. (બને આવ છે.)

પ્રવેશ ૬ મો.

સ્થળ—જંગલ

પાત્રો ધીરસીંહ—સીપાઇઓ પહાવતી.

ધીરસીંહ—અરે! આજ સીંહની પાછળ ઘણે દુર મુઝી ની-
કળી આવ્યો, છતાં તે હાથ લાગ્યો નહીં. મધ્યાનકાળ થવા આવ્યો
છે. માટે હાવે તો ઘર તરફ જ ગમન કરવું એજ હીક છે. (એવો
વિચાર કરે છે)

પહાવતી—

(પ્રવેશ કરી)

બાંબરો,

હે પ્રીય પ્રભુજી મારા, છો નાથ નીરંજન પ્યારા,
જમ ત્રાતા સાલજ કરજો, મમમોહન ઝટ મેળવજો.
તમે મેળવજો પ્રીય મારા.....છો નાથ.
સોધું હું વનવન બહાલા, મળશો ક્યાં મોહન લાલા;
તમે છો દીલહર દીલદારા.....છો નાથ.
આ નાર બની દીવાની, વીણનાથ વૃથા જીંદગાની;
બટકી મરસે સતીદારા.....છો નાથ.

ધીરસીંહ—અરે આ કોણુ આ મનોહર સુન્દરી, આ ઉદરના
 ધરની આપસ, હરવસી કે રતિરંભા, મારા માટેજ પ્રભુએ મોકલેલી
 હોય એમ જણાય છે. વાહ ! શી એની યોગવાની લાવણ્યતા, પ્ર-
 ભાતમાં પ્રફુલ્લ ચંચળાં કમળ જેવી સડોમળ, અને મણીધરની ફેણ
 સમ વાળવાળી વળી અર્ધ ચંદ્રસમ કપોળવાળી અને તેની અંદર,
 જેમ વ્યભચંડળ અંદર શુકનો તારો ચળકે છે તેમ ચળકતા સો-
 ભાગ્ય ચીન્હ ચાંદલાવાળી, કામદેવના બાણુ સમ ભમરવાળી, પુરુષ
 પર કટાક્ષ ફેકતાં નયનોવાળી, ચાતક પક્ષની ચાંચ સમ “નાસીકા”
 વાળી, લાલચોળ હોણવાળી, દાદમની કુમળી કળી સમદંતવાળી,
 અતિ નાણુક અમૃતરણ સરખાં રમણીય પ્રયોધરવાળી, કેસરીના
 જેવી કટીવાળી કદળી સ્થંભ સમ ઝાંગવાળી, ખાખરાનાં પુષ્પસમ
 પગનાં તળીયાંવાળી, રક્ષાટીકમણીની સુંદર પ્રતિમા સમ શોભી રહેલીછે.

એ આવા અરણ્યમાં ભટકે છે એવું શું કારણુ હશે તે તેને
 પુછી વાકેફ થાઉં. (પાસે જાય છે.)

ધીરસીંહ—રસીલી !

પદ્માવતી—(ચકીત થઈ) અરે કોણુ ? કેમ બાહ્ય તમે
 કોણુ છો.

ધીરસીંહ—હું ધર્મજપુરીનો રાજા ધીરસીંહ છું. પરંતુ તમે
 કોણુ છો. અને તમારે આવા અરણ્યમાં ભટકવાનું શું પ્રયોજન છે.

પદ્માવતી—હું રસ્તે જતી એક વટેમાર્ગુ છું. અને કાંઈ અ-
 નાયાસ આ અરણ્યમાં આવી ચઢી છું.

ધીરસીંહ—રસીલી ! તો પછી હાવે મારી સાથે ચાલ હું તને
 પટરાણી બનાવી રાખીશ.

પદ્માવતી—દુર રહે નાહન સતી સીએના સતી વચ્ચે બાંધ કરનાર કામનંદ. કુતસ ? દુર રહે, તારા રાગને પુજો મેલ, મારે તારી પડસણી નથી થાવું.

ધીરસીંહ—

નવીન. રાગ.

મધુરી નાર કંઈ સમજ સમજ ઓ ચમક આલતી ભાળા,

પદ્માવતી—ચાલ છટ છટેલા છેડે રહે તું મુરખ મુખકળા.

ધીરસીંહ—મીઠ બાપી મમ મનહર મહીલા, હો અલખેલીબાળા(૨)

પદ્માવતી—હઠ હઠીજ ઓ હલારા દુર દુકર્મી કાળા.

ધીરસીંહ—તું તું તું છે દીલદારા.

પદ્માવતી—છટ જાને રહે ઘોઝરા.

ધીરસીંહ—તું તું તું છે દીલદારા.

પદ્માવતી—છટ જાને રહે ઘોઝરા.

ધીરસીંહ—નહીં શરમ ધરે શરમાળાં રે,

ઓ ચમક આલતીબાળા—મધુરી.

પદ્માવતી—અરે હેવાન તું સતીનું શીયળ તોડવા હજાર પ્રયત્ન કરીશ, પરંતુ આ ખોળીયામાં જીવ છે ત્યાં સુધી હું શીયળ બાંધ થવા દેનાર નથી.

કમળ પત્રને ગમે તેટલો પ્રયત્ન કરશો, છતાં શું તે પાણીનો સ્પર્શ કરનાર છે ? અર્થાત કમળપત્રપર પાણીનું 'પુ'દ રહી શકવાનું છે ! ના નહીંન રહી શકે.

તેમ તેલને ગમે તેટલો પ્રયત્ન પાણી સાથે મીલાવવા કરશો, પણ તે સૌ વ્યર્થજ નશે. તે પોતાનો જાતી ગુણ છોડી પાણી સાથે મીઠ્ર નહીં થતાં પાણી ઉપરજ તથા કરશે. તેવીજ રીતે આ સતી બાળાને અનેક કષ્ટ આપી દુરાચરણુરૂપી દરીયામાં ડુબાવવા ધારશો,

પરંતુ તે તો ધંધાલું નહીં હુબતા તેનું નીર્મળ અર્થે સ્વચ્છ, સુદૃઢ
શીવળ વૃત્ત દુરાચરણ રૂપી દરીઆની ઉપરજ તર્યા કરેશે.

ધીરસીંહ—કેમ સીધાં સીધાં ચાલવું છે કે નહીં, નહીં તો
પછી જોર જીલમથી લઇ જવી પડશે. અહીં તારૂં કાચુ બેઠી છે.

પદ્માવતી—અરે મુંઠ ! તું તારા મેળે અહંકાર બરેલા કબજ
બાંધ્યા કરે છે, તેથી કાંઈ તારૂં સાર્થક થાય તેમ નથી. મારો સર્વત્ર
વ્યાપક પરમદયાળુ પરમેશ્વર, મને સાચા ધરો. સતિ દ્રોષદીના પાપી
દુર્યોધને સભા વચ્ચે ચીર ખેંચવા માંડ્યાં, તે વખતે હથેરે નવસો
નવાણું વચ્ચે પુર્યાં ને હજારમું વચ્ચે ખેંચવા માંડ્યું કે તરતજ પર-
માત્માની પ્રેરણાથી બીમસેન ગદા ગ્રહી સામો થયો, અને સતિને
અચાવી લાજ રાખી છે. તે એવો દયાળુ છે તે મારી બહારે ચઢશે.
એવી મને પુણ્ય ખાત્રી છે.

ધીરસીંહ—અરે સીપાઇઓ ! આ રંગને બાંધી પકડી ઝકડીને
આપણા પુરમાં લઇ ચાલો. (સીપાઇઓ આવે છે અને હાથ
પકડે છે.)

પદ્માવતી— (બહુ ધું પ્રેમ આગમાં) એ રાગ.

બહુ ધું પ્રેમ આગમાં મને શીદ સતાવોરે,
શીદ સતાવો રે તમે મને શીદ સતાવો રે. બહુ ધું
લાચાર હું આ વાર ધું મને નહીં રડાવો રે;
બચલીત હુ બે બાન ધું મને નહીં ડરાવો રે. બહુ ધું.

સાખી

હું અખળા હું એકલી, વિકટ જંગલ વાટ;
ના હક નહીં નાદનરે, ઉર કરતા ઉચાટ.
આધાર શ્રીહરી તારારો, મારી બહારે ધાઓ રે. બહુ ધું.

૧ હીંદુ સીપાઇ—અમે રાંડી ચલ સીધે સીધી આવલ હોય
પદ્માવતી—દુષ્ટાઓ દુર રહો, પરચીને વિના પાકે પકવે સો
જવાની તમેને શું સત્તા છે.

સીપાઇ—દેખો હમેરા રાજ્યકા કામદમે જોસા ફર્માન કીયા
હે, કે નીવારસી ખીલકત માલુમ પડે તો તે લેકર સરકારમે સ્વા-
ધીન કરના. તુમ નીવારસી હો, અબ તુમેરી સાથ કોઇની માલુમ
નહીં હે, જખ તુમ તુમારી મેજે સમજકે સીધે સીધે હમેરી સાથ
ચલ આવ.

પદ્માવતી—ચાલ નાદાન; તારા જેવા તો કંઈ આવ્યા ને કંઈ
ગયા છે.

સીપાઇ—અમે સાલી નાદાનવાલી ના દેખી હોય તો. (પદ્મા
મારી પદ્માવતીને ઘસડી લઇ જાય છે)

પ્રવેશ ૧૦ મો.

સ્થળ—માધીયા હજમતું ઘર.

પાત્રો—માધીયાની બહુ મંઝી તથા છોકરા સનીઓ.

મંઝી—મારો પીટયો રાગને લાં નોકરી મળવાથી કુલી
કુલીને શાળકા થઈ જ્યોતો, લારે વહેલો જખ મારતો ગીયો.

એતો ગીયો તો ગીયો, પણ હાલે મારે હું કરવું. છોકરાનું
પુર હી રીતે કરવું.

હીકસે; વળી કાઈ ખીલ્લે હોધવાનો રીહો.

સતીયો—(પ્રવેશ કરી) નવીન રાગ.

માવડી જુખ તો લાગી રે, આપની ઢેખર ભાગી રે;
કટકો રોટલો ફુંગરી ડચકો, લાગે છે મીઠી જાહ;
મળહે મને એક ચેપાડુ, પછી તે વાહ વાહ, હંબા—માવડી.
માથાં બોડીને રેવું મઝમે, વાળંદનો વેપાર,
ખાવું પીવુંને ખુદીમાં રેવું, ફરકું વળી બજાર. હંબા—માવડી.

મંચી—જા હીંકા ઉપરથી ઢેખર ને જાહ ભે. (સતીયો જાય છે)
ચાલ હેંડ, હાવે હું પણ કાઈ ખીજે નાવલીયો હોધી કાહું.
(જાય છે)

પ્રવેશ ૧૧ મો.

સ્થળ—જંગલ.

પાત્રો—કનકસેન, પાછળથી બ્રાહ્મણ.

કનકસેન - મનોહર મુખાને છોડીને આવ્યા પછી, મારા દી-
લને કાઈ ચેન પડતું નથી. માફ વીચાર સુન્ય ચીત્ત ચક્રોળે ચ-
લ્યું છે. મેં નવ ભાવના ગળેંદ્રગામનીતો જે વાંકે લાભ કીધો, તેમાં
હું કાંઈ ખુલતો તો નથી. કદી એ વાત ખોટી તો નહીં હોય ?

છટ છટ પણ અરે મેં મારી નજરે એ બનાવ જોયો, પછી
ખોટી વાત શાની હોય. કદી કાને સાંભળેલી વાત ખોટી પડે, પણ
નજરે જોએલી વાત ખોટી હોય એ કેમ મનાય. (ઉઝા વિચારમાં
પડે છે.)

આહાણુ—(પ્રવેશ કરી) બહા બગવાન ! સીતાપતિ કહ્યું રામ !
મને રહામ થા. પુત્ર ઉપવીત ધારણુ કરવા યોગ થયો છે, પણ પેલા
વિના કેમ કરવું.

કનકસેન—(આહાણુને જોઈ) માહારાજ તમે કાણુ છો, અને
ક્યાં રહો છો.

આહાણુ—હું એક જીક્ષુક આહાણુ છું, અને મારું ગામ સી-
દપુર છે.

કનકસેન—માહારાજ મારા મનની એક કલ્પનાનું નીરાકરણ
તમે કરશો ?

આહાણુ—હા સુખેથી કહો, પણ તમારા મનની કલ્પનાનું
નીરાકરણ કરી આપું તો પછી !

કનકસેન—તો તમને ખુશી કરીશ.

આહાણુ—તો બસે કહો.

કનકસેન—કદી કાને સાંભળેલી વાત ખોટી હોય છે, પરંતુ
નજરે જોએલી વાત કદી ખોટી પડી હોય એમ તમારા જાણુવામાં છે.

આહાણુ—એમાં શો નીર્ણય કરવો છે, સેંકડો બનાવ એવા
પણ બને છે કે જે આપણે આપણી નજરે જોઈએ તે આમત ત-
પાસ કરીએ તો તેથી ફલટી જ હકીકત માલુમ પડે.

તમને પેલા નોળના બચ્ચાની વાતની તો ખબર હશે જ, કે
જે બચ્ચાએ આહાણુના છોકરાને સાપ કરડવા જતો હતો તે સાપને
મારી, છોકરાને બચાવ્યો અને તે નોળ વધામણી ખાવા માટે આ-
હાણુની સ્ત્રી પાણી ભરીને આવતી હતી, તેની સામે ગયો. તેથી
સ્ત્રીએ પોતાના બાળકને નોળે મારી નાંખ્યો હશે, એમ મારી તેના
માથા ઉપર પાણીનું બેદું રીસ ચઢાવી નાંખી દેઈ, નોળને મારી નાંખ્યો.
જુઓ સ્ત્રીએ નોળનું સુખ લોહી વાળું દીડું, તે ઉપરથી જે

અવિચારનું કૃત્ય કર્યું, તે કરતા પહેલાં જો ધર અંદર જઈ તપાસ કર્યો હોત તો આવો પ્રસંગ ન આવત.

કનકસેન—માહારાજ બસ મારા મનનું નીરાકરણ થઈ ગયું.
એ આ રત્ન જડીત મહાર તમને બક્ષીસ આપું છું.

માહારાજ—હિંમતુ ભગ. (આશીરવાદ કર્ષી સાંધી જાય છે)

કનકસેન—આરે આશ જોવો સુર્ખ પૃથ્વી ઉપર મીનને કોઈ નહીં જ હશે. હું કેવો મુંઢમત્તી, હું કેવો ભેવકુદ્ધ, હું કેવો ગમાર, હું સદુ કુટયો જુદ્યો, મે સતિ આળખી પુરી હકીકત સાંભળ્યા સીવાય લેમ પુરો ચોક્કસ તપાસ કર્યો સીવાય, મેં સાહસ કર્મ કીધું, અધાર પાપ કર્મ કીધું, મેં પ્રેમમુર્તી મવિત્ર પ્રતિવૃત્ત પદ્માનો ભાગ કીધો, તેને દુઃખ સાગરમાં ડુબાવી, ને હું પથ્ય ડુબ્યો, પ્યારીને કુવામાં ઉતારી, ને હું પથ્ય ઉતર્યો.

વિશંભરા ! હાવે તો મૃત્યુને હું અતિ કિત્તમ માનું છું. અફસોસ ! !

(ક્યાથી આ સંભળાય) એ રાગ.

ક્યાઇ હશે પ્રાંયનાર—રસીલી મારી,
શાણી મુજ દીલદાર—રસીલી મારી;
રત્ન પરિક્ષા જાણે જવેરી, સમજે શુંરે ગમાર; રસીલી૦
મળે મુરખને કનક કદાપી, સમજે ક્યારનો બાર. રસીલી૦
રંકને રત્ન જ છાજ્યું નહીં રે, છોડી દીધી દીલદાર. રસીલી૦
સાહસ કીધું સમજ વગરમે, દુઃખી કીધી નીજ નાર. રસીલી૦

(નીરતેજ રહેરે) ચાલ જીવ હાવે તો ઉતાવળા થા. પેટમાં જીવા કકડીને લાગી છે. માટે હાવે કોઈ શહેર મળે તો અમ મળતા થઇએ.

(જાય છે)

પ્રવેશ ૧૨ મો

સ્થળ—ધર્મેશ્વરીમાં સાગર વચ્ચે એક સ્થળી મેડી.

પાત્રો—ધીરસીંહ, પદ્માવતી, પાછળથી ત્રિદુશક.

ધીરસીંહ—રસીલી ! (પદ્મા એકદમ આવી નાચી જાય છે)
નવધીવના ! મનોહર મુખ ! કમળમુખી ! જેમ મધુ ગંધથી
અંધ બનેલો ભરત, તીરસ્કાર થયા છતાં ફરી ફરી પાસે જાય છે.
તેમ આ મોહ મુખ મનુષ્ય, તમારી પાસે ફરી ફરી આવે છે. તો
સ્થાટીક મણીની પ્રતિમા બાને સુવર્ણ સમ કાન્તીવાળી, કીશોર બાળા;
તારા કર્ણ સ્વરે સ્નેહ સુધામય વચનથી પ્રેમીલા પ્રિયતમની સાથે
એક વખત મૃદુ મધુર શબ્દ વડે કરી વાત કર. અને મારી મનો
વાંચના પુર્ણ કર.

પદ્માવતી—હતભાગ્યા હતારા હીજા. દુશ્ચિંતા પીચાશ ? દુર
આ પર સ્ત્રીનો હસ્ત સ્પર્શ કરતાં, તારા હાથ સળગીકેમ જતા નથી.

ધીરસીંહ—પરમ પ્રીય પ્રેમાળ પ્રતિમા, તમે તમારા કામળ
કંઠ વડે કરી અતિ કષ્ટ જનક તીરસ્કાર કરશો, છતાં તેમને અતિ
પ્રીય લાગશે. તમે મને તીરસ્કાર તો શું પણ બે તમારો મારશો.
તો તે પણ હું તમારે તેજેમય સૌંદર્ય મુખ જોઈ સોંપી રહીશ.

પદ્માવતી—ચક્ષુ કુટયા અભાગીયા, નીંજુર હૃદયના અસુર
તું તારા જ્ઞાન ચક્ષુ વડે વિચારી જો. પર સ્ત્રી ગમનથી મનુષ્ય ન-
રક કુંડમાં ગરક થાય છે.

જો રાવણ રામની સ્ત્રી સીતાને કરણ કરી લાવ્યો તો એક
સીતાને માટે રાવણને કેટલું કષ્ટ ભોગવવું પડ્યું, રાજ્ય મધું, કુટુંબ
પાયમાલ મધું, તેમ તેનો પણ જીવ ગયો.

સૈમ જોતમ ખુલ્લી પત્ની અહમ્મા ઉપર હિંદ્રે કુદ્દહી કરી,
જોતમને ઘેર આવ્યો તેથી હિંદ્ર પશુ જોતમના આપે કરી કલંકીત
મયો છે. વળી બરમાસુર માહાદેવને આળી બરમ કરી પાર્વતીનું હ-
રણ કરવા જતાં, શ્રી પરમાત્માએ માયાવી સ્ત્રીનું સ્વરૂપ ધારણ કર્યું,
તેમાં તે મુક્તશુભ થયો તેથી તે માહાદેવને આળી બરમ કરવા
જતાં પોતે બળીને બરમ થઈ ગયો છે.

માટે પાપ રહીત બની ઇશ્વર સ્મરણ કરશો તો તમારું ક-
લ્યાણ થશે.

કુકર્મ કરનારને કદાપી આ લોકમાં સુખ મળે, છતાં પરલોકમાં
એટલે મર્ણ્ય પછી સુખી ન થતાં કરેલાં પાપ કર્મને બદલો ભોગ-
મવો પડે છે.

ઇશ્વરને ત્યાં પાપ અને પુન્ય એક ત્રાજવે તોળાવાનાં છે. માટે
વિચાર કરો ?

ધીરસી'હ—શાણી તારો શીખામણ. હું સમજું છું. પશુ તારા
નયન કટાક્ષથી માંડે મન વીહવળ બની ગયું છે. માટે એકવાર મારી
હમેદ બર લાવ.

પદ્માવતી— (આધી ખસી જઈ)

(જોણે ધરમ તળ્યો પોતાનો) એ રાગ.

શુંરે જીલમ કરે ધોળારા, હઠહઠ રે તું હત્યારા રે;

પરમ ધરમ તુજ કરમ વિચારીજો શરમ ધરીજો હીચકારા;

પાપી વિચારીજો મન તારા. શુંરે૦

કરમ કરે અહીં નરક ગરક થઈ ઠગવા ધારે પરદારા;

નહીં નહી તુજ ભાવ સરનારા. શુંરે૦

હે દીનબંધુ દિનાનાથ ! ત્રૈલોકવાશી પરમ પીતા આ અનાથ
બાળા ઉપર પડતી આકૃત દુર કરી સતિને સાબા થા.

(સુર કામળીયા) એ સમ.

નમું હું કહ્યોએકી, કમળાપતિ પ્રભુ પ્યારા
 દુઃખડાં થયો એકી, જગતપતિ સુખકાશી.....નમું હું
 અવની અવનું બરલી મારે
 દુઃખડો તો બહુ બુલમ મુનરે
 સનિયો તો સહુ તાહે પુકારે
 તમ વિષ્ણુ કલ્પ કાલ્ય નિવારે, ઉચ્ચર વિનતી બહાણો. નમું હું
 શેષ સયન ક્ષીર સામર વધી
 નમી નમી નમીએ રવન પ્રકાશી
 બેવ તારણ જગવાન વિલાસી
 દુઃખહર દિનના તું અગિનાથી, નાથ નીરંજન પ્યારા. નમું હું
 ધીરસીંહ—આટલી બધી લગણીકીક કમી છતાં તું કેમ
 નહીંજ માને. (એકદમ પકડવા દોડી જાય છે.)

પદ્માવતી—હે વિશ્વનાથ તારા શરણમાં લેજો (કહી કરી-
 વામાં કુદી પડે છે.)

ધીરસીંહ—(જાગ્રત થઈ) અરે ! અરે ! અરે ! હાથ
 મળેંદ્ર ગામની ચાલી ગમ આસપાસ સમુદ્ર આવેલો છે, હવે એ
 અથાગ જળમોથી કેવો રીતે કાઢી શકોએ. (ઉડો નિશ્વાસ નાંખે છે.)
 (ધીર કાપ થાય છે ને મેડાને ચો તરફ અગ્ની થાય છે તેથી
 ધીરસીંહ બળી જાય છે.)

વિદુશક—(પ્રવેશ કરી) હો હો ! હો ! મારા બાપ એક
 થંભી મેડી સળગી ગયું, રાજની કુસ નીકળી ગઈ, ને પાપીને
 પાપની સજા પુરી થઈ.

(અંત પડે છે.)

અંક ત્રીજો.

પ્રવેશ ૧ લો.

સ્થળ

કુસુમ્બાપુરીની બાજોળ દરવાજો

પાત્રો—કનકસેન પાછળથી દરવાન

કનકસેન—અરે પ્રભુજી પ્યારારે, દેખાડ્યો તે દુઃખના દહાડારે

લેખ લલાટે લખ્યા વિમાલ કારમાં

પવિત્ર પદ્મા દિસે નહોં મુજ કારમાં.....અરે

પ્યારી હશે ક્યાં પદમણી વણી ક્યાં ફરો મા ભાષકે

ભુલ્યો હું અભાગીયો, નડીયાં મુજને પાયકે. અરે

(એમ વિલાપ કરતો કરતો કુસુમ્બાપુરીના દરવાજામાં પેસે છે એટલે તે ઉપર રાખેલી સાંઠણી કનકસેન ઉપર કળસ ઢોળે છે, તે દરવાન દેખે છે તેથી દરવાન રેલી રાખે છે.)

દરવાન—ભાઈ હતા રહ્યા તમે કાણ છો! અને ક્યાંથી આવો છો

કનકસેન—ભાઈ હું તો એક વટેમાર્ગું છું. ને દેશાટણ કરતો કરતો આ તરફ આવ્યો છું, માટે મને જવા દો.

દરવાન—ધીરજ રાખો; એમ તમેને જવા દેવાના નથી દર-
વાજામાં લેઈ જવાના છે, માટે મારી સાથે આવો.

કનકસેન—ભાઈ મને આ માટે દરવાજામાં લેઈ જવો છે,
એ કાંઈનો કાંઈ અપરાધ ક્યાં નથી, તેમ કાંઈ પણ થયો હોય છે

જામા કરી જાવાશે.

દરવાજા—અરે બાપુ ત્રીજીને અપરાધ કમીના કારણસર જાણ જવામાં નથી આવતા, કાંઈ ખીજાજ કારણસર દરવાજામાં લોકો જવાના છે, મારે ખુશીથી પધારો.

કનકસેન—જેવી ઇચ્છેનહા આજ બાપુ

(બન્ને જાય છે.)

પ્રવેશ ૨ જો.

સ્થળ—કુસુબાપુરીનો રાજ્ય દરવાજા

પાત્રો—શામળશા—રૂપચંદ—સોમચંદ—સહરચંદ વિગેરે માહાજન

અધાન—પાછળથી દરવાજા તથા કનકસેન જોશી છત્યાદી.

શામળશા—માહારાજનું અકસ્માત મૃત્યુ થયું તેથી હાલે રાજા વગર રાજ્યમાં અંધારું ચાલે છે. રૈયત સર્વ નીરંકુશ થઈ છે. તે પોતાની મરજી માફક વર્તે છે. કેમ રૂપચંદ શેઠ? હાલે તમારી નજરમાં શું આવે છે.

રૂપચંદ—હાલેટો ગામનું માહાજન કાંઈને ગાદીએ બેસાડે ટો ઠીક નહીં ટો હડામખોડ લોકો રાજ્ય ઉપર હલ્લો કરી રાજ્ય ચત્તાવી પડશે.

સોમચંદ—ગામનું માહાજન બેશુ થઈ ગાદીએ બેસાડવા વિચાર કરશે, તેમાં અનેક તરેહના વાંધા પડશે. દરેકનો સરખો મત ક્રોધ દિવસ ચવાનો નથી.

રૂપચંદ—ટો પછી કેમ કહ્યું!

સહરચંદ—કેમ શું કર્યું! ગામની ઉમમણી દિલાના દરવા-

જાહેર સાંઘણી કળસ આપી રાખી છે, તે જોની ઉપર કળસ ઢોળે તેને માછીએ બેસાડવાનો પહેલેથીજ ઠરાવ છે. પછી શું છે ?

શામળશા—એ વાત ખરી, પરંતુ તે વાતને કમ્પા ફિવસ થઈ ગયા છે છતાં એ વાતનો કાંઈ નીકાલ આવતો નથી.

(એટલામાં દરવાન કનકસેનને ભેઈ આવે છે.)

દરવાન—હું, પુરવાસીજનો, તેમ માહાજન પ્રત્યે વિનંતી કરું કે આજ રોજ દરવાજો ઉઘાડતાં આ માણસ દરવાજામાં દાખલ થયો તેવોજ સાંઘણીએ કળસ ઢોળ્યો છે. તેથી આપની આજ્ઞાનુસાર આ માણસને રજુ કરું છું.

અધાન—દુઃખભંજન દીનાનાથે સૌના મનની હિમેદ ખર આણી છે. માટે હવે આ કુમારને માછીએ બેસાડવા માટે શુભ દિવસ નક્કી કરવો જોઈએ.

શામળશા—હા આપનું કહેવું યથાર્થ છે. ચોપદાર રાજ જોશને બોલાવો.

ચોપદાર—જેવી આજ્ઞા. (જાય છે અને ઘોડીકવારે જોશી સગાએ પ્રવેશ કરે છે.)

જોશી—કેમ માહારાજ મને આ માટે બોલાવ્યો છે.

અધાન—આ ચોપણા નવા રાજ્ય અધિકારીના અહ જોઈ રાજ્યાભિષેક કરવાનો શુભ દિવસ નક્કી કરવાનો છે.

જોશી—જેવી આજ્ઞા ? (કુંડળી ઠાઠી)

આહાહા ! ! ! માહારાજના અહમાં તો કાંઈ બાકી નથી. વળી એ કોઈ રાજઅંશી છે, અને રાજ્યના અધિકારી છે, એમને રાજ્ય આપવામાં લવલેશ હરકત જણાતી નથી તેમ આજે બેમત

નવું છે, તેની સ્તરીય છે. માટે રાજ્યાભિષેકનો દિવસ આજનો
અતિ ઉત્તમ છે, માટે આજેજ રાજ્યાભિષેક થાય તે ધણું સારું.

પ્રધાન—હીક તો જાણો, ખજાનચી સર્વ સાહીત્ય તૈયાર કરો.

(ખજાનચી જાય છે.)

માહારાજ—આજે આનાંદના પ્રસંગે સર્વ ધધર રજુવી કરીએ.

ધધર રજુવી.

જય જય જય જય જય જય અગ્નિનાશી, અકળ લીલા પ્રભુ તારીરે;
સંપ્રાપ્તમાં શ્રી વનમાળી, રામ રમ્યા મારધારીરેજય.
મધુર મનોહર મોરલી ધારી, જય જય કુંજ ખીદારીરે.જય
સોળ સહસ્રની સંગે સ્ત્રીયા, રાસ તમે મોરારીરે.....જય
સીર સામરવ શી અલખેલા, મદન મતી તુજ ન્યારીરે.....જય
કરજોડીને થાય પ્રણમીએ, જય ગોવંદન ધારીરે.....જય

(ખજાનચી રાજ્ય પોષાક વિગર સર્વ સાહીત્ય લાવે છે. રાજ
મોર કનકસેનને મંગલ સ્નાન કરાવી લાવે છે. કનકસેન પોષાક
પહેરે છે, ખાદ્ય એક બી આવે છે.)

પ્રધાન—માહારાજ ! આ તમને અમારા માહારાજ કાન્ત-
સેનની સમસેર આપી, રાજ્યનો પુણ્ય અખત્યાર સે પીએ છીએ. તે
તે સ્વીકારી, ન્યાય નીપુણતાથી રાજ્ય ચલાવી પ્રજાનું કલ્યાણ કરવા
કૃપારંત ચલા.

(એક બી કનકસેનને સંજય તીવ્રક કરે છે.)

કનકસેન—પ્રધાનજી તમારું પુરવાસાજનો ! હું અતિ રોદ
પૂર્વક તમારી મામણી સ્વીકારી રાજ્યની લગામ હાથ લાગે છું. અને
ન્યાય નીપુણતાથી રાજ્ય ચલાવી પ્રજાનું કલ્યાણ કરવા માટે
જામણી છું.

ભાવનારીઓ—(પ્રવેશ કરી નાચ સર કરે પ્રે.)

ખાલમ પ્રેમ તણા જોગીરે, હોઠો ફીલા રસીલા

જોગીલા હોઠો હોઠો...ખાલમ

મે જોતીતી, મે જોતીતી

મે જોતીતારે મે જોતીતી

મે જોતીતી વાલમ કનૈયા

હુપઈ ગયા કાં કાનારે, હુપઈ ગયા કાં રાન રોયા

દરદી મેં કુહરે.....ખાલમ

ચોપદ ૨—માદારાજ ધીરાજ કનકસેન મહારાજને ધણી
ખમ્મા નાધાપે નાધા રખ્યા મહુરખાન સલામ.

પ્રવેશ ૩ જો.

સ્થળ—રતનાગર સમુદ્રનો કીનારો.

પાત્રો—રામચંદ, રૂપચંદ, સફરચંદ, પદ્મા.

(રતનાગર સમુદ્રમાં વાહણો સુસવાટાગધ આક્યા જાય છે
પાણીની છેળો વાગે છે કીનારે આવવાળી વાહાણો લંગારે છે.)

રામચંદ—અરે મોટા બાઈ રૂપચંદ, જુઓ તો ખા. સમુ-
દ્રમાં પેલું રક્ત વલ્લરાણું કંઈ આવતું જણાય છે.

રૂપચંદ—હા બાઈ કાંઈ છે ખરું, દીરજ રાખ દીરજ રાખ
હું ખાપાને ખોલાવી લાવું, તેમની પશી દુરખીન છે તેનાળી જે હશે
તે નક્કી હશે (જાય છે ને સફરચંદને તેડી લાવે છે.)

સફરચંદ—કેમ બાઈ શું છે.

રામચંદ—બાપા તમારા પાસેના દુરખીનથી જીવોને પેલું નક્કા વચ્ચેનાયું શું જણાય છે. તેની ખાત્રી કરો.

સકુરચંદ—(દુરખીનથી જીવે છે યોડીવારે) બાપા એ કાષ્ઠ મનુષ્ય હુખતું હોય એવી આકૃતિ જણાય છે. માટે એને બાકારે કહાય તો ઠીક.

રામચંદ—બાપા મને તરતા આવડે છે, માટે હું અંદર પડી કાઢી લાવું છું.

સકુરચંદ—ના ખેટા ? માહાજળ પાણીમાં પડવાનું કારણ નથી, પણ ખલાસીને ખોલાવી નાનો મછવો ચુકાવી ત્યાં જા.

રામચંદ—ઠીક. (કહી બીજે નાનો મછવો ચુકાવીને જાય છે ને ત્યાંથી પદ્માને કાઢી લાવે છે.)

બાપા ! આનો કાષ્ઠ બિચારી સ્ત્રી હુબેલી છે. એનામાં જરા આસ છે માટે જીવ છે.

સકુરચંદ—રેતીની અંદર તાપણી કરી ગરમાવો કરી, એને પુષ્કળ શેક કરો એટલે એને ચૈતન્ય આવશે.

રામચંદ—હા બાપા એમજ કરીએ. (કહી તાપણી સળગાવે છે ને પદ્માને રૂમાં સુનાડી મુકી શેક કરે છે ને ખુબ ગરમાવો કરે છે તેથી યોડીક વારે પદ્મા લગાર સુદ્ધીમાં આવે છે એટલે આમ તેમ બાળે છે.)

પદ્માવતી—(જરા સાવધ થઈ) બા...પ...ત...મો...કા... જી...હો.

રામચંદ—ખૂદેન તમો જરા પણ ધનસસો નહીં, અમો વધીક વેપારી છીએ. (પછી ધત્તોજ શેક થવાથી પદ્મા ઉઠી ઉભી થાય છે તેથી) ખૂદેન તમો કાણુ છો ? અને તમારી આત્રી દશા સાથી થઈ છે.

પદ્માવતી—ભાઈ હું કાલ મારો હેવાલ કહેવા ખુશી નથી.

રામચંદ—હીક બહેન. પણ કાલ તું અમારી સાથે ચાલ. હંભારી જીભ બહેનો છે તે એવી તું રહેજે. તને હું ધર્મની બહેન મણું છું મારે હંભારી સાથે ચાલો.

પદ્માવતી—હીક ભાઈ તમારી એવી મરજી છે તો હું આવું છું.

રામચંદ—હીક-ભાપા હવે વાહાણ હંકારવા ખલાસીને આજ્ઞા કરે છું.

સકેવચંદ—હા ભાઈ જા કહે (રામચંદ જાય છે ને ખલાસીને બહાણ હંકારવા કહે છે તેથી ખલાસીઓ વાહાણ હંકારી બધે જાય છે.)

પ્રવેશ ૪ થો.

સ્થળ બેલ.

પાત્રો—મદનસીંહ, રામસીંહ, ચીત્રસીંહ, કુસુમકુમાર, સૌ-ભાગ્યસુંદરી, તારામતી, પહેરેગીરા.

મદનસીંહ—પ્રીય પુત્ર કનકસેન! ઓ મારા બહાણ કનકસેન આ વખત મને તાહારા બોલેલાં રજેરજ વાક્ય માદ આવેછે. હું નીપુર હૃદયના અસુરે તારા જેવા નિરપરાધી બાળકને વનવાસ કાઢ્યો. હાય...મારા પ્યારા પુત્ર, તારા કહેવા મુજબ મને અભિમાનવું પણ મળ્યું રાજ્ય મળ્યું, ધરખાર છુટાયાં, ને સહકુટુંબ બનીવાન બની રહેવા વખત આવી.

હે દયાનીધી દીનાનાથ તમે અમારા ઉપર અન હદ ઠેપા!

કોણ કહ્યું કેમ ? હું મહાત્મા હોવાં. હવે મહાત્મા પડવાનો કરી
જમણી પ્રાણ માટે મારું જીવન તો ક્યા સારું દુઃખથી ફરીવારમાંથી
બહાર આવે.

તા. ભત્તી—ગ્વામીનાથ ! હવે મીઠામાં કરચી કાઢી
વળે તેમ નથી. મારે હજાર રમતમાંથી મીઠા પરીવર્તન તરફ જઈ
રાખો, તો જોઈ શકો. સર્વે દુઃખ દુર થાય અને દુઃખ આગરમાંથી
અંત થાય.

કુમુદકુમાર—પિતૃ જ નશીબના લખ્યા લેખ કાઢી મીઠામાં
થાય તેમ નથી.

મહાત્મા—હા બાપુ હું જાણું છું પરંતુ આ વખતે મને
કનકમેને કહેતાં તમામ વચન યાદ આવે છે તેથી કરી માહાત્મા
ગનને જણાવેલો ઉત્તર થાય છે. હરી...હરી...હવે હું શું કરું ?
કુમુદકુમાર— નવન સમ.

લેખ લખ્યા જે હશે નિધાતા, હે પિતૃ નદી તે વ્યર્થ થશે
નાના નદી તે વ્યર્થ થશે. (૨)

કેમ જીવ વાવે તેમાં તો કેળ કદી નદી નીપજશે (૨)

જેમાં જીવ વાવે તેમાં તો રાગ ધર્યા માતા દેશે. (૨) નાના

દુઃખ પ્રતાપી જેમરે હતો બળી રાજન

નવ જીવે કર્યા લેવા ઇન્દ્રામન

આગવજીવ શું સંખીયો થકને શું ઇન્દ્રામનને લેશે. (૨) નાના

પ્રજ્ઞ વામનજી પ્રગટ્યા તત્ત્વજ્ઞ તો તે કાળ

જુદા કમ પૃથ્વી માગીને, બળી આંચે પાતાળ

પ્રજ્ઞ સાથે જમદગ્નિયત્વ મન કંઈકા મનમાં રહેશે. (૨) નાના

પહેરેગીર—અમે કમરે ક્યા મરમડ સરખા લગામ હે ?
અલો જલમે હીર ખાત કરના. (જલમાં ધામે છે.)

પ્રવેશ પ મો.

સ્થળ—સફરચંદનું ઘર.

પાત્રો—લલીતા વચા પદ્માવતી.

લલીતા—જ્ઞેન પદ્મા તમારું સુખમય સંકર્ષ કરી રહી છે. તમારી મનો-
વૃત્તિ નિરોધન કરતું જાય છે, તેનું કારણ શું છે. તમારી મનો-
વૃત્તિ પદ્મા દિવસે દિવસે બદલતી જાય છે. માટે એ તમારા મ-
નમાં શી ચીનતા પ્રકટ થઈ છે.

પદ્માવતી—

નવીન રાગ

મમપ્રીય જ્ઞેની, સુખ તુરે જ્ઞેની, ચીનતાની ચીતા તો મમ ચીત બાજે
પિતા અંગારે મમતન બાજે, ચીનતા મટે નદી રે કાઢ કળે, મમ
ધુમ દાસે તલબાર સખી નદી, અનંત અગ્ની અતિ અંતરમાં થઈ
મધુર મનોહર મમ મોહન નદી, તેથી કરી સખી દુઃખી હું અહીં
લલીત લલીત હશે ક્યાં લટકાળા, અહોનીસ જપતી હું જપમાળા
ચતુર વિચારણ ચંચળ પ્યાગ ક્યાંઈ હશે બેનીમમ દિલારા
જાગી સખી રહે મદન કરારી, તેથી સખી અતિ હું દુઃખીવારી. મમ

જ્ઞેન તારું કહેવું યથાર્થ છે. મારા મનમાં ચીનતા રૂપી ચીત
સળગે છે. તે દિન પ્રતિદિન વધ્યાળ કરે છે. ચીનતા અગ્ની શાન્ત
કરવા માટે, પ્રથમ મેં અશ્રુજાળનો ઉપયોગ કર્યો. તેથી જરા
ચીનતા અગ્ની શાન્ત પડ્યો. પણ હવે તો તે અશ્રુજાળ પણ ખુટી
પાડ્યું છે. તેથી કરી શાન્ત થએલો અગ્ની ફરીથી પ્રદિપ્ત થયો છે.
તે ક્રમે કરી હોલની શ્રાવ્ય તેમ નથી.

લલીતા—જ્ઞેન પદ્મા ! તું મને મારી સખી જ્ઞેન કરતાં

પણ અતિ પ્રીય હું હું તને ચારી ધર્મથી બહેન સમ જાણું છું.
છતાં તું તારા મનના વિચાર ખુલા દીલથી મારી પાસે પ્રકટ કરવા
મારે આવકો આવ છે.

સુખેથી તારા મનના જે વિચાર હોય તે મને તું જાહેર કરીશ
તો તેથી કરી તારા કાંઈ પણ દુઃખનો નીવેડો આવશે.

પદ્માવતી—બહેન તું જેવી રીતે મને ધર્મની બહેન જાણે છે,
તેવીજ રીતે હું પણ તને બગીની સમજાણી મારી સુખ વાત પ્રકટ
કરી છું તે સાંભળ.

બહેન મને મારા બહાણા પ્રિયતમથી વિખુટી થયા પછી તેમનો
વિયોગ અતિ સાથે છે, એજ મુખ્ય કારણ છે.

લક્ષ્મીતા—પણ સ્પષ્ટ રીતે સર્વ વાત કહો, તમે કોણ છો
અને તમારી આવી દશા સારી સમજેલી છે

પદ્માવતી—હું રતનપુરીના માહારાજ રતનસેનની પુત્રી છું.
મારું સગન મહનપુરીના માહારાજ મહનસોદના પુત્ર કનકસેન સાથે
થયેલું છે. તે એક દિવસ કાંઈ કારણસર મારાથી દુબાઈ ત્યાંથી
જોગી થઈ ચાલ્યા ગયા છે. હું પણ તેમની પાછળ જોગલુ બની
નીકળી ગઈ.

રત્ને ધર્મજપુરીનો ચંડાળ રાજા ધીરસીંહ મળ્યો, તેમને
બળાત્કારથી પોતાને ત્યાં લઈ ગયો, ને સાગર વચ્ચે એક સ્થળે
ચોડી ઉપર કેદ કરી ત્યાં દુષ્ટ જુલમ ગુજારવા આવ્યો તેથી હું
બદલીત થઈ સાગરમાં કુદી પડી, પછી સમુદ્રમાં તણાતી હતી
ત્યાંથી આપણા પ્રીય ભાતે મારા ઉપર ઉપકાર કરી, મને આહાર
કાંઈ અહીં લાવ્યા.

એ બહેન આ વાતની કાંઈને જાણુ થાય નહીં, આ વાત તો મેં કોને જ કહી છે તને મારા સમ છે રમે કાંઈને કહેતી ના.

લલીતા—હીક બહેન નહીં કહું, પણ હવે તું એમજ જાણુ જે કે આજ તારે સુખનો સુર્ય ઉદય થયો. હું ખરેખાર કહું છું કે તારી આજ તુર કરી, તને તારા પ્રેમીલા પ્રિયતમની બેઠ કગવીશ.

પદ્માવતી—(આશ્ચર્ય પામી) હેં બહેન ! શું તું મને તેઓ-ને મેળવી આપીશ.

લલીતા—હા હું મેળવી આપીશ.

પદ્માવતી—પણ કેવી રીતે ? તે કાંઈ—શું તે અહીં છે.

લલીતા—હા તે આ શહેરમાં જ છે.

એ કનકસેન જોગી વેશ આ શહેરમાં આવેલા, તે વખત અમારા માહારાજનું અકસ્માત મૃત્યુ થએલું હતું. તેથી તેમની જ-ઓએ કનકસેનને તપ્તનશીન કરેલા છે.

પદ્માવતી—હીક બહેન હું તારો મોટો ઉપકાર માનું છું કે તે મને આજે આટલી ખાતમી આપી, પણ હવે કાંઈ યુક્તી લગાવી એમના મનને બહેન નીકળી જાય અને મળાય તો હીક,

લલીતા—હા બહેન એ માટે કાંઈ યોજના કરવી પડે ખરી.

પદ્માવતી—હા મને એક વાત યાદ આવી છે જે તને કયુજ હોય તો મને ઇદ્રજલનો ખેલ આવડે છે. તો આપણે બન્ને જ-ણીઓ ખેલાડીનો વેશ લેઈ રાજ્ય દરબારમાં જઈએ. અને ખેલ કરી આપણી ઉમેદ ખર લાવીએ.

લલીતા—વાહ વાહ એ યુક્તી હીક શાંધી કાઢી, હાલ મા-હારાજ નવા માદીએ ખેડેલા છે. તેથી અનેક જાતના ખેલાડીઓ

જાણી પેતાનાક બેસો કરી પનામ સેઈ જામ છે પાંડે બાપવે મેલે
નકર્યો જાણી ત્યારે બાપવે સર્વ સાક્ષી તૈયાર કરી દરબારમાં બેસાવે.

પદ્માવતી—હા માથો.

(એ...માથે મટકો લાઇ જાઉં)

એ...મેહલન મનાવતને જાજી
ધારા ભલા છેલાને, પ્રીતી રસ પાઉ...એ.
છે મુર્તો એ મંગળકારી,
જેડી શાબી રહેશે સારી,
વાસાને વારી વારી જાજી.....એ.
(જન્મે જાય છે.)

પ્રવેશ ૬ ઠો.

સ્થળ—કુસુબાપુરીમાં રાજ્ય દરબાર.

પાત્રો—કનકમેન, પ્રધાન, દરબાર મડળ. ચોપદાર, વારાંગના
પાછળથી ખેલાડી વેણે પદ્મા તથા લલીતા.

ચોપદાર—માહારાજા પિરાજી કનકમેન માહારાજને ધણી
ખુશ નહાપે નીલા રખેલો મહેરબા...ન સલામ,

વારાંગના— (નાચ સર કરે છે.)

સા...રી...ગ...મ...પ...ધ...ની, ગરેસા

પપ પપ મધના (૨) ગરેસા ગરેના, ગમ પપ ગગરે (૨)

ગરેસા, પનીસા, નીધપ નીધપ ગમ ગપરે ગપરે

સારેસા, સરેસા, સારેસા,

કીડાન કીડાન કીટયા (૨) તકધીલાંગ તક યે (૨) ધા

કીડાન કીડાન કીટયા (૨)

જનનન હોમ (૨) જનનન હોમન હુમ...જનનન હોમ

મોપદાર—માહરાજ બાહાર કાઢ જેલાડી આવેલી છે. હું
અંદર આવવાની રજા માગું છું.

કનકસેન—શું ખેંચી અંદર આવવા દો (મોપદાર નમ્ર છે
જેલાડીને કહે છે)

૧ જેલાડી—(પ્રવેશ કરી) સુહારિદ આનિદો મન થાઓ.

કનકસેન—કેમ તમે કહેવું છો ?

૧ જેલાડી—માહરાજ ! અમે ખેલ કરી લોકોનાં મન
રંજન કરનાર જેલાડી છીએ.

કનકસેન—તમે સૌનો ખેલ કરી જાણો છો.

૧ જેલાડી—અમે ઇદ્રમળનો ખેલ પૂરો સારો કરીએ
છીએ.

કનકસેન—શું ઇદ્રમળ અરે ઇદ્રમળ નામ તો આજે
સાંભળ્યું. હીક ઇદ્રમળનો ખેલ કેવી રીતે કરો છો ?

૨ જેલાડી—નામદાર ? એ કાંઈ મોઢેથી કહેતાં પાર આવે
નહીં, હમે ખેલ કરીએ અને આપ જુઓ તોજ જાને.

કનકસેન—કેમ પ્રધાનજી શો વિચાર છે આજે ખેલ કરા-
વીશું કે કાલ ઉપર રાખીશું.

પ્રધાન—આજ ખેલ કરાવશો તો કાંઈ હરકત નથી. પછી
આપની મરજી.

કનકસેન—હીક, જેલાડી ખેલ રાફ કરો ?

૧ જેલાડી—(હાથ બેઠી) નામદાર ? એ ખેલ કાંઈ આ
ઠેકાણે બની શકે તેમ નથી, એના માટે તો થીએટર ઉજવું કરવાની
જરૂર પડશે. એ આપ પધારો તો હમારૂં થીએટર મામની બાગે

કરે છે.

કનકસેન—તો હીક તમે જઈ સર્વે સાક્ષીન લેખાર કરો, અમે આવીએ છીએ. (ખેલાડીઓ જાય છે.)

હવે ક્યેરી બરખાસ્ત કરો.

ચોપડાર—માહારાજશિગળ કનકસેન. માહારાજને ધણી ખબર
(જાય છે.)

પ્રવેશ ૭ મો.

રથળ ચીએટર.

પાત્રો—ખેલાડી વેશ, પદ્માવતી તથા લલીતા પાછળથી કનક-
સેન તથા ખીજી રાજ્ય મંડળ.

પદ્માવતી—કેમ લલીતા વાત પેશ પડી તો ખરી, મને તો
લાગે છે કે આપણે ફોતેહમંદ થઈશું.

લલીતા—મહેન તું હવે એમજ સમજાવે કે તારો અને
તારા બહાલાનો અરસપરસ બેટો ચઇ ગયો. પણ હવે નેઓને
આવવાની તૈયારી છે માટે સાવચેત રહેવું.

(એટલામાં કનકસેન સાથે સર્વે રાજ્યમંડળ પ્રવેશ કરે છે.
કનકસેન તથા ખીજી મંડળ યોગ્ય આસન ઉપર બેસી જાય છે.)

કનકસેન—ચાલો હવે ખેલની શરૂઆત કરો.

(લલીતા એક રમાલ બેઇ આમ તેમ ફરવે છે. પદ્માવતી
પડદા બંદર ચાલી જાય છે એટલે પડદો ફાટીને ઉદ્ગળલ માલુમ
પડે છે તેમાં રત્નપુરીમાં પદ્માનો અવાસ ને તેમાં માધીયા હજમતું
સેજ ખીજાવવા આવવું.)

ઈંદ્રજાલ પ્રવેશ ૧ લો.

હજમ—અરે હું દરરોજ સાફ કરી સેજ ખીંછાવું છું છતાં તે રાજા સાહેબની ધ્યાનમાં નથી આવતી, માટે આજ તો એપર સુષ જઈ ખાત્રી કરું કે મને હાથ આવે છે કે નહીં. (સુષ જાયછે.)

પદ્માવતી—(પ્રવેશ કરી) વાહ આજ તો પ્રાણનાથ કચેરીમાંથી ઘણા જલ્દી આવીને પોઢેલા જણાય છે. માટે એમને નીંદ્રામાંથી ન જગાડતાં પ્રાણેશના પગ તળાંથી હું પણ શયન કરું. (પગ તળાંથી સુષ જાય છે)

કનકસેન—(પ્રવેશ કરી ચક્રીત થઈ) અરે ! આ રંડા કોની સાથે સુતી છે. વ્યભીચારણી સ્ત્રીયો, નિશ્ચંક પોતાના પતિને રમકડા સમ પોતાના હાથમાં રમાડે છે. પણ જોઈ કાણ છે. (લુગડું ઉઘાડી જુએ છે.) અરે આતો હજમ છે, અરે રંડા ! આવા મારા જેવા મન મોહનથી મોજ માણવી મુકી હજમ સાથે ચારી કરી છે તને ધીસ છે.

અરે કામાંધ કુતરા તું પણ તારા કરેલા કર્મનો બદલો આપ. (એમ કહી તરવારથી ડોકુ કાપી નાંખે છે ને પદ્માને લાત મારી હઠાડે છે) કેમ રંડા તું કોની સાથે સુતી છે.

પદ્માવતી—માહારાજ આપની સાથેજ.

કનકસેન—રંડા હજુ પણ જુદું બેલે છે. આ કાણ છે ?

પદ્માવતી—માહારાજ મને કાંઈ ખબર નથી, હું તો આપને જ જાણું છું.

કનકસેન—દુષ્ટ તારૂં કાળું મોહું જઈ દુર થા હાવે આ

કનકસેન તારાથી છેતરાયો છેતરાય તેમ નથી. હાવે હું તારૂં કાણુ મોહું જોવા ઇચ્છતો નથી. (એકદમ આલ્યો જાય છે.)

પદ્માવતી—હા ? ? ? પ્રાણુ પ્યારા ગયા, નયન તારા જતા રહ્યા, હરી ? હરી ? ? હાવે મારે શું કરવું. હાવે તો પતીની પાછળ જોગણુ જની નીકળી પડવું એજ અતિ ઉત્તમ છે. (એમ કહી જો. ગણુ જની આસી જાય છે.)

ઇંદ્રજાલ પ્રવેશ ૨ જો.

ધીરસીંહ—સીંહની પાછળ ઘણું દુર નીકળી આવ્યો, અને મધ્યાનકાળ થયો છતાં શીકાર હાથ આવ્યો નહી. માટે હાવે તો ઘર તરફજ પાછા ફરવું એજ ઠીક છે. (પદ્માને જોઇ) અરે આ કોણુ ? આ ઇંદ્રના ઘરની અપ્સરા, ઉરવસી કે રતિ રંભા, મારા માટે ઇશ્વરે મોકલી હોય એમ જણાય છે. માટે લાવ પાસે જઈ (પાસે જાય છે.)

રસીલી ?

પદ્માવતી—અરે આ કોણુ ! કેમ બાધ તમે કોણુ છો ?

ધીરસીંહ—હું ધર્મજ પુત્રનો રાજા ધીરસીંહ છું. રસીલી હાવે મારી સાથે ચાલ.

પદ્માવતી—ચાલ દુષ્ટા છોટા રહે ?

ધીરસીંહ—છળીલી છણુકો ના કરો, માફ કહ્યું માનો.

પદ્માવતી—દુર રહે નાદાન દુર રહે !

ધીરસીંહ—સીપાધ ?

સીપાધઓ—નામદાર કયા હુકમ હે.

ધીરસીંહ—આ રંડાને પકડી આપકી સાથ લેલો ?

સીપાઈઓ—ખેત અચ્છા (કહી પકાને ધક્કા મારી લાઇ જાય છે.)

દીંદ્રજલ પ્રવેશ ૩ જો.

ધીરસીંહ—હજી પેલી સ્ત્રીને સીપાઈ લોકો કેમ ન લાવ્યા.
(એટલામાં સીપાઈઓ પકાને લાવે છે.)

રસીલી ! (કહી ભેટવા જાય છે પકા દુર જઈ ઉભી રહેછે.)
આમ આડાઇ કરવી તમેને ઘટે નહો. મનોહર મુઘ્ધા તું તારા
અમૃતમય વચનવડે કરી, એક વખત મારી સંગાથે વાત કરી મારી
ઉમેદ ખર લાવ.

પકાવતી—ચક્ષુ કુટયા હત્યારા દુર રહે, નાદાન પગ્નીને
હસ્ત સ્પર્ષ કરતાં તારા હાથ સળગી કેમ નથી જતા. દુષ્ટા જરા
વિચારી જો પરસ્ત્રી ગમનથી કાણ સુખી થયું છે.

ધીરસીંહ—બાલી હું સર્વ સમજું છું પણ મારું વીજ્ઞાન
થએલું મન એકવાર આલ્લીશન દાન આપી સાંતકર. (કહી પાસે
જાય છે.)

પકાવતી—(આઘી નાશી જઈ) દુર રહે નાદાન દુર રહે.
હે દીનખંધો દીનાનાથ ? આ અનાથ બાળા ઉપર થતો જીલ્લમ દુર
કરી સતિને રદાય થા.

(સુરર શામળીયા.) એ રાગ.

નમુ હું કરજોડી, કમળા પતિ પ્રભુ પ્યારા
દુઃખડાં દયો ત્રોડી, જગત પતિ સુખકારા.

નમુ હું.

અવની અધમેં મરતી ભારે, દુખે તો બહુ જીલમ ગુજારે
સતિયો તો સહુ ત્રાહે પુકારે, તમ વિષુ કષ્ટજ કોણુ નિવારે
ઉરધર વિનતી બડાલા. નમુ હું.

ધીરસીંહ—કેમ આટલી બધી લમણાઝીક થયાં છતાં પણ
તું નહીંજ માને, કેમ? (કહી એકદમ પકડવા દોડે છે.)

(પકાવતી ભયભીત થઈ સમુદ્રમાં કુદી પડે છે તે એક
થંભી મેડીને ધશ્વર કોપથી અકસ્માત અગ્ની થાય છે. તેથી ધીર-
સીંહ બળી જાય છે.)

(ઈંદ્રજાલ સમાપ્ત.)

કનકસેન—(મુર્છા ખાય છે.)

પ્રધાન—અરે! આ માહારાજને ઓચીંતુ શું થયું. અરે
ખેલાડીઓ તમારો ખેત્ર બંધ રાખો, માહારાજને તમારા ખેલથી
કાંઈ ખેદ ઉત્પન્ન થયો હોય એમ ભાસે છે (કંઠો પવન લાખે છે
તથા પાણી પાય છે તેથી કનકસેન થોડીવારે મુઠ્ઠી વળવાથી ઉઠે છે)

કનકસેન—ખેલાડીઓ આ ખેલ તમે શા આધારે જાજવી
જતાઓ? આ પ્રમાણે કાંઈ વાત બનેલી છે કે કલ્પીત છે.

૧ ખેલાડી—માહારાજ છે તો બનેલી વાત.

કનકસેન—તો પછી તમેને તેની સંપુર્ણ માહિતી છે?

૧ ખેલાડી—માહારાજ રહેજસાજ છે ખરી.

કનકસેન—(ખુશી થઈ પોતાની કાઠમાંથી મેતીનો કંઠો
કાઢી ધનામ આપે છે.) અરે ખેલાડીઓ હ્યો આ બક્ષીસ, અને
કાલ રોજ આપણા મહેલે આવજો. ત્યાં કાંઈ વાત તમેને પુછવાની છે.

ખેલાડી—બહુ સારું આપણ. (સર્વ જાય છે.)

પ્રવેશ ૮ મો.

સ્થળ—કનકસેનનો એકાન્ત અવાસ.

પાત્રો—કનકસેન તથા ખેલાડી વેશે પદ્મામવતી તથા લલીતા.

કનકસેન—આ ખેલાડીએ તો માફ મન વીઢળ બનાવ્યું છે. મારી છુપી વાત જાહેરમાં આણી છે. તેથી મારી પ્રીયાનો એ-મના વડે પત્તો લાગશે એમ હું ખચીત માનું છું.

હુબ્બુરીયો—માહારાજ બાહાર કોઈ ખેલાડીઓ આવેલા છે.

કનકસેન—કીક તેને સત્વરે અંદર લાવ !

(જય છે ખેલાડીયો અંદર પ્રવેશ કરે છે.)

કનકસેન—જાઓ હવે તમો બધા દુર જાવો, અને અહીં હાવેથી કામને આવવા દેશો નહીં.

હુબ્બુરીયો—જેવી આજ્ઞા. (જય છે.)

કનકસેન—પ્રીય ખેલાડી શું તે સ્ત્રી સમુદ્રમાં પડી એ વાત ખરી છે.

૧ ખેલાડી—હા, હા; પણ એ પ્રશ્ન આપને પુછવાનું શું પ્રયોજન છે !

કનકસેન—પ્રીય ખેલાડી ? હું તમારા આવવાથી અતિ સંતુષ્ટ થયો છું અને મને આશા છે કે એ સ્ત્રી સખંધી સર્વ બાતમી તમારાથી મેળવી શકે.

૧ ખેલાડી—પણ શું તમો કાંઈ તે સ્ત્રી સાથે સખંધ ધરાવો છો.

કનકસેન—હા હું તેની સાથે સખંધ ધરાવું છું, તેની અને મારી વચ્ચે પતિ પત્નીનો સખંધ છે.

૧ ખેલાડી—હીક તો પછી તે તમારાથી વીખુટી જાયી પડી?
 કનકસેન—તે મારી બેવકુદ્દાઈથી મારાથી વીખુટી પડી, અને
 તે સબંધીનો આબેહુબ ચીતાર ? તમેએ બબવી બતાવ્યો છે.
 એટલે મારે કહેવાની જરૂર રહી નથી,

ખેલાડી—શું તમારી પાસે તમારી પ્રીયાની નીશાની દાખલ
 કાંઈ વસ્તુ છે.

કનકસેન—હા મારી પાસે મારી પ્રીયની નીશાનીનો રમાલ
 છે. જેની ઉપર તે બાળાનો ઉમદા ફોટો પાડેલો છે. (એમ કહી
 ખેલાડીના હાથમાં રમાલ આપે છે.)

૧ ખેલાડી—તો તમે હજી તેને મળવાની ઈચ્છા રાખો છો ?

કનકસેન—હા મને તો હું ઘણો સંતુષ્ટ થાઉં.

ખેલાડી—તો તમારી પ્રીયને હાલ તમારે જોવાની મરજી છે ?

કનકસેન—હા હાલ બતાવો તો હું તમારો મોટો ઉપકાર માનું.

ખેલાડી—પણ તે તમને પ્રત્યક્ષ મળશે નહીં

કનકસેન—તો પછી કેવી રીતે ?

ખેલાડી—આ સામેના આયનામાં માલુમ પડશે.

કનકસેન—હીક છે તે પણ હીક છે ?

ખેલાડી—ત્યારે તમે આયના સામું બાળો ? જુઓ પાછુ
 બાળતા ના, પાછુ બાળશો તો ફરી નહીં મળે.

કનકસેન—હીક. (કહી આયના સામું બાળે છે.)

(પદ્મા પાછળથી મુળ વેશે પ્રગટ થાય છે.)

ઓ મારી પ્રીય, ઓ મારી બહાલી, ઓ નીરપરાધી બાળ
 ઓ પ્રેમાળ બાળા, પ્રેમ વચન વડે કરી એક વખત હું હતભાગ્યા
 હત્યારા સાથે વાત કર. (એમ કહી પાછળ બાળે છે એટલે પદ્મા
 અદ્રશ્ય થઈ જાય છે.)

કનકસેન—(અતિ પ્યારા પતિ મારા ક્યાં ગયા,) એ રાગ.

અતિ પ્યારી સતી મારી ક્યાં ગઇ

દીલધારી તજી ન્યારી શું થઇ

દઇ દરસન મન હરખાવી, રમકે ઠમકે પાસે આવી

ક્યાં ગઈ પ્યારી સુખ દરસાવી, મુજ મનમાં હોળી સળગાવી

મન મોહન મન રંજન કારી

નાશી ગઇ શું આમ ઠગારી

પ્યારી મારી આ આ આ આ, આભારી તું યા યા

કહું કરગરી, મળ ફરી ફરી

સતી મારી ક્યાં ગઇ.....અતિ.

ઓ મારા પ્રીય ખેલાડી ? એક વખત મને મારા પ્યારીને

ફાપાડ અને તેની સાથે વાત કરાવી, મારૂં મન શાન્ત કરાવ.

ખેલાડી—ઠીક આયના સામી નજર રાખી તમારે વાત કરવી

હોય તો કરો ?

(કનકસેન આયના સામુ બાળે છે, પદ્મા પાછળથી પ્રગટ થાય છે.)

પદ્માવતી—(નજર કરી નાથ જરી) એ રાગ.

નજર મીઠી નાથ કરી, નીહાળોની પ્યારી;

હોય સતી આપની કે, જીવ્યો અન્ય નારી

મળ્યાં આપણુ આગમાં ને ચોર્યું મારું ચીત

કનકસેન—હા હા મારી પ્રાણુ પ્યારી, ખાંધી વળતી પ્રીત

પદ્માવતી—શા માટે તજી હે કંથ જનની દુલારી...નજર.

કનકસેન—ભુલ્યો હત્ય અભાગીયો. તજી મેં બાળા રાંક

સતી સુશીલા સાધવીને, છોડી છે વીણુ વાંક

કીધી અરર બાગ દુઃખી, હાયરે બિચારી...નજર.

પદ્માવતી—હુ પાપની પુતળીને, આઓ છો શીદ શામ.

કનકસેન—પાપી નહીરે પવિત્ર એ. શીદ વહો છો આમ.

આવી ભેટ ભાવ ધરી, થાની સુખકારી.....નજર.

(પદ્મા અદ્રશ્ય)

હે પ્રીય ખેલાડીઓ હાવે તો મારી પ્રીયથી મને ભેટો કરાવો.
હું તમોને કરગરી દીન વચનથી નમ્રતા પૂર્વક કહું છું કે મને હાવે
મારી બહાલીનો વિયોગ અતિ સાથે છે. માટે ઝટપટ મેળાપ કરાવો.

(આળુ આળુ જુએ છેતો ખેલાડી વિગેરે કાંઈ માણુમ પડતું
નથી પણ એક આળુ પદ્માને ઉભી રહેલી દેખે છે તેથી કનકસેન
પાસે જઈ હાથ ઝાલે છે.)

પદ્માવતી—(હાથ છોડી નાખે છે)

નવીન રાગ.

આધા ખસો અલખેલડારે, રહો છોડા છપીલા

કનકસેન—વાહવા આળા રસ ઘેલડારે, શાને થાઓ લઠીલાં

પદ્માવતી—પ્રેમા પોપટ પટે પ્રેમધારે, પ્રેમ વાણી મધુરી

કનકસેન—મેના સતિ પળી નેમધારે, નહો લેશ અધુરી

પદ્માવતી—મળ્યાં ગોપીને કાંનજરે, વંદાવનની માંહી

કનકસેન—જોડી શોભી સીતા રામજરે, સમ આજેજ આંહી

પદ્માવતી—આજે ઉગ્યો છે મારે સોનાનો ભાણ, આલો

ચતુર મારા પાતળીયા પ્રાણ.

કનકસેન—વાહવા રસીલી હુટો આનંદ દ્વાણ, આલો સલુણી

ધ્યારી શાણી સુગળ.

(બન્ને જાય છે.)

પ્રવેશ ૯ મો.

સ્થળ-મહેલ.

પાત્રો—કનકસેન તથા પદ્માવતી.

કનકસેન—(ધન બાગ્ય પધાર્યા બમરા) ઐ રાગ.

ધન બાગ્ય ! પધારી પ્યારી, છો માનુની મંગળકારી
રસવેલ લતા પર વારી, વાહ ગુલ બદન ગુલ નાર

પદ્માવતી—વાહવાહ પ્રીતમ પ્યારા, નાચુક નયનના તારા

છો રસોયા રાજ હમારારે, વાં રસીયા રમણુ દીલદાર

કનકસેન—લલના લલીન લલકાળી, સમ કેસરી કઢી વાળી

વદો મધુર વચન મત બાલીરે-લ-વાહ ગુલ બદન ગુલનાર

પદ્માવતી—ઐ મદન દેવતા રોગી, લીચો પ્રેમ રસ આરોગી

ભેટી દ્યો મોહન મન ભોગીરે, ઐ.૦ રસીયા રમણુ દીલદાર

કનકસેન—આનંદ અવસરનું દાણું, વહાલી હું આજ પ્રમાણું

તુને મંત્ર મોહની જાણુંરે, આં વાહ ગુલ બદન ગુલનાર

ચીત વેધક ચતુરા ? તારા નિના હું અહોનીશ ચીન્તાતુર રહેતો
હતો, આજ તારાં દરસનથી હું અતિ સંતુષ્ટ થયો છું.

પદ્માવતી—ઐ મારા રસીક હૃદય દીપક, આપનાં આનંદ
મય મુખનાં દર્શન થવાથી હું અતિ આનંદ પામી છું. પણ હાલે
મારા પુણ્ય પીતાને ખબર લખી અહીં જોલાવો તો ઠીક. (આ
કાગળ) આપી મોકલો. (કાગળ આપે છે)

કનકસેન—ઠીક. અરે ખદાર કાણુ છે ? (કનકસેન કાગળ લેછે)

દાસી—જી સાહેબ ?

કનકસેન—આ કાગળ સીપાઇને આપી એકદમ રતનપુરી મોકલો.

હાથી—જેવી આપ્તા ! (દાસી કાગળ લેઈ જાય છે.)

કનકસેન—હાથી હાવે હું દરબારમાં જઈ છું.

પદ્માવતી—ના રસીલા હાવે હમણા તો નહીં જવા દઉં.
કાલે જવાશે. (કહી છેડો પકડે છે.)

કનકસેન— નવીન રાગ.

વાટ જુએ દરબાર માંહય તો, છેડો મારો છોડોરે

પદ્માવતી—શાને શાણા વચન દધને, હવે મને તરછોડોરે
બલે તરછોડો

કનકસેન—નહીં નહીં છોડો.....વાટ

શું લલીતાંગી મધુરૂં બોલી, પ્રેમ પાસમાં પટકારે (૨)

પદ્માવતી—છાનાં છાનાં છેલ્લે છોગાળા, કામણ કરી ક્યાં સટકારે (૨)

કનકસેન—હ્યો હવે છોડો

પદ્માવતી—બલે તરછોડો

કનકસેન—નહીં નહીં છોડો.....વાટ

રસીલી ! આમ આડાર્થ કરો એ ઠીક નહીં, રાજ્ય દરબારમાં
મયા વિના આલે નહીં.

પદ્માવતી—ઠીક તો રસીલા જવો, પણ સત્વરે પાછા આવજો.

કનકસેન—ઠીક. (જાય છે)

પ્રવેશ ૧૦ મો.

સ્થળ

કુસુંબાપુરીમાં રાજ્ય દરબાર.

પાત્રો—કનકસેન, પ્રધાન, પાછળથી કેદીઓ તેમાં મદનસીંહ,
રાયસીંહ. કુસુમકુમાર, ચીત્રસીંહ, સૌભાગ્યસુંદરી, તારામતી, તે પછી
પદ્માવતી પાછળથી રત્નસેન વિગેરે.

ચોપદાર—માહારાજ બિરાજ કનકસેન મહારાજને ઘણી ખમ્મા નીધાપે નીધા રખખો મહેરખા.....ન સલામ.

કનકસેન—પ્રધાનજી? આજરોજ આનંદના અવસરમાં જેલમાંના તમામ કેદીઓને અહીં બોલાવો, તેમને છોડી દેવાની મારી ઉમેદ છે.

પ્રધાનજી—જેવો આશા. જુઓ આપની એવીજ મરજી છે તે બોલાવું છું.

ચોપદાર?

ચોપદાર—જી સાહેબ ?

પ્રધાન—જાઓ જેલરને જમ કહો કે જેલમાંના તમામ કેદીઓને અહીં હાજર કરો.

ચોપદાર—જેવી આશા ? (જાય છે ને થોડીવારે જેલર સમળ્યા કેદીઓને લેઈ પ્રવેશ કરે છે.)

કનકસેન—(એક કેદી પ્રત્યે) કેમ તમે શું ગુન્હો કરેલો છે?

૧ કેદી—માહારાજ મેં બાર રૂપીઆની નજીવી ચોરી કરી છે.

કનકસેન—હાવેથી કોઇ દિવસ ચોરી નહીં કરવાની પ્રતીજ્ઞા કરો.

૧ કેદી—હું ઇશ્વરને હાજર જણી સાચે સાચું કહું છું કે, હાવે હું કોઇ દિવસ ચોરી નહીં કરું. જે ચોરી કરું તો મને ગોડત્યા અક્ષત્યાનું પાતક છે.

કનકસેન—જાઓ તમને તમારા ગુન્હા બદલ મારી આપી છુટા કરવામાં આવે છે.

૧ કેદી—બહુ સાફ માહારાજ. (જાય છે.)

કનકસેન—(બીજા કેદી પ્રત્યે) કેમ તમે શું ગુન્હો કર્યો છે?

મહનસીંહ કેદી—મહારાજ હું એક રાજા હતો મને વિના વાંકે રાજ્ય લોભી રાજાએ મારા ઉપર ચઢાઈ કરી પદબ્રજ કરી કદ ક્યો છે.

કનકસેન—તમે કમાના રાજા હતા અને તમારું નામ શું ?

મદનસીંહ—હું મદનપુરીનો રાજા હતો, અને મારું નામ મદનસીંહ છે

કનકસેન—(આશ્ચ પામી સીંહાસનપરથી કુદી પડી) શું મારા પુજ્ય પીતા શ્રી મદનસીંહ માહારાજા ? ?

મદનસીંહ—કોણ મારો પ્રીય પુત્ર કનકસેન તો ગાંડોય ? ?

કનકસેન—હા મારા પુજ્ય પીતા ? આ તમારો હતભાગ્યો કનકસેન.

મદનસીંહ—પુત્ર એ તને બહુ દુઃખ દીધું મને હાલે ધણી પસ્તાવો થાય છે. તે બદલ હું તારી પાસે માફ માગું છું. તો મને મારી આપ એટલે હું મશ્વરો ગુન્હેગાર મરું.

કનકસેન—પિતાજી એમ ના બોરો ! (કહીદંડવૃત કરે છે) હે માયાળુ માતાજી હું આપને વંદન કરું છું.

તારામતી—પુત્ર ચીરંજીવી રહો.

સૌભાગ્યસુંદરી—ઓ મારા વ્દાલા બાઈ તું કુશળતો છે.

કનકસેન—હા મારી પ્રીય ભગીની હું કુશળ છું તુંતો ખુશી છે.

સૌભાગ્યસુંદરી—હા બાઈ ?

રાયસીંહ—ચીત્રસીંહ } પ્રીયબાઈ કનકસેન તમે ખુશનો ખરા ?
કુસુમકુંભાર }

કનકસેન—હા બાઈ અને આપને જોવાથી વિશેષ.

પદમાવતી—(પ્રવેશ કરી) ઓ મારાં પુજ્ય સાહુ સસરાજી હું આપને પાંચે લાગું છું, (કહી પાંચે પડે છે)

તારામતી—વહુજી અખંડ સૌભાગ્ય રહો.

(એટલામાં રત્નસેન પ્રવેશ કરે છે)

રત્નસેન—કેમ કનકસેન તમે ખુશીમાં તો ખરા.

કનકસેન—હા મારા પુજ્ય સસરાજી હું ખુશીમાં છું.

પદમાવતી—ઓ મારા પુજ્ય પિતા હું આપને પણામ કરું છું (કહી પ્રણામ કરે છે)

રત્નસેન—બેટા ખુશી તો છે ને.

પદમાવતી—હા મારા વ્હાલા પિતાજી હા.

કનકસેન—આજે મને મારા પુજ્ય પિતાશ્રી, માતા, બ્રાતા, ભગીનીનો મેળાપ થયો છે તેથી કરી આતિ હર્ષ થયો છે માટે સુખ પ્રસંગે ઇશ્વર સ્મરણ કરીએ.

સર્વ પાત્રો— (ઇશ્વર સ્તુતી)

જય જય જય પ્રભુ અશરણ શરણા, પરમાનંદ કૃપાળ

ભવ ભય ભંજન, નાથ નીરંજન, દીનાનાથ દયાળ—જય

તમ કરુણાએ નાટક સાગર, થયો પુણ્ય આવાર

નમી નમી નમી નમી નમી નમી પ્રભુમીએ (૨)

જય જય કૃષ્ણ મોરાર—

જય

કરણી તેવી પાર ઉતરણી, સમજે સજ્જન સાર

વિધીના લખાયા લેખ લલાટે, તે નહીં વ્યર્થ જનાર—જય

ગર્વા જનનો ગર્વ ઉતરશે (૨) ભૂમી ઉતરશે બાર

અદલ કરે છે ન્યાય મુરારી, જય જય જય જયકાર—જય

આવો ? જુઓ ને આ તરફ નજર કરો ? વાંચો અને
પુરા થાવ.

સુધારાની સાટમારી.

વિદુશક—મીરઠર સુત્રધાર હાઉં આરયું કેમ તમારું નાટક
પુરું થયું કે નહીં.

સુત્રધાર— ગીતો.

પ્રવીણ પ્રેક્ષકો મળીયા, જોવાને એક નૌતમ નાટ્ય નવાન;
નાટ્ય થયું; રહ્યું બાકી, ચરીત્ર પ્રજા ને બરત તણી ભાગ્યહીન

વિદુશક—લે વળી હજી શું બાકી રહ્યું છે ને હોય તે બરડી
નાંખ ! આ મીયાંને માહાદેવનો જોગ ડીક આવ્યો છે.

સુત્રધાર લાવણી

સબ્ય સુધારો આજ કાલનો, અજબ તરેહનો આવ્યો છે.
કળાયુગ કાકા એતો કારમો, અહીં કેર વરતવ્યો છે.
પાટલુનના પ્રેમી સૌજન, ટોપી તો પહેરે કરી ખાસ
શીર પાછળની ચોટી આવી, આગળ કરીને બેઠી પાસ.
હીંદુ મુસલમાનની અંદર, અંતર ઝાઝુ નહીં પડતુ,
પારખાવા હીંદુના ચીન્હને, સાધન નહીં સોધ્યુ જડતુ.
બેન્ડી બોટલ બડી મઝેયા, પીને બનતા ટાટ ટાટ
ધેલી ગુજરાતી જાતીતો વાળે છે હાલે બહુ દાટ.
માંસ મદીરા ખાતા પીતા, ધર્મ તણું નવ રાખે બાન
ફટ ફટ ફટ એવા ગુજરાતી, નફટ નર નકટા નાદાન.
પવિત્ર ભારત દેશ આપણો, ભરત ભૂમી સરખી છે માત

વિર જનેતા ભરત બૂમીતે, કાયરની પ્રસવેછે જાત.
 અંધ બની અંધારે બટકે, અભિમાનનો કીધો સાથ,
 નિકટ સોમતી પડતો મુકી, તે શું કરતા લાત લાત.
 સ્વદેશ સુભેચ્છુ આ પ્રીતે, જગ કર્તાને લાગે પાય,
 રંક જનોપર કૃપા કરીને, તે કીધી છે કંઈ કશ્ચાય.
 મસ્ત મદીરામાં રહેતા બહુ, નીચ જાત જોલા કુંભાર,
 તેઓ પણ પ્રતિ બધે જ્ઞાતમાં, કરતા દાડનો નીરધાર.
 નીચ કામ સુધરવા બેઠી, મદીરાનો છોડ્યો વિચાર,
 ઉત્તમ જન “વેરીયુડ” કરીને, “વાધન” પીવા થાજે તૈયાર.
 ઇશ્વરતારી અકળ કળાની, અરે ખરેખર બલીહારી,
 ધડી ધડીકમાં પલટે બાળ, કુદરત તુજ કુંચી ન્યારી.

વિદુર ક—હાહા બધી મઝાતો તેમાંજ છે.

લાવણી.

આજ કાલતો મેલો ઘેલો, ખુણે ખોચરે તું અદ્વિજાય
 સુધારાના શોખીન જનતો, નહીં તારાં બે ખોરાં ખાય.
 અક્કડ અસ્ત્રીતું અંગરખું, માઈ માની પહેરી લે,
 હેન્ડ કરચીફને રાખ્ય હાથમાં, ચરમાં નાક ચઢાવીદે.

સુત્રધાર—મેમ બેસ બુડથલ, મારે તારી પેંકે ધરખાર વેચી
 બાવા બનવું નથીતો.

વિદુશક—જો નામાને તો પાસીફીક માહાસાગરમાં પડકે અ-
 રખી સમુદ્રમાં ઉતર મહારે શું હૂંતો આ ચાલ્યો.

સ્ત્રીઓમાં સુધારો.

સુધારો

ભાગ્ય હીણ આ ભરત દેશની, જુઓ પ્રજાની વાત અરે
આજ કાલતો નવો જમાનો, અરે દિવાનો એજ ખરે
સતી ચીન્હમાં નવો સુધારો, અજબ તરેહનો પેટો છે
સર્વ સુઘ સંસાર હવે તો, સત્ય થઇને એટો છે
લેંડી સીસ્ટમ ચાલે સધળે, રોડે ધર ખારો ડુલે
પથ સુધારાની સીસ્ટમને, કુભારજીઓ નહીં ભુલે
ચણીયો ચંચળ ચતુરાઇનો, પહેરે કે વળી નહીં પહેરે
કાપડને કોરે મુકી પહેરે, પોશાક ને હસ્તે ચહેરે
ચોળી નાંખો ચુલામાં, પથ ગંજાક વિથુ નહીં ચાલે
શીયાળાની ઠંડીમાં તો, પહેરીનેપ્રાંતે માહાલે
સાડી જરીયન ખુદાની કે, કસ્બીની નહીં વાત કરે
જીંજીમાં મલમલ સરખાં પેગલ, સ્ત્રી જન સુંદર અંગ ધરે
માથા ઉપર પાછું ઓઢી પટીયાં પાડી દેખાડે
કોસ્મેટીકની ખઢારે કરીને મુરખ જનને મોહ પાડે
અમરેલાને ઓઢે પ્રીતે, રમાલ ખોસે કમર પરે
સુરતી સાંકળાં પગમાં ખાલે, કલાંતું થું કામ પડે
ઔરીંગ ધાલે લટર પહેરે, પટીયાંમાં ખોસે પ્રીતે
લટક મદક ચાલે લટકાળી, લોકો જુએ એક ચીતે
તાછેલી અંગડીયો પહેરે, શોનાની ને કાચ તણી
ચુલો નહીં સંભારે સ્વપ્ને, ચાલે કેવી બની ઠણી

લલાટ માંહે જીંછી ચાંદલી, ચાંદરણી સમ ચમકાવે
 પાન તણી પીચકારી મારી, મનદર મુખડું મલકાવે
 પોલકા માંહે ખીસ્સું રાખી, પૈસા પોકેટ માંછ ધરે
 સ્ત્રીપર પગમાં પહેરે સારાં, રેશમની તો ભાત બરે
 એવી અલખેલાની આગળ, પતિ તણો શું ખાર પડે
 છડે દોપટ પરજન સાથે, તરત વાતે વળગી પડે
 અરે હાંદ ઓ ભરત દેશ, તુજ કમબખ્તી કેમ થઇ આવી
 કળાયુગે તો પુરણ પ્રકાશત, દીધી હાળી સળગાવી

ચાહ ખીસ્કોટ.

મુધારો ખીજો

ચમ ચમ કરતી ચાલે ચાલે, નાક ચઢાવે ચસ્માને
 છેલાણી નર જમને ઉભા, ચાહ ખીસ્કોટની દુકાને
 ચાહવાળાએ ટોટી મરડી, લીધું પ્યાલામાં પાણી
 ગરમા ગરમી પાગી અંદર, ચાહને લેધને હુઆણી
 રયુગર આશરે અંકજ ચમચો, અજમાશે અંદર નાંખી
 માંદક ચમચો એક આશરે, રેડી હજારી નાખી
 ચાહવાળાએ ખીસ્કોટનુતો, પીનારને પુછી લીધું
 પીનારની મરજીથી ખીસ્કોટ, અંદર તો છોડી દીધું
 ચીનાઇ રકખી ચીનાઇ પ્યાલો, ચીનાઇ ચમચો આપે છે
 છુટ સ્ટોનિંગ પહેરેલા રાખી, ચાહ પ્રથમ તો ચાખે છે
 કુ કુ કુ કુ કુકો મારી, ફડી ચાહને પડે છે
 સીંગલ કપને સટાક દબને, પીવાને હપાડે છે
 ગટગટાવા ચાહ ખીસ્કોટને, કદ રકામાં આપી દઈ
 ખીસ્સેથી બે પૈસા આપી, ત્યાંથી ચાલ્યા રોપીન બધ

અડધાજીનું ઉનું પાણી પીને એ જે આપે છે
ખાધેલું અમ કાવરાવીને, તારીફ તેની બાપે છે

સીગારેટ યા (બીડી) ચીરોટ.

સુધારો ત્રીજો.

ભરતખંડના દેશી બાઇઓ. ખેત્ર કરે છે એક ખાસો
વાચક વર્ગને હસવું આવે, તેમને મન તો તમાસો
કહેતાં મન હું લજ્જા પામું, કલ્યા વગર પણ ચાલે નહીં
એનજીન ડ્રાઇવર અને સ્વદેશી, શાબાનો તો પાર નહીં
રેલ ઉપર જેમ આગ ગાડીને, ફાસ્ટ પેસેન્જર દોડે છે
ધુમાડાના ગોટ ગોટા, એનજીનમાંથી છોડે છે
આતો ધોળે દહાડે દોડે, અજ્ઞરમાં હડીઓ કાઢે
એનજીન ડ્રાઇવર કુ...કરીને, ધુમાડાને બાહાર કાઢે
ચીરોટ ને બીડી પીવાનું, ધમ ધોકારે ચાલે છે
મોઢા ઉપર અગ્ની મુકી, કુણુ કલેણુ બાળે છે
ડીયર ફ્રેન્ડ બે મળશે સાથે, વાતો કરવાની તે કરે
ઝટ હાથ ખીસ્સામાં ખોસી, સીગારેટને પેટી ધરે
ચટ્ટ દેખને મોંમાં મુકે, કટ્ટ છેડાને કાપે છે
ફફ લેખને સળા સળગાવી, તેના ઉપર ચાંપે છે
ફફબબ કરીને ઉંચે જાસે, પુકા પ્રીતે મારે છે
પાન તમાકુ બસ્મ થએલી, ગલ તેનો તો પાડે છે
તનખા તેના હાફ કોટ કે, ધોતીયાની અંદર પડતા
જ્યાં જોઇએ ત્યાં તનખે કરીને, વસ્ત્રોને કાણાં કરતા
વળી સીગારેટ ફેંકી દે છે, સળગતી તેને ધારી
તેણે કરીને અકસ્માત, અગ્ની ઉપજાવે છે બારી

પણા જનોનાં ઘરાં બળ્યાં છે, એવી દુષ્ટ છે બારી
 એની સોજત વડે કરીને, મનુષ્ય થાય છે ખુવારી
 કાઈ કહે છે ફેર ચઢે છે, તેથી ખીડીને પીક હું
 કાઢ કહે માથુ દુઃખે છે, તેથી ખીડીને ચફ છુ
 કાઈ કહે ખીડી પીવાને, હું ખીલકુલ ચઢાતોજ નથી
 પણ પીધા વીણુ મુજને બાધ, દસ્ત હતરતોજ નથી
 કાઈ શીખામણુ દે સારી તો, જુઠ્ઠાં તો બાહાનાં કાઢે
 આજ કાલના જુવાનો તો, ખુલ્લી રીતે હા પાડે
 ચારે સરસ એા બરત દેશ તુજ, હાય દશા આ કેવી છે
 વિલાયતીની નકલ કરતાં, સૌરટમ જેવા જેવી છે

સોડાવૉટર, લેમોનેટ, પાનખાડી, આઈસક્રીમ, ખરફ.

સુધારો ૪ થો.

મેં મહીનાનો તાપ તપે છે, ભોડા થાએ બે હાલે
 ડીપર ફ્રેન્ડ સૌ સાથે મળીને, બજારમાં રોકે ચાલે
 ચું ચું કરતા ખુટ પહેરીને, સ્પોટ સ્ટીકલે હાથ પરે
 અમરેલાને ઉચી રાખી, પ્રીતે માથાપર ધરે
 પોકેટ પંખો ખીસ્લા માંહે, ખંત કરીને રાખે છે
 ખુબ બફારે અકળાયાથો, પંખાનો સ્વાદ ચાખે છે
 એટલે આવી રસ્તામાં તો, સોડા વૉટર શૉપ ખરી
 ફ્રયાક દઈ સીલ તોડી ફાડી, બે ચાર આગળ બોટલ ધરી
 બોટલ મોઢું મેર્મો ધાલે, પીતાં ઠંડક લાગે છે
 વળી મગજને ઠંડક કરવા, આઈસ અચ્છો માગે છે
 દુકાનદાર કહે હ્યો સાહેબ છે, લેમોનેટમાં બહુ મઝા
 જમમાં જનમી સ્વાદ ન લીધો, તે નરને છે ખરે સળ

હાના કરતાં હાજી કરીને, તે જોટલ પણ ઉપાડી
 સ્વાદીષ્ટ લાગ્યાથી સાહેબે, પીને જોટલ ખુટાડી
 બાઇ સાહેબો ખુશ થઇને, ખીસ્સે કરને ધારે છે
 પટ્ટ ફેઈ પોકેટ ઉઘાડી, પૈસા તેને આપે છે
 પાછા ચાલ્યા ચમચમ કરતા, પટીયાં પ્રીતે પંપાગે
 મામડીયા જન રાજી થઇને, રોપીન અંદા નીહાળે
 આઇસક્રીમ ઠંડો વેચનારો, રસ્તામાં મળીયો સામે
 ઝટપટ જઇને ઉભો રાખ્યો, આઇસક્રીમ લેવા આવે
 ઠંડા તેના કીધા ભારી, આઇસક્રીમને તો લીધું
 સરખા સાથી અંદર અંદર, સમજીને બહેંચી લીધું
 દુકાને જઈ મશાલા સહ, પાન તથી પટ્ટી કરતા
 કીંમત તેની દેવાને તો, ખીસ્સામાં હાથો ધરતા
 પણ ખીસ્સાં તો દીસે ખાલી, નહીં પાછં એક નીહાળે
 વેપારીને કીધો વાલદો, પૈસા આપીશું કાલે
 ખીસ્સા ખાલી કરી પરવારી, ઘર તરફ ગમન કરતા
 પૈસા પેદા કરવા માટે, અનેક કીસ્સા કાતરતા
 રોફે પડતા, રોફે લડતા, રોફે મરતા નીહાળુ
 રોફે કરીને દેશીઅંધુ, કાઢે અંતે દેવાળુ
 અરે ઉગારી, પાર ઉતારો, સંભારીને તું લે છે
 હે ભગવંતા જગત નિયંતા, કેમ આવી મતીને દે છે
 સ્વદેશ હીત ચીંતકના દોલના, ઉભરાયા છે આ ઉદ્દગાર
 ક્રોધ કરી કો રોષ ન લાવો, એ ધમધું છું સૌ નરનાર
 વર્ણુન કીધું વિવિધ વસ્તુનું, તે સમજે સૌ નરને નાર
 મંજીત રૂપે તેહ રમ્યું છે દોષ નહીં મારો તલભાર

વિદ્વશક—એલ અલાસ.

જાહેર ખબર.

આ ઉપરથી સર્વ સદ્ગુહરથોને જણાવવામાં આવે છે
“કનકસેત-પદ્માવતી” ની બુક જેઓ સાહેબને મંગાવવ
ઇચ્છા હોય, તેઓએ નીચેના શીરનામે પોષ્ટ ઠાઠ ઉપર લ
જણાવવાથી વી. પી. થી મોકલવામાં આવશે;

આ બુકનો ગરીબ તેમ, તવંગર, એકસરખો લાભ
શકે એટલા હેતુથી કીમત માત્ર રૂ. ૦-૬-૦ રાખવામાં
આવી છે.

ખાહાર ગામવાળાઓએ વી. પી. કમીશનનો એક આને
વધુ મોકલવો.

સાડા છ આનાની ૦ આનાવાળી પોષ્ટની ટીકટો મોક
લનારને, આ બુક “બુકપોષ્ટ” થી મોકલવામાં આવશે.

સામટી હસ બુક એકી વખતે લેનારને, એક બુક કમી
શન તરીકે આપવામાં આવશે.

આ નાટક છાપવા, છપાવવા, તથા બજાવવા વિગેરેને
તમામ હક્ક વેચવાનો છે. માટે જેઓ સાહેબોને આ બુક
નો તમામ હક્ક રાખવાની ઇચ્છા હોય, તેઓએ નીચે સહી
કરનારથી પત્રદ્વારા યા રૂબરૂ ખુલાસો મેળવવો.

હોમી મનાપાર } મહેતા અંબાલાલ ગીરધરલાલ.
ના ચકલે

